

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İMPARATOR TRAIANUS VE SİYASİ HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Recep ÖZMAN

HAZIRLAYAN
Ömer Faruk ARICAN

MALATYA - 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

İMPARATOR TRAIANUS VE SİYASİ HAYATI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Recep ÖZMAN

HAZIRLAYAN
Ömer Faruk ARICAN

MALATYA - 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İMPARATOR TRAIANUS VE SİYASİ HAYATI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Recep ÖZMAN

HAZIRLAYAN
Ömer Faruk ARICAN

Jürimiz tarafından 27 HAZİRAN 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezi oybirliği / oy çokluğu ile başarılı bulunarak Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı	İmzası
1. Prof. Dr. Orhan YAZICI	
2. Doç. Dr. Recep ÖZMAN	
3. Dr. Öğr. Üy. Kevser TAŞDÖNER	

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof.Dr.Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Roma İmparatorları'nın onüçüncüsü olan Marcus Ulpius Traianus tahta çıktığı M.S. 98 yılından öldüğü M.S. 117 yılına kadar Roma İmparatorluğu'na altın çağını yaşatmıştır. Mütevazı kişiliği sayesinde hem halk hem de ordu tarafından sevilmiştir. Ortaya koyduğu politikalar ve savaşçı kişiliği sayesinde Roma'yı tarihinin en geniş sınırlarına ulaştırmakla kalmayıp, Augustus'un tuğla, Nero'nun mermer yapılarla zenginleştirdiği Roma şehrinde mermer ve beton yapıları birleştirerek Roma'yı döneminin en harika mimari eserleriyle donatmıştır.

Traianus, savaşçı kişiliğinin yanında sanat ve edebiyata da destek vermiş ve bunlarla uğraşan kişileri korumuştur. Döneminde birçok yazar Roma ve Grek dünyasını ele alan eserler yazmıştır. Halefleri tarafından, vasıfları nedeniyle ideal yönetici olarak görülen Traianus, her daim asalet, erdem ve doğru yöneticiliğin sembolü olarak görülmüştür. Antik ve Ortaçağ yazarları tarafından Traianus devrinin altın çağ olarak anlatılması ve ülkemizde bu dönem üzerine yeterince çalışmanın yapılmamış olması, böyle bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Traianus dönemi ile ilgili yeterli arkeolojik çalışmanın yanı sıra kaynak tasnifinin tam olarak yapılamamış yahut eksik olması sebebiyle Traianus dönemi günümüzde de tam olarak aydınlatılamamıştır.

Çalışmada Traianus'un ailesinden başlayarak doğum tarihinin tespiti ve eğitim hayatı, gençlik yılları ve selefleri dönemindeki faaliyetleri I. Bölüm'de, tahta geçiş süreci ve geçişinden sonraki siyasi faaliyetleri II. Bölüm'de, İmar ve Sosyal-Kültürel Faaliyetleri ise III. Bölüm'de ele alınmıştır.

Araştırmam boyunca hiçbir yardımı esirgemeyen tez konusunun belirlenmesinden itibaren bana fikir ve düşünceleriyle yol gösteren, engin bilgileriyle değerlendirmelerimi zenginleştiren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Recep ÖZMAN'a, araştırma safhasında maddi ve manevi desteklerinden ötürü başta ailem, Nurullah ŞİMŞEK ve Seda HERDİLİ'ye ve tezimin basımında bana gösterdiği kolaylıklardan dolayı tezcim.com'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Roma'nın İtalya dışında doğmuş olan ilk imparatoru olan Marcus Ulpius Traianus kökeni ve kimliği itibariyle Roma İmparatorluğu'nun önemli bir figürüdür. Doğum tarihi ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, eğitim hayatı ve gençlik yılları da antik kaynakların sessiz kalmasından dolayı kısıtlıdır. Traianus'un gençlik yıllarını babasının yanında geçirmiş olduğu tahmin edilmekle birlikte gençliğinde vigintivirate, decemvirate ve quaestor görevinde bulunduğu tahmin edilmektedir. Quaestorluktan sonra praetor olarak görev yapmıştır. Pleb kökenli olan Traianus, Yukarı Germania valiliğine tayin edilmiş, Domitianus tarafından desteklenerek consul seçilerek devletin en üst makamlarında görev yapmıştır. Bunların yanı sıra Traianus'u döneminin dikkat çeken figürlerinden birisi haline getiren askeri dehası ve adaletli tutumudur. Dürüstlüğü ve savaşçı kişiliği sayesinde ordunun güvenini kazanmış ve imparator Nerva tarafından evlat edinilerek halef ilan edilmiştir. Tahta geçmesiyle birlikte sarsılan imparatorluk makamı, Traianus'un kişiliği ve saygınlığı sayesinde düzelmiştir. Yönetimi süresince Roma'yı tarihinin en geniş sınırlarına ulaştırmış, yaptığı bir takım düzenlemelerle günümüz hukuk kurallarına temel oluşturmuş ve döneminde mimari harikalar inşa ettirmiştir. Yönetimi devraldığı sırada mali olarak güçten düşen imparatorluğa refah getirmiş, hazineyi dolu bir şekilde bırakmış ve kendinden sonra gelen imparatorlar için bir ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışmada, Traianus'un biyografisi ele alınmakla birlikte siyasi hayatı ön planda tutulmuştur. Roma İmparatorları arasında benzerine az rastlanan Traianus'un incelenmesi, imparatorluğun Augustus sonrası geçirdiği ikinci bir yenilenme dönemini anlamak bakımından önemli bir değer taşımaktadır.

Kaynak Kelimeler: Traianus, Roma İmparatorluğu, Dacia, Parthia, Ulpius

ABSTRACT

Marcus Ulpius Trajan, the first emperor of Rome born outside Italy, is an important figure of the Roman Empire in terms of origin and identity. Although the date of birth and death are not known for certain, his educational life and youth years are limited as the ancient sources fall short. Although it is estimated that Trajan spent his teenage years with his father, he is expected to have the titles of vigintivirate, decemvirate and quaestor during his youth. After quaestorhood, he served as praetor. Trajan, of pleb origin, was appointed to upper Germania governorship, supported by Domitian and elected as consul and served in the highest authorities of the state. In addition, it is the military genius and fair attitude that made Trajan one of the remarkable figures of his time. Thanks to his honesty and warrior personality, he gained the confidence of the army and was adopted by The Emperor Nerva and declared as his successor. The imperial authority, which was shaken by the conquest of the throne, was improved by the personality and dignity of the Trajan. During his reign, he brought Rome to the widest borders of his history, established a foundation for contemporary legal rules and built architectural wonders during his reign. When he took over, he brought prosperity to the Empire, which fell financially, left the treasure in full, and became a source of inspiration for the emperors who came after him. In this study, not only the biography of Trajan was taken into consideration but also his political life was kept in the forefront. The examination of the Trajan, which is rare among Roman emperors, is of great importance in terms of understanding the second period of restoration of the Empire after Augustus.

Keywords: Trajan, Roman Empire, Dacia, Parthia, Ulpius

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

TRAIANUS'UN İLK GENÇLİK YILLARI

1.1.AİLESİ: ULPIA GENSİ	10
1.2.DOĞUM TARİHİ VE EĞİTİM HAYATI	12
1.3.ASKERİ KARIYERİ	15
1.4.İMPARATOR DOMITIANUS VE NERVA DÖNEMLERİNDE TRAIANUS	19

II. BÖLÜM

TRAIANUS'UN İMPARATORLUK DÖNEMİ

2.1. DACIA SAVAŞLARI	25
2.1.1. Dacia Coğrafyası ve Tarihi	25
2.1.2.Dacia-Roma İlişkileri.....	26
2.1.3. I. Dacia Savaşı	27
2.1.4. Savaşın Sonu.....	34
2.1.5. II. Dacia Savaşı	35
2.1.6. Savaşın Sonu.....	40
2.1.7. Dacia Savaşları'nın Önemi	42
2.2. DACIA VE ARABIA'NIN ROMA'YA KATILMASI.....	42
2.2.1. Dacia'nın Eyaletleştirilmesi.....	42
2.2.2. Arabia'nın Eyaletleştirilmesi	45

2.3. PARTH SAVAŞLARI.....	49
2.3.1. Parth Tarihi	49
2.3.2. Parth – Roma İlişkileri.....	50
2.3.3. Traianus’un Doğu Politikası ve Savaşın Gelişimi	51

III. BÖLÜM

TRAIANUS DÖNEMİ’NDE İMAR VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

3.1. Traianus Dönemi İmar Faaliyetleri.....	67
3.1.1. Tadilat Faaliyetleri.....	67
3.1.2. Yollar	69
3.1.3. Limanlar	70
3.1.4. Su Kanalları	70
3.1.5. Traianus’un Mimari Eserleri.....	71
3.2. SOSYAL VE EKONOMİK FAALİYETLERİ	75
3.2.1. Hukuk.....	75
3.2.2. Maliye	77
3.2.3. Edebiyat	79
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA.....	87
ANTİK KAYNAKLAR.....	87
ARAŞTIRMA ESERLERİ	88
EKLER.....	96
HARİTALAR	96
RESİMLER.....	101

GİRİŞ

M.Ö. I. yüzyılda yaşayan yazarlar tarafından efsanevi olaylara dayanarak Roma'nın 753 tarihinde kurulduğu kabul edilmektedir. Romalılara göre şehir, Troia'lı prens Aeneas'ın torunları tarafından kurulmuştur. Efsanenin en eski anlatısında şehri bizzat Aeneas kurmuş ve Troia'lı bir kadın olan Rhome'ye izafeten isimlendirmiştir.¹ Efsanenin daha sonraki bir şeklinde ise şehir, Aeneas'ın Tyrsenia isimli bir kadından doğan oğlu Romulus'un torunu Rhomos tarafından kurulmuştur.² Efsanenin resmi anlatısında ise Alba Longa kralı Numitor'un yeğenleri Romus ve Remulus tarafından kurulmuştur.³ Uzun süren hükümdarlığından sonra Romulus sebebi bilinmeyen şekilde ölmüştür. Romulus'tan sonra Roma'nın altı kralı daha olmuştur. Bunların birinin Latin ikisinin Sabın ve son üçünün Etrüsk kökenli olduğu kabul edilmektedir.⁴ Son Etrüsk kralı Tarquinius Superbus'un oğlu Sextus'un aristokrat aileye mensup bir kadın olan Lucretia'ya yaptığı uygunsuz hareket sebebiyle çıkan isyan⁵ sonucunda Etrüsk kralı ve oğlu Roma'dan kovulmuş ve yaklaşık olarak M.Ö. 509 yılında da Roma Cumhuriyeti kurulmuştur.⁶

Roma Cumhuriyet devrinin hemen her bölümünde gördüğümüz en büyük mücadele *patriciler* ile *plebler* arasındaki mücadeleler olmuştur. Patriciler Roma'da tam hukuklu ve soylu vatandaşlar olup plebler ise yarı hukuklu ve genellikle orta gelirli vatandaş grubunu temsil etmektedirler.⁷ Sık sık yaşanan bu iki tabaka arasındaki önemli mücadelelerden ilki M.Ö. 450 yılında yaşanmıştır. Appius Claudius Caecus başkanlığında oluşturulan komisyon patrici ve pleb mücadelesine son vermek için 'On İki Levha Kanunlarını' çıkarmıştır.⁸ Ancak On İki Levha Kanunları, patriciler ile plebler arasındaki mücadeleye son vermediği gibi plebler M.Ö. 449 tarihinde *Aventinus* tepesinde isyan edip daha fazla hak istemişlerdir. Bunun neticesinde plebler için yeni siyasi

¹ T. Livius, **Ab Urbe Condita**, I.1-3.

² S. Atlan, **Roma Tarihi'nin Ana Hatları: I. Kısım Cumhuriyet Devri**, (2.Basım), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s.11-12.

³ H. Demircioğlu, **Roma Tarihi I: Cumhuriyet, Menşe'lerden Akdeniz Havzasında hâkimiyet Kurulmasına Kadar**, (5.Basım), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 36-37.

⁴ C. Dio, **Historia Romana**, II.8.1.; S. Atlan, **a.g.e.**, s.13-14.

⁵ O. Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, (4.Basım), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.187.

⁶ S. Baker, **Eski Roma: Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü**, (çev: E. Duru), (2.Basım), Say Yayınları, Ankara 2013, s.31-36.

⁷ H. Demircioğlu, **a.g.e.**, s.48-53.

⁸ O. Tekin, **a.g.e.**, s.195-197.; E. Öyken, "Fasti'nin Açtığı Pencereden Roma Takvimine Bakış", **Sosyoloji Dergisi**, C:3 S: 26 (2013), s.193-194.

makamlar oluşturulmuş ve consullük gibi yüksek makamlara ulaşabilme yolu açılmıştır.⁹ Ayrıca Roma politikasında daha çok söz hakkı da tanıyan oylama meclisleri ve konseyler kurma hakkı da elde etmişlerdir. M.Ö. 287 yılındaki bir yasayla da pleblerin siyasi katılımına yönelik son engel de ortadan kaldırılmıştır.¹⁰

M.Ö. 130'lu yıllarda tarihe 'Gracchus Kardeşler' olarak geçen Tiberius ve Gaius, Roma'da köle-işçilerin artışıyla topraksız ve işsiz kalmış pleblere toprak sağlamak amacıyla sosyal reform hareketine girişmişlerdir. Gracchus'lar patricilerin giderek artan büyük topraklarına devletin el koymasını ve bu toprakları ufak parçalara bölerek tüm Roma yurttaşlarına dağıtılmasını istemiş,¹¹ ancak bu isteğe patricilerin oluşturduğu senato şiddetle karşı çıkmış ve neticede patrici kökenden gelen Gracchus kardeşler, pleblerin haklarını savunmanın karşılığını canlarıyla ödemişlerdir.¹² Patriciler ve plebler arasındaki gerilim, diktatör Sulla döneminde (M.Ö. 82 – M.Ö. 80) ise doruğa çıkmıştır.¹³ Halk katmanlarının yönetimi değiştirmek için bir devrim yapmaya yönelik çağrılarla kışkırtılmaları sonucu Roma iç savaşın eşiğine gelmiş, ancak Cicero'nun çabaları sayesinde sorun, kan dökülmeden geçici olarak çözüme kavuşmuştur. Halkın gücünü arkasına almak ve onları beklediği sonuçlara ulaştırma işi ise Iulius Caesar tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁴

Roma içeride çekişmeye devam ederken, Samnit Savaşları (M.Ö.343- M.Ö.290) ve Tarentum Savaşı (M.Ö.275) ile İtalya Yarımadası'na egemen olmuş ve yarımadada Roma (beşkent) merkezli bir konfederasyonla siyasal mekân birliğini oluşturmuştur.¹⁵ Ardından egemenlik alanını İtalya'nın ötesine taşıyarak ilk denizaşırı savaşlarını Kartacalılar (M.Ö. 264- 146) ile yapmış ve Makedonya Savaşları ile (M.Ö. 205- M.Ö. 197) Akdeniz

⁹ S. Atlan, **a.g.e.**, s.39-40.

¹⁰ H. Demircioğlu, **a.g.e.**, s.159-170.

¹¹ O. Tekin, **a.g.e.**, s.205-207.

¹² Appianus, **Histoira Romana**, The Civil Wars, I.2.1. S. Baker, **a.g.e.**, s.44-47.

¹³ Appianus, **Histoira Romana**, The Civil Wars, I.3.1.; T. Cornell ve J. Matthews, "Pleblerin Yükselişi", **Atlâşlı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi**, (çev: Ş. Karadeniz), İletişim Yayınları, İstanbul 1988, C:V, s.25-27.

¹⁴ S. Baker, **a.g.e.**, s.44-47. ve 71-100.

¹⁵ K. Taşdöner, **Anadolu'da Roma Eyaletleri: Augustus Dönemi**, Bilge Kültür Sanat Yayın, İstanbul 2017, s.17.

havzasında genişlemiştir.¹⁶ Ayrıca Roma, Magnesia Savaşı (M.Ö. 190) ve Mithridates Savaşları (M.Ö. 88-64) ile de doğuda genişleme imkânı bulmuştur.¹⁷

M.Ö. 62 yılında Roma'nın yetiştirdiği yetenekli lider vasıfları olan güçlü siyaset ve devlet adamları Caesar, Pompeius ve Crassus tarafından ilk *triumvirate* (üçlü yönetim) kurulmuştur.¹⁸ Crassus'un, Carrhae Savaşı'nda (M.Ö. 53) Parthlar tarafından öldürülmesi sonucunda Caesar ile Pompeius yönetimi paylaşmaya devam etmişlerdir.¹⁹ Bu sırada kuzeyde Galliler Roma'ya savaş açmış, ancak Caesar bu savaşı kazanarak büyük prestij elde etmiştir.²⁰ Buna rağmen onun yokluğunda Cato ve Pompeius'un etkisiyle Caesar Senato tarafından halk düşmanı ilan edilmiştir. M.Ö. 40'lı yılların başlarında Roma iç savaşının fiilen başlatıcısı olan Caesar en güçlü rakibi Pompeius'u M.Ö. 48 yılında Pharsalos'ta yenmiş, Roma'nın gücünü tek elde toplamış ve M.Ö. 45'te önce 10 yıllığına, sonra da ömür boyu diktatör seçilmiştir.²¹ Bunun neticesinde bütün siyasi güç Caesar'ın elinde toplanmış ve Senato fiili olarak etkisiz hale gelmiştir. Bu durumdan rahatsız olan senatörlerin örgütlediği bir suikast sonucu Caesar M.Ö. 44'te öldürülmüştür.²²

Caesar'ın öldürülmesinden sonra Roma'da karışıklık devam etmiştir.²³ Caesar'ın evlâtlık aldığı Octavianus, dayısının intikamını almak için Antonius ve Lepidus ile ikinci *triumvirate*'yi (üçlü yönetim) kurmuş,²⁴ ancak Caesar'ın intikamının alınmasından sonra *triumvirate* yönetimi bozulmuştur.²⁵ Lepidus'un ölümü ve Antonius ile aralarında çıkan iç savaşı (Actium Deniz Savaşı) M.Ö. 31 yılında kazanmasıyla, Roma'nın tek hâkimi olan Octavianus, M.Ö. 29 yılından itibaren kırk beş yıl aralıksız Roma'nın tek hâkimi olarak devlete hükmetmiş ve imparatorluk döneminin kurucusu olmuştur.²⁶ Zamanla tüm yetkileri elinde toplayan Octavianus'a Roma senatosu *Augustus* (soylu, kutsal) unvanını

¹⁶ Polybios, *Historiae*, XV.; O. Tekin, *a.g.e.*, s.199-204.

¹⁷ T. Livius, *Ab Urbe Condita*, XXXVII.10-56 ve XLV.40-44; Appianus, *Histoira Romana*, The Syrian Wars, XXXIII. 28-36; M. Özsait, "Anadolu'da Hellenistik Dönem", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, (ed: V. Sevin) C:II, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, s.307-312.

¹⁸ Appianus, *Histoira Romana*, The Civil Wars, II.18.1.; O. Tekin, *a.g.e.*, s.214.

¹⁹ Appianus, *Histoira Romana*, The Civil Wars, II.83.1.; S. Atlan, *a.g.e.*, s.188.

²⁰ Gallia'nın Caesar tarafından fethedilmesi için bkz. G. Iulius Caesar, *Bellum Gallicum*, (çev: F. Akderin), Alfa yayınları, İstanbul 2006.; Diodorus Siculus, *The Library of History*, XIV.113-117.

²¹ Appianus, *The Civil Wars*, II.106.1.

²² Suetonius, *De vita Caesarum, Caesar*, I.76,77 ve 82.; Appianus, *The Civil Wars*, II.138-149. K. Taşdöner, *a.g.e.*, s.25-26.

²³ M. Özsait, *a.g.m.*, s.315-316.

²⁴ Appianus, *The Civil Wars*, IV.2.1.; O. Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1976, s.31.

²⁵ S. Atlan, *a.g.e.*, s. 213-218.

²⁶ Appianus, *The Civil Wars*, I.5.1.; O. Tekin, *a.g.e.*, s.218.; K. Taşdöner, *a.g.e.*, s.32.

vermiştir.²⁷ Octavianus bir tiran olarak görülmek istemiyordu ve bu yüzden anayasal cumhuriyet algısını korumaya çalışmıştır. Roma Cumhuriyeti anayasasını hâlâ yürürlükteymiş gibi göstermeye çalışmış ve krallığın yeniden vücut bulmasından endişe duyan Romalıları yatıştırmak için M.Ö. 27’de resmen tüm yetkilerini Roma Senatosuna bırakmak istemiştir.²⁸ Ancak büyük bölümü kendi taraftarı olan senatörler bu teklifi reddetmiş ve Roma cumhuriyeti ve halkının iyiliği için yetkileri elinde tutmasını istemişlerdir. Senato ve Octavianus arasında ‘Birinci Uzlaşma’ olarak bilinen bir anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşma Augustus’u halkın otokrati olarak meşrulaştırmış ve bir tiran olarak görülmeyeceğinin sözünü almıştır. Bu dönem *Pax Romana* olarak bilinen uzun dönemin başlangıcı olmuştur. Octavianus böylece Cumhuriyet Dönemi’ni fiilen bitirirken İmparatorluk Dönemi’ni de resmen başlatmıştır. Roma senatosu ve Roma vatandaşları, uzun süre boyunca Roma’yı harap eden iç savaşlar ve kargaşalardan kurtulma fırsatı olarak gördükleri için bu olayı desteklemişlerdir ve M.Ö. 2’de senato tarafından *Pater Patriae* yani ‘Vatanın Babası’ unvanı da verilmiştir.²⁹ Octavianus, ‘kral’ yani *rex* unvanını kullanmamaya dikkat etmiş ve bunun yerine Augustus unvanının yanında *Princeps* ‘Roma Cumhuriyeti’nin birinci vatandaşı’ ya da ‘Roma Senatosu’nun baş lideri’ anlamına gelen unvanını kullanmayı tercih etmiştir.³⁰ Roma’nın ilk imparatoru Augustus, M.S. 14 yılında ölmüştür.

Octavianus’un (Augustus) taht için varisi olmaması ve evlatlıklarının birer birer ölümü nedeniyle ölümünden sonra tahta evlatlık edindiği Tiberius Claudius Nero geçmiştir.³¹ Böylece Iulius soyu yerini Cladius soyuna bırakmış ve ileride Iulius-Claudius hanedanlığı olarak anılmaya başlanmıştır.³² Ellili yaşlarında tahta geçen Tiberius, Augustus zamanında birçok sefere katılmış ve başarılı olmuştur. Hükümdarlığında ilk zamanlar Augustus’u örnek alarak adil bir yönetim sergilemeye çalışmıştır. Döneminde kuzeydeki Germen kabileleri ve Filistin’deki Yahudilerin çıkardıkları ayaklanmalar bastırılmıştır.³³ Ancak emrindeki görevliler, akrabaları ve onların eşleri arasında gerçekleşen güç çekişmeleri ve entrikalar, Tiberius’un şüpheli ve sert bir hükümdara

²⁷ O. Akşit, **a.g.e.**, s.38.

²⁸ K. Taşdöner, **a.g.e.**, s.33.

²⁹ Augustus, **Res Gestae divi Augusti**, VI.35.

³⁰ O. Akşit, **a.g.e.**, s.40.

³¹ O. Tekin, **a.g.e.**, s.225.

³² S. Baker, **a.g.e.**, s.190-191.

³³ O. Tekin, **a.g.e.**, s.225-226.

dönüşmesine yol açmıştır. Evlatlık aldığı yeğeni Germanicus'un zehirlenmesi (M.S. 19) ve bir süre sonra oğlu Drusus'un da Roma'da ölmesi, (M.S. 23) imparatoru oldukça olumsuz etkilemiştir. Bu suretle bir dizi idam teşebbüsüne girişen Tiberius, hâkimiyetinin sonlarına doğru Capri Adası'na çekilmiş ve kısa süre sonra M.S. 37 yılında ölmüştür.³⁴

Tiberius ölünce, tahta yeğeni Germanicus'un oğlu olan Gaius Iulius Germanicus (Caligula) geçmiştir. Gençliğine kadar zamanı babasıyla birlikte Ren bölgesindeki kamplarda veya ordugâhlarda geçen Gaius'a bu kamplarda, askerlerin giydiği *caligae* denen çizmeleri giydiğinden kendisine *Caligula* (küçük çizme veya çizmecik) lakabı verilmiştir. Preator Prefactus'u Macro'nun desteğiyle senato tarafından imparator ilân edilen Caligula, tahta geçtiği ilk zamanlarda, onu destekleyen senatörlerle ve saray muhafızlarının komutanı olan Macro'ya maddi yardımlar yapmış ve ülke yönetiminde onların tavsiyesini dinlemiştir.³⁵ Ancak hükümdarlığının ilk yılının sonunda ciddi bir hastalık geçirmiş, bunun sonucu olarak aklî dengesini yitirmiştir. Son derece dengesiz bir ruh haline bürünen Caligula, kendisini sürekli tehdit altında hissetmiş ve çevresindekilere zulmetmeye ve acımasız bir yönetim sergilemeye başlamıştır. Başta kardeşi Gemellus ve Preator Prefactus'u Macro olmak üzere pek çok kişiyi sebepsiz yere öldürmüştür.³⁶ Dönemi süresince çeşitli vahşet gösterileri ve binlerce gladyatör ve masum insanın öldürüldüğü oyunlar ve ahlaksız eğlenceler düzenlemiştir. Nihayetinde, Caligula'nın zulmüne tepki gösterenlerin başında gelen Preator Prefactus'u Cassius Charea'nın başını çektiği bir grup tarafından M.S. 41 yılında bir tören dönüşü Caligula, karısı ve kızı vahşice öldürülmüştür.³⁷

Caligula'nın öldürülmesi ile birlikte, kimin başa geçeceği konusunda preatorlar ve Senato arasında kısa bir tartışma olmuş sonunda, sarayda bir yerlere saklanan Caligula'nın amcası Tiberius Claudius (tam adı Tiberius Claudius Nero Germanicus) preator muhafızları tarafından bulunmuş ve aynı gün preator'ların kampına götürülerek imparator ilân edilmiştir.

³⁴ C. Dio, LV.4.4. ve 27.4.

³⁵ O. Tekin, a.g.e., s.228-229.

³⁶ S. Baker, a.g.e., s.191-192.

³⁷ O. Akşit, a.g.e., s.86.

Claudius tahta çıkınca, imparatorluğunu borçlu olduğu preatorların her birini 15.000 sertertius ile mükâfatlandırmıştır.³⁸ Claudius, zayıf fiziki yapısı ve peltekliliği dolayısıyla çekingen ve içine kapanık bir insandı. Ancak hâkimiyeti süresince adil bir yönetim sürmüştü, iyi bir iç ve dış politika izlemiştir. Britanya'nın büyük bir bölümü, (M.S. 43) Filistin (M.S. 44) ve Trakya'nın (M.S. 46) tamamında hâkimiyet sağlanmış, bu bölgeler eyalet haline getirilmiştir.³⁹ Fucinus Gölü'nün kurutulması ve Ostia Limanı'nın inşası gibi yoğun bayındırlık faaliyetlerine girişmiştir.⁴⁰ Bunların yanında Claudius, iyi bir yazar ve tarihçiydi. Günümüze ulaşmamış olan Etrüsk ve Roma tarihi hakkında kitaplar yazmış ve Roma'nın resmi alfabesi olan Latin Alfabesi'ne birkaç harf daha eklemiştir.⁴¹ Buna rağmen Claudius, çevresindekilerin entrikaları ve komplolarının etkilerinden kurtulamamıştır. Üçüncü karısı olan Messalina, Claudius'un çevresindeki birçok görevliyi yalanlarla öldürtmüştü, kendisi ise birçok kişi ile yasak aşk yaşamıştır. Sonunda açık açık bunlardan biri ile evlenince (Gaius Silius), Claudius'un emri ve yakın arkadaşı Narcissus'un sayesinde öldürülmüştür. Birkaç ay sonra Claudius, yeğeni Agrippina ile evlenmiştir (M.S. 49). Agrippina ise önceki evliliğinden olan çocuğu Nero Claudius Caesar'ı tahta geçirmek için çeşitli entrikalara girişmiştir. Önce Claudius'u gerçek oğlu olan Britannicus'u değil, Nero'yu halef olarak kabul etmesi için ikna etmiş (M.S.51), sonrasında ise yemeğine zehir katarak Claudius'u öldürmüştü (M.S. 54) ve hedefine ulaşmıştır.⁴²

Nero, tahta geçtiğinde öncelikle hükümdarların koruyucusu olan preator muhafızlarına büyük miktarda bağışta bulunmuştur. 17 yaşında ve tecrübesiz olduğundan dolayı, devlet yönetiminde preatorların komutanı olan Burrus ve eğitmeni Seneca'dan destek almıştır.⁴³ Gerçekte tahtın yasal varisi Claudius'un oğlu Britannicus'tu, ancak Nero'nun annesi Agrippina türlü entrikalarla oğlunu tahtın varisi yapmayı başarmıştır ve Britannicus bir süre sonra zehirlenerek öldürülmüştür. (M.S. 55). Nero, ilk zamanlarında kendini Roma sokaklarında eğlenceye vermiş ve saraydaki yokluğundan yararlanan annesi Agrippina, yönetimde söz sahibi olmuştur. Annesinin her alanda baskısını hisseden Nero, sonunda sevgilisi Sabina ile anlaşarak bir suikastla onu öldürtmüştür

³⁸ C. Dio, **LX.12.4.** ve 25.7.

³⁹ O. Tekin, **a.g.e.**, s.232-233.

⁴⁰ T. Cornell ve J. Matthews, *a.g.m.*, s.92-93

⁴¹ O. Tekin, **a.g.e.**, s.233.

⁴² S. Baker, **a.g.e.**, s.192-197.

⁴³ O. Akşit, **a.g.e.**, s.106.

(M.S. 59).⁴⁴ Annesinin baskısını ortadan kaldıran Nero, resmi eşi Octavia'yı boşamış ve Marcus Otho'yu Sabina'dan boşatarak onunla evlenmiştir (M.S. 62).⁴⁵ Bu hareketleri dolayısıyla halk Nero'dan nefret etmeye başlamıştı. Nero, kötü ününe rağmen ülke yönetiminde çeşitli iyileştirmeler de yapmıştır. Şehirlerdeki kalpazanlıkla mücadele edilmiş, hazine düzenlenmiş, kamu düzeni sağlanmış ve valilerin gladyatör gösterileri düzenlemek için halktan zorla vergi alması yasaklanmıştır. Nero'nun emriyle, komutanları doğudaki Parthlara ve Armenialılara karşı başarılı seferler düzenlemişler (M.S. 55- 63), bu sırada Britanya'da savaşçı kraliçe Boudicca'nın çıkardığı büyük isyan bastırılmıştır (M.S. 61).⁴⁶ Bu gelişmelere rağmen, Nero'nun bazı sert ve dengesiz tutumları, yönetimdekileri ve halkı kızdırmaktaydı. Bazı kaynaklara göre Nero, M.S. 64 yılında çıkan büyük yangında kendisi için yaptıracığı Altın Saray'a (Domus Aurea) yer açmak için Roma'da yangın başlatmıştır.⁴⁷ Hatta yangının şiddetlendiği vakit yüksekçe bir yere çıkıp lir çalıp şarkı söylediği dahi iddia edilmiştir. Nero, bu söylentilere rağmen yangının söndürülmesi için mücadele etmiştir. Yangından sonra ise Roma şehri daha görkemli olarak yeniden inşa edilmiştir. Yangının çıkarılması suçunu Hristiyanlara atan Nero, büyük bir gladyatör şöleni düzenleyerek, binlerce Hristiyanı çeşitli işkenceler ve vahşet gösterileriyle öldürtmüştür. M.S. 66-67 yılında hayranı olduğu Hellas'a gezi düzenleyen Nero, Gallia valisi Iulius Vindex'in kendisine karşı isyan ettiğini öğrenmiştir. Hispaina valisi Servius Sulpicius Galba'nın da Vindex'e destek vermesi sonucunda isyan büyümüştür. Senato'nun ve preatorların da kendisine karşı tavır aldıklarını öğrenen Nero, tek başına kaldığını anlamış ve intihar etmiştir (M.S. 68).⁴⁸ Nero ile birlikte Iulius-Claudius hanedanlığının tahttaki iktidarı da bitmiştir.

Nero'nun ölümü ile iç savaşa sürüklenen Roma'da, valiler ve yöneticilerin kanlı çatışmaları ve komploları ile bir sene içinde sırasıyla Galba (M.S. Haziran 68- Ocak 69), Otho (M.S. Ocak - Nisan 69) ve Vitellius (M.S. Nisan - Aralık 69)⁴⁹ tahtta bulunmuşlardır. Nihayetinde Flavius Vespasianus, M.S. 69'da tahtı ele geçirerek düzeni yeniden sağlamıştır. Flavius Vespasianus ile Roma tahtında Flavius hanedanlığının hâkimiyeti başlamıştır. Vespasianus, kariyeri boyunca Roma'nın birçok yüksek

⁴⁴ C. Dio, **LXII**. 13.

⁴⁵ O. Tekin, **a.g.e.**, s.235.

⁴⁶ C. Dio, **LXII**.8 ve 12.6.

⁴⁷ C. Dio, **LXII**.16-17.

⁴⁸ S. Baker, **a.g.e.**, s.239.

⁴⁹ O. Akşit, **a.g.e.**, s.123-131.

memurluğunda görevler yürütmüştür. Tiberius zamanında Thracia'da (Trakya) askeri tribünus, Girit ve Kyrene'de de quaestor olarak görev yapmıştır. Caligula zamanında praetor olmuştur. Claudius zamanında M.S. 43-44 yıllarında da Britanya'nın fethinde bulunmuştur. M.S. 51'de consul, M.S. 63'te de Africa'da proconsul (vali) olarak görev yapmıştır. Nero'nun Hellas seyahatine katılmış ve M.S. 67'de Nero tarafından Iudea Valiliği'ne (Filistin) atanmıştır. Valiliği sırasında ayaklanan Yahudileri güç kullanarak hizaya getiren Vespasianus, tahtta hak iddia eden diğer rakiplerini bertaraf ederek Roma'nın başına geçmiştir (M.S. 69). Tahta geçtiği yıl, German kabilelerinden Batavialılar'ın lideri Iulius Civilis'in Gallia'daki isyanı bastırılmıştır.⁵⁰ Bir yıl sonra imparatorun oğlu Titus Yahudi İsyanı'nı bastırarak ve Kudüs'ü ele geçirmiştir. Kommagene Krallığı, krallarının ölmesi ve taht varisinin bulunmamasından dolayı Roma'ya ilhak edilmiş ve Syria Eyaleti'nin bir parçası haline getirilmiştir (M.S. 72).⁵¹ Vespasianus genel olarak hâkimiyeti sırasında kamu düzenini yeniden sağlamıştır.⁵² Çocukları Titus ve Domitianus'u sırasıyla kendisine halef olarak belirleyen Vespasianus, Roma'da büyük bir imar faaliyetine girişmiş ve Roma'nın en görkemli yapılarından biri olarak kabul edilen Colosseum Amfitiyatrosu'nun inşasını başlatmıştır.⁵³ Ancak inşaatın tamamlanması oğlu Titus'un hükümdarlığı zamanında olmuştur. M.S. 79'da hastalanarak ölen Vespasianus'un yerini büyük oğlu Titus almıştır.⁵⁴

Babası Vespasianus'un ölümü ile tahta geçen Titus, M.S. 61-63 yılları arasında Germania ve Britannia'da askeri tribünus olarak görev yapmış ve M.S. 65'de quaestor olmuştur. M.S. 69'da babası Vespasianus ile seferlere katılan Titus, Yahudi isyanının bastırılması ve Kudüs'ün alınmasına önderlik etmiştir (M.S. 70).⁵⁵ Tecrübeli bir komutan olan Titus, Roma'ya geldiğinde adil ve halkını düşünen bir yönetim sergilemiştir. Ancak döneminde Vezüv Yanardağı'nın patlaması ile Pompeii ve Herculaneum şehirlerinin yok olması (M.S. 79), Roma'da çıkan büyük yangın ve veba salgını gibi hadiseler meydana gelmiştir.⁵⁶ Bu felaketler sonrasında Titus, halkının yanında olmuş ve yaralarının sarılmasında elinden geleni yapmıştır. Babasının döneminde yapımına başlanan

⁵⁰ O. Tekin, **a.g.e.**, s.238-239.

⁵¹ C. Dio, **LXVI**. 22.4.

⁵² O. Akşit, **a.g.e.**, s.147-151.

⁵³ C. Dio, **LXVI**.27.1-2.; O. Tekin **a.g.e.**, s.240.

⁵⁴ C. Dio, **LXVI**.17.

⁵⁵ S. Baker, **a.g.e.**, s.252-288.

⁵⁶ C. Dio, **LXVI**.21-22.

Colosseum, onun döneminde tamamlanarak hizmete açılmış, binlerce gladyatörün katıldığı, vahşi hayvanların avlandığı ve deniz savaşlarının canlandırıldığı gösteriler düzenlenmiştir.⁵⁷ Halkın sevdiği Titus'un ölümü beklenmedik bir anda olmuştur. M.S. 81 yılı yazında Sabinler ülkesine yaptığı bir seyahat sırasında hastalanmış ve tam olarak bilinmeyen bir nedenle kırk iki yaşında ölmüştür.⁵⁸

⁵⁷ O. Akşit, **a.g.e.**, s.155.

⁵⁸ O. Tekin **a.g.e.**, s.240.

I.BÖLÜM

TRAIANUS'UN İLK GENÇLİK YILLARI

1.1. AİLESİ: ULPIA GENSİ

Marcus Ulpius Traianus İtalya yarımadası dışında doğan ilk Roma İmparatoru'dur.⁵⁹ (Resim 1) Buna karşın Ulpia gens'i⁶⁰ antik Umbria'nın kuzey sınırındaki Tuder kasabasıyla ilişkilidir.⁶¹ Traianus'un annesinin doğum yeri olan ve bu bölgeye yakın aile bağları kurma olasılığını güçlendiren bazı Ameria yerel yönetimlerinde de Ulpius adı görülmektedir. Resmi adının Marcus Ulpius Traianus olması bu ilişkiyi desteklemektedir. Marcus, Roma dünyasında yeterince ortak bir isim iken Ulpius ise bölgeye özgü bir isim olarak görülmektedir. Ulpius adının Latince *lupus* (kurt) kökeninden geldiği düşünülmektedir. Diğer ismi Traianus'u onunla aynı adı kullanan akrabalarından ayırmak için kullandığı söylenebilir.⁶²

Traianus doğduğu sırada ailesi Hispania'nın güneyindeki Italica'ya (Santiponce) yerleşmişti.⁶³ Ailesinin bu bölgeye yerleşmesinden sonra tarihî kaynaklarda ilk Ulpius'un torunlarının M.Ö. I. yüzyıl başlarında vatandaşlıklarını kaybetmişlerdir.⁶⁴ M.Ö. I. yüzyılın sonlarında ise patrici olan Ulpia ailesi gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetlerle

⁵⁹ C. Dio, **LXVIII.4.1.**

⁶⁰ Gens, kan bağı ile ortak bir atadan gelme ve yasal olarak tanımlanmış bir Roma toplumu birimidir. Bkz. **The Oxford Classical Dictionary (4th ed.)**, Oxford University Press,2012.

⁶¹ A. Victor, **Epitome de Caesaribus**, XIII.1.

⁶² J. Bennett, **Trajan Optimus Princeps: A Life and Times**, Routledge, London 1997, s.1.

⁶³ Modern Sevilla'nın birkaç kilometre doğusunda bulunan bu kasaba, mevcut bir Turdetanian ticaret merkezinin bitişiğindeydi ve Baetis Nehri'nin sağ kıyısında kalıyordu. Italica, Ilipa (Alcalá del Río) savaşında Kartacalıları yendikten sonra M.Ö. 206'da P.Cornelius Scipio tarafından kurulmuştu. Bölgeye yerleşen ilk kolonistler yaşlı ve hasta Roma vatandaşlarıydı ve bölgeye eski anavatanlarının ismini vermişlerdi. Sicilya ile aynı enlemde olan Italica, Baetis'in bereketli taşkın yatağının kalbinde meşhur bir çıkıntı oluştuyordu. Yaz ayları boyunca serin esintileri de beraberinde getiren nehir, Cadiz ve Atlantik Körfezi'ne kolay erişim sağlamıştır. Bu bölgeden, güneyde Akdeniz'e ve kuzeyde Gaul'a seyahat ve ticaret mümkün olmuştur. Appianus, **Histoira Romana**, The Spanish Wars, **VIII.38.**; P.A. Brunt, **Italian Manpower, 225 B.C.-A.D. 14**, Oxford, Oxford University Press, 1971, s.420.

⁶⁴ Caracalla'nın hükümdarlığına kadar sadece vatandaşlık hakları bulunanlar, çocuklarına connubium (iki eşit vatandaşın yahut vatandaşlık statüsü olan ile vatandaş olmayanın yasal yollarla evliliği) ile bir Roma ya da Latin vatandaşlığı talep edebilirdi. Italica'ya yeni yerleşmiş olan emekli askerler için uygun gelinleri sağlayan nüfuzlu aileler muhtemelen çok azdı. Ailelerin birleşiminden doğan melezler ise ebeveynlerinin medeni statüsünde herhangi bir hakka sahip değillerdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. P.A. Brunt, **a.g.e.**, s.602-603.

öne çıkmıştır.⁶⁵ Ancak Italica'dan Roma'ya geçişleri İmparator Augustus'un reformları sayesinde olmuştur.⁶⁶ Traianus'un babasının kariyeri oğlunun kendi ününe nasıl kavuştuğunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Baba Traianus'un muhtemelen M.S. 30 yılında doğmuş olduğu düşünülmektedir.⁶⁷ M.S. 70 yılında consullüğe seçildiğinde kırk yaşında ve iki çocuk sahibi olduğu belirtilmiştir. Traianus ilk olarak *vigintivirate*⁶⁸ ve *tribunus* görevlerinde bulunduktan sonra yaklaşık M.S. 50 yılında *questor* olmuştur. İlk çocuğu da aynı yıl doğmuştur. Bu da *tribunus* ile *questorluk* arasında evlendiğini göstermektedir. Roma senatörlerinin tamamı mali geleceklerini güvence altına aldıklarında evlilik ile birlikte kazandıkları ayrıcalıklarla daha hızlı şekilde yükselme şansları olurdu.⁶⁹ Traianus'un karısıyla on ya da daha fazla yaş farkı olduğu düşünülürken, antik tarihçilerin hiçbiri tarafından anılmaması sebebiyle eşi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Baba Traianus M.S. 59/60 yılında *propraetor* olmuştur. Kariyerindeki ilk büyük yükselişi ise M.S. 67 yılında *legio X Fretensis*'in komutanı olarak görevlendirilmesi gösterilebilir.⁷⁰ Traianus'un, *praetorluk* ile başka bir askerî görevi arasında zorunlu bir *quinquennium*⁷¹ vardır. Bu süre boyunca Traianus, *aediles*⁷² veya *plebeian tribune*⁷³ makamında görev verdiği düşünülmektedir. Kariyerindeki bu zorunlu duraklama, MS. 65 yılında sona ermiş ve *X Fretensis*'e atanmadan önce Baetica proconsülü olarak başka bir *propraetorluk* makamına atanmıştır, bu olay Miletus'da bulunan parçalar halindeki bir yazıtta doğrulanmıştır.⁷⁴ Patrici olan

⁶⁵ Traianus veya ailesi, o dönemki yaşam standardının çok üzerinde bir zenginliğin yanı sıra sosyal statüde biriktirmiştir. Aile servetinin muhtemel kaynağı, belki de akıllıca evlilik ittifakları aracılığıyla artan zeytinyağı endüstrisiydi. Plinius, *Epistulae*, I.19; II.4; III.19.; L.A. Curchin, *The Local Magistracies of Roman Spain*, University of Toronto Press, Toronto 1990, 12-21.

⁶⁶ Augustus Reformları için bkz. E.H. Haight, "Reconstruction in the Augustan Age", *The Classical Journal*, C:17 S:7 (1922), s.355-376.

⁶⁷ R. Syme, *Tacitus I*, The Clarendon Press, Oxford 1958. s.65-66.; J. Morris, "Leges Annales under the Principate: Legal and Constitutional", *Listy Filologické*, C:87 S:2 (1964), s.334.

⁶⁸ Vigintivirate, yirmi askerin başında bulunan güvenlik görevlisine verilen addır. *The Oxford Classical Dictionary* (4 ed.), Oxford University Press, 2012.

⁶⁹ R. Syme, "Marriage Ages for Roman Senators", *Historia*, S:36 (1987), s.318.

⁷⁰ J. Bennett, *a.g.e.*, s.15.

⁷¹ İki askerî görev arasında zorunlu olarak beş yıl boyunca sivil hizmet verilmesidir. *The Oxford English Dictionary*, Oxford University Press, 1989.

⁷² Roma İmparatorluğu'nda devlet binalarının yapılması ve halk festivallerinin düzenlenmesi ile ilgili ödeneklerden sorumlu memur. The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Aedile", *Encyclopaedia Britannica*, 1998.

⁷³ M.Ö. 494'te kurulmuş yüksek bir memuriyet. Senato memurlarının yanında halkın doğrudan temsilini sağlayan yüksek memur. The Editors of Encyclopaedia Britannica, "Tribune", *Encyclopaedia Britannica*, 1998.

⁷⁴ P.M.M. Leunissen, "Direct Promotions from Proconsul to Consul under the Principate", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 89 (1991), s.235 ve 258.

Traianus bu süre zarfında soylularla doğrudan rekabete girmiş ve yetenekleri sayesinde yükselmiştir.⁷⁵ M.S. 67 sonrası Vespasianus ordularında görev almış, onun Yahudi İsyanı ve İç Savaş'taki başarıları kariyeri açısından dönüm noktası olmuş ve M.S. 73 yılında Syria Valiliğiyle ödüllendirilmiştir.⁷⁶ Traianus'un görev süresince kazandığı başarılar tam olarak bilinmese de Syria Valiliği başarılı sayılabilir. Senatör olarak kariyerinin iki zirvesinden biri olan Asia proconsulluğuna terfii ettirilmiş ve M.S. 79 yılına kadar bu görevi başarıyla sürdürmüştür. Asia proconsulluğu Traianus'un muhtemelen son resmî görevidir. Çünkü Titus'un tahta geçmesiyle beklediği ikinci consullük görevini alamamıştır.⁷⁷

Traianus'un ölüm yeri kesin olmamakla birlikte Roma'da öldüğü ileri sürülmektedir. M.S. 112-114 yılları arasında çıkarılan paralar Traianus'a *divus* lakabını verir ve onu tanrılaştırır ancak söz konusu aynı döneme ait bir yazıt, ondan bu unvanı kullanmadan değinir.⁷⁸ Bu nedenle, 112 ile 114 arasında öldüğü düşünülebilir.⁷⁹

1.2. DOĞUM TARİHİ VE EĞİTİM HAYATI

Traianus'un doğum ve ölüm tarihiyle alakalı çeşitli iddialar bulunmaktadır. Antik ve modern tarihçiler verdikleri bilgilerle M.S. 53-57 yılları arasında doğduğunu belirtmektedirler. Yaşının kesin olarak bilinmemesi bu bilgilerden sağlıklı sonuçlar çıkarılmasına engel olmaktadır. Antakyalı tarihçi Ioannis Malalas, Traianus'un öldüğü zaman altmış altı yaşında olduğunu, doğumunun M.S. 50 yılına işaret ettiğini söyler.⁸⁰

⁷⁵ Bu atama oldukça önem arz eder. Çünkü Traianus, İtalya dışında doğmuş az sayıda senatörden biridir. Dahası, sadece sekiz tane görevlendirmesi vardı. Baetican bürosu, soylulara aitti ve consullük için onlara ayrılmıştı. Patrici olan Traianus, bu atamada soylu adaylarla doğrudan rekabete girmiş, yetenekleri ve himayesi sayesinde bu görevlendirmeyi almıştı. Seneca'nın yönlendirmesiyle de patria'da önceden belirlenmiş kıdemli bir makamla ödüllendirilmesi kararlaştırılmıştı. Tacitus, **Historiae**, XVI.30.4.; J. Bennett, **a.g.e.**, s.15.

⁷⁶ B.W. Jones, **The Emperor Titus**, Croom Helms, London 1984, s.34-55.

⁷⁷ B.W. Jones, **a.g.e.**, ; J. Bennett, **a.g.e.**, s.19-20.

⁷⁸ E.M. Smallwood, **Documents Illustrating the Principates of Nerva, Trajan and Hadrian**, Cambridge University Press, 1966, s.22. Ayrıca buluntular bize 112 yılının başını işaret eder, çünkü kızı Marciana o yılın 29 Ağustos'unda ölmüştür. Lakin Traianus'un ölümü ve tanrısallaştırılmasının kaydına *Fasti Ostienses*'te rastlanmaz. Aslında Traianus'un ölümünün *Fasti*'de eksik olması ya da diğer kroniklerde herhangi bir kaydının bulunmaması, Traianus'un emperyal onurlarını almadan önce yani, M.S. 98'den önce öldüğünün muhtemel kanıtıdır. H. Mattingly, **Coins of the Roman Empire in the British Museum**, C: III, 1936, s.498-508.

⁷⁹ Bu iddiaları destekleyen bazı kanıtlar vardır. Plinius'un M.S. 1 Eylül 100'de yazdığı Panegyricus'undaki bir pasajda, Traianus ve Nerva'nın yıldızlı bir semada varisleri olan Traianus'un tepeden baktığı resmini çağrıştırmaktadır. Bundan dolayı 112-114 arası sikkelerin Traianus'un gecikmiş tanrısallaştırılması olduğu ve bunun sadece politik nedenlerle yapıldığı anlaşılmaktadır. Plinius, **Panegyricus**, LXXXIX.2.

⁸⁰ I. Malalas, **Chronographia**, XI.12.

M.S. 630'da yazılan anonim Chronicon Paschale ise altmış beş yaşında öldüğünü ve doğum yılının M.S. 51 olduğunu belirtir.⁸¹ Aurelius Victor, Traianus'un altmış dört yaşında öldüğünü, doğumunun ise M.S. 52 ya da 53 tarihlerine denk geldiğini söylemiştir.⁸² Aynı kaynakları kullanan Eutropius, Traianus'un öldüğünde altmış üç yaşında olduğunu ve doğum yılını M.S. 53 yılına denk geldiğini belirtir.⁸³ Cassius Dio ise M.S. Ocak 98'de imparator Nerva'nın yerine geçtiğinde kırk iki yaşında olduğunu söyler ve doğum yılını M.S. 56 olarak kabul eder.⁸⁴ Ana kaynakların verdikleri bilgiler ışığında Traianus'un M.S. 116 yılında öldüğü açık olmakla beraber, öldüğünde kaç yaşında olduğu noktasındaki farklı bilgiler bu çelişkiyi yaratmaktadır. Bu çelişkilere karşın modern tarihçilerin çoğu Traianus'un doğum tarihini M.S. 53 yılı olarak kabul etmiştir.

Tıpkı baba Traianus hakkındaki bilgilerin mevcut kaynaklarda az olduğu gibi oğul Traianus'un gençliği hakkında da çok az bilgi yer alır. Garip bir şekilde Traianus'un tarih sahnesine girişi, M.S. 89 yılında gerçekleşen German ayaklanmasıyla bağlantılıdır.⁸⁵ Modern çalışmalar sayesinde az da olsa Traianus'un gençliği ve askerî kariyeri hakkında birtakım bilgiler edinebiliyoruz. Aldığı eğitimin o dönemin geleneksel çizgilerinde olması muhtemeldir.⁸⁶ Traianus eğitimi tamamladığı sırada, farklı pedagoji okulları kendi resmi müfredatlarını geliştirmişti.⁸⁷ Bu yeni metodların öncülerinden biri de M.Fabius Quintilianus'tur.⁸⁸ *Institutiones Oratoriones* (Bir Hatip'in Eğitimi) adlı

⁸¹ Chronicon Paschale, CCLIII.4.

⁸² A. Victor, *Epitome de Caesaribus*, XIII.4.

⁸³ Eutropius, *Breviarium*, VIII.3.'te Traianus'un doğum tarihinin 7 Kasım olduğunu ima etmektedir.

⁸⁴ C. Dio, LXVIII.6.3.

⁸⁵ J. Lendering, "Batavian Revolt", Livius.org (23 Kasım 2018), <https://www.livius.org/articles/concept/batavian-revolt>, (E.T: 06.03.2019)

⁸⁶ Traianus zamanında birkaç *patres familiae*, oğullarına tüm müfredat dallarında şahsen eğitim vermesi için bir erdem örneği olan Cato'nun peşine düşmüştür. Lakin soylular kendi özel eğitimli kölelerini kullanıyordu. Güç olarak daha azınlıkta olan aileler evde öğretim için öğretmenler kiralamış ya da çocuklarını *ludus*'a göndermişlerdi. Plutarkhos, *Bioi Paralleloi*, The Life of Cato the Elder, XX.4, Plinius, *Epistulae*, III.3.

⁸⁷ Bu eğitim işlemi hem imtiyazlı hem de özeldi. MS 1. yüzyıla kadar, çoğu öğretmen Livius Andronicus tarafından benimsenen kuralları takip etti. Yunan ve Latin klasiklerini sağlam bir şekilde öğretmek, medeni bir insan yetiştirmek için o dönemde gerekli görülüyordu. Ancak Roma toplumu kendi içinde daha politik hale gelmiş ve bu nedenle öğretim sistemi, hatiplik sanatında giderek artan talebi karşılamak için uyum sağlamıştı. J. Bennett, a.g.e., s.20-21.

⁸⁸ H.C. Wiese, *Quintilian on the Teaching of Speaking and Writing: Translations from Books One, Two, and Ten of the "Institutio Oratoria"*, Southern Illinois University Press, 2015, s. xi-xvi. Quintilianus, Hispania Tarraconensis eyaletine bağlı Calagurris (Calahorra)'da M.S.35 yılında doğmuştur. Retorik becerilerinden dolayı Roma'da hızla ön plana çıkmış ve 72 yaşındayken Vespasianus kendisini 100.000 sestertius maaşla Retorik öğretiminin ilk resmî profesörlerinden biri yapmıştır.

eserinde öğretim metodlarını kaleme almıştır.⁸⁹ Traianus'da muhtemelen M. Fabius Quintilianus'un eğitim metodunu almıştır.

Traianus'un Grekçe öğrendiği bilinmesine rağmen bu dili kullanma becerisi yeni mezun bir öğrenci düzeyinden daha fazla değildi.⁹⁰ Ancak retor'dan aldığı edebi öğretimin ötesinde kendini daha fazla geliştirmiş olabileceğine dair birkaç kanıt vardır. Tarihçi C. Dio: "Traianus'un eğitiminin hatiplik seviyesine uzanmadığı, ancak temel ilkeleri anladığı ve uyguladığını" söylenmiştir.⁹¹ Başka bir kaynaktan: "Zekâsı öğrenmesinden daha sezgisel oldu ancak bilgisi sürekli artıyordu, birçok meselede elverişli ve yeterli bir konuşmacıydı ve imparator olduğunda, rutin olarak araştırma yapmak ve konuşmalarını yazmak için başkalarını kullandı" denilmiştir.⁹²

Olumsuz görünen atıflara karşın Traianus'un hükümdarlığı zamanında Bithynia valisi olan Plinius Minor (Genç Pliny)'a onun tarafından gönderilen elli ve üzerindeki mektubun temiz ve anlaşılır bir tarzı vardır. Bu mektuplar genellikle anonim bir yazılış yerine kişisel bir dokunuş sergilediği için Traianus tarafından yazıldığı yahut onun yazdırdığı düşünülmektedir.⁹³ Bu kanıtlar grammaticus'un ustaca öğretimini yansıtmakla kalmıyor aynı zamanda bize Traianus'un eğitiminde kullanılan edebi eserler hakkında da ipucu vermektedir. Traianus'un kullandığı vecizeler ve nesirler, özlü ve mükemmel Latince kompozisyon modelleri olarak varlığını günümüze değin sürdüren Caesar'ın başyapıtını bize doğrudan hatırlatır.⁹⁴

⁸⁹ Institutiones'e göre, çocuğun örgün eğitimindeki ilk aşaması, yedi yaşındayken okuma ve yazma öğelerini öğretmekle sorumlu olan, genellikle Grek kökenli paedagogus'un rehberliği altına alındığında başlamalıydı. Elbette iyi yetiştirilmiş her Romalı'nın Grekçe ve Latince'yi öğrenmesi bekleniyordu. Grekçe öğretimi ön plandaydı çünkü çocuğun evde Latince'yi öğrenmesi beklendiğinden vurgu daha çok Grekçe'ye idi. On ila on iki yaşlarında kişinin iyi bir şekilde ilerlemesini sağlamak için bir grammaticus altında atletizm, müzik ve geometrinin yanı sıra; değerlendirme, yorumlama ve çözümleme üzerine vurgu yapılarak temelde kapsamlı bir eğitim veriliyordu. Grammaticus altında kabul edilebilir bir ilerleme kaydedildiğinde, çocuk son resmi öğretmeni olan retor'dan hitabet sanatını öğrenir ve mezun olurdu. Eğitimi tamamlayan gençler, Roma Forum'unda düzenlenen geleneğe göre erkekliği ifade eden beyaz toga virilis'ler giyerek halkın karşısına çıkarılırdı. Bu gelenek erkekliğe adım atan gençleri bir nevi halka tanıtma seramonisiydi. Bundan sonra gençler, Augustus'un Romanitas ve temel askeri yetenek ve kavramları öğretmek için kurduğu bir gençlik örgütü olan collegium iuvenum'a kaydolur ve kamu hizmetine girmeye hazırlanırdı. Quintilianus, *Institutio Oratoria*, I.1.15 ve 12-14.; C. Dio, *LII*.26.1-2.

⁹⁰ Plinius, *Epistulae*, VI.31.12.

⁹¹ C. Dio, *LXVIII*.7.

⁹² A. Victor, *Epitome De Caesaribus*, XIII. Historia Augusta, Hadrian, III.8.

⁹³ A.N. Sherwin-White, *The Letters of Pliny: A History and Social Commentary*, Oxford University Press, Oxford 1966, s.536-546.

⁹⁴ F.A. Lepper ve S.S. Frere, *Trajan's Column: A New Edition of the Cichorius Plates, Introduction, Commentary and Notes*, Sutton, Gloucester 1988, s.226-228.

1.3. ASKERİ KARIYERİ

Traianus M.S. 73 yılı Eylül ayında *latus clavus* ve *vigintivirate* seçilmiştir. Ancak bu göreve seçilirken öncesinde hangi makamlarda görev aldığı konusunda doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır. İlerleyen süreçte Traianus'un *decemvirate* seçilmesi ve gayretli bir hukukçu olduğunun bilinmesi, daha sonra yapacağı birçok yargı reformu açısından büyük önem taşımaktadır.⁹⁵ Öte yandan kaynaklarda, Traianus'un deneyimli bir hukukçu olma yolunda ilerlediği ya da sivil bir kariyere devam etmeyi amaçladığı yönünde bir işaret yoktur ve çok az *decemviri* yüksek askeri rütbeye eriştiğinden bu görevde ilerlemesi pek olası görünmemektedir. Baba Traianus'un sosyal statüsü ve oğlunun kariyerinde izlediği yol göz önüne alındığında, Traianus'un *triumvir monetalis* ve ardından *vigintiviri* olması daha makul bir seçimdir.⁹⁶

Traianus'un askeri kariyeri ile ilgili bilgileri Genç Plinius'un *Panegyricus*'undan öğreniyoruz:

“... zaferlerini büyütürken bu zaferleri baltalayan gruplar arasından neredeyse hiç çıkmıyordunuz. Babanızın şöhretine layık olduğunuzda, Germanicus adını almayı hak ettiğinizde Partlar'ın barbar ve kibirli kalplerinde terör estirdiğinizde, Euphrates ve Ren sizin hayranlığınızla birleşti.”... Doğrusunu söylemek gerekirse, hâlâ tecrübesiz bir yaşta iken tribunus olarak imparatorluğun en ücra köşelerinde hizmet verdiniz ve erkekliğinizi kanıtladınız, çünkü talih daha sonra öğrenmeniz gereken dersleri acele etmeksizin, dikkatle öğrenmenizi sağladı. Bir seferi, kısa süreli göreviniz boyunca uzaktan izlemek sizin için yeterli değildi: bir tribunus iken nitelikli bir kumandan olmayı ve bilgilerinizi başkalarına aktarmayı arzu ettiniz, böylece öldüğünüzde öğrenilecek/öğretilecek bir şeyiniz kalmayacaktı. On yıllık hizmetiniz boyunca halkların geleneklerini, ülkelerin yerlerini, topoğrafik şartların uygunluğunu ve her türlü nehri geçmeyi, her türlü hava ve arazi koşullarına tahammülü öğrendiniz. Pek çok defa savaş atınızı değiştirdiniz, pek çok defa silahlarınız hizmet ederken yıprandı!”⁹⁷

⁹⁵ A. Victor, *Epitome de Caesaribus*, XIII.

⁹⁶ J. Bennett, *a.g.e.*, s.22.

⁹⁷ Plinius, *Panegyricus*, XIV.1-3.

Plinius'un bu övgüsü basitçe abartılı olarak kabul edilemez. Panegyricus adlı eseri özgün hâliyle Traianus hakkında derin bilgi birikimine sahip kişilere hitap ediyordu. Buna bağlı olarak bazı abartılar hoş görülebilir ancak eserinde hayali durumlara yer vermemiştir. Plinius'un süslü tasviri Traianus'un kariyerinin bu aşamasında bize bir takım önemli bilgiler verir. Buna göre eserde; Traianus'un genç yaşta tribunus görevine başlamasına atıfta bulunmuş ve babası Traianus'a zafer nişanesi verildiğini belirtmiştir. Bundan dolayı, Traianus'un bu göreve geldiğinde gençlik yıllarının sonunda olduğunu ve babasının idaresindeki Syria lejyonuna atandığı tespit edilmiştir. Bu dönem, M.S. 73 ile 76 yılları arasında görev yaptığı dört lejyondan hangisinin olduğu bilinmese de çalıştığı süreyi göstermesi açısından önemlidir.⁹⁸ Ancak, çoğu tribunus rutin sınır işlerinden çok daha fazlasını görmeyi ummazken Plinius'un, Traianus'un barbar ve kibirli Parthlar'ın kalplerinde terör estirme girişimi saf bir retorik söylem değildir. Daha önce belirtildiği üzere, baba Traianus'a verilen zafer nişanı, tam olarak nerede ve ne zaman verildiği belli olmasa da, bazı askeri eylemler bağlamında görülmelidir.

Plinius daha sonra Traianus'un Syria'daki hizmetinden sonra Ren sınırında bulunan bir lejyona atandığını belirtmiştir.⁹⁹ Bir tribunusun iki lejyonda nasıl görev yaptığı tam olarak bilinmese de belli ki bu özel bir durumdur. Birkaç süreçten sonra bir erkeğin kariyerinin bu derece yükselmesine neden olabilecek üç durum vardır. Birincisi, akıl hocasının lejyon kumandanlığına ya da eyalet valiliğine terfi etmesidir.¹⁰⁰ İkincisi komutanı yerinden ederek himayesi altına aldığı kişiyi *tribunus laticlavus* olarak ataması durumudur. Üçüncüsü ise takviye kuvvetinin bir parçası olarak aktif yahut amaçlanan cepheye transfer edilmesidir.¹⁰¹

⁹⁸ J. Bennett, **a.g.e.**, s.24.

⁹⁹ Plinius, **Panegyricus**, XIV.3.

¹⁰⁰ Plinius, **Epistulae**. VIII.3.

¹⁰¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.24. Ayrıca bu üç seçenektan ilki doğrudan elenebilir çünkü baba Traianus hiçbir zaman Batı kumandanlığına sahip olamamıştır. Traianus Syria'de legatus legionis makamında olsa bile, her kim olursa olsun, consul makamına ulaşmadan direk olarak Germen idarelerinden birine terfi ettirilemezdi. Geriye kalan iki ihtimalde; eğer Traianus babasının Syria'daki yönetiminin son iki yılında bu makama geldiyse, Traianus'un M.S. 77 yılında görevinin değiştirilmesi, Traianus'un Ren eyaletine transferini de işaret ediyor olabilir. O sıralarda Germania Superior'ın lejyonları, Kara Orman bölgesinde bilinmeyen seferlere katılırken, Germania Inferior'takiler Bructeri ile savaşmışlardır. Bu iki durumda Traianus için oldukça iyi koşullar içermektedir. Yetenekli ve genç bir subaydı lakin şimdiye kadar büyük savaşlara katılmamıştı. Seçenekler arasında ikincisi daha uygun gözükmemektedir çünkü Germania Inferior valisi, Traianus'un arkadaşı olan Rutilius Gallicus'tur ve himayesi altına almasıyla Traianus'un ikinci atamasında rol oynamış olabilir.. Ayrıntılı bilgi için bkz. M.T. Raepsaet-Charlier, "Germania inferior et Germania superior", **Latomus**, C:32 S:1 (1973), s.159.

Plinius, Traianus'un bir lejyondan diğerine muhtemel transferini *stipendia decem*'de on yıllık askeri hizmetiyle açıklar.¹⁰² Ancak bu açıklama oldukça kafa karıştırıcıdır çünkü Tiberius'un saltanatından sonra, üst düzey generaller bile tüm ulusu ilgilendiren nadir durumlar dışında yetkilerini uzun süre ellerinde tutamamışlardır. Öte yandan methiyeye bağlı kalarak Traianus'un belirtildiğinden daha uzun süre tribunos görevi yaptığını da söyleyebiliriz. Çünkü Traianus her zamanki kısa hizmet süresinden memnun olmadığını belirtmiştir.¹⁰³

Bahsedilen bütün bu sebeplerden dolayı, Traianus'un askerlik kariyerinin ilk evresini M.S. 78 yılında, yirmi beş yaşında tamamladığını kabul edebiliriz. Bu durum aynı zamanda senatörlerin evlenmeleri için normal bir yaş aralığı olarak kabul ediliyordu ve Traianus'un kabul görmüş geleneklere uyduğundan şüphe etmek için hiçbir sebep yoktur. Eş olarak babasının L. Pompeius olduğu bilinmesinin dışında, kökenleri belirsiz olan Pompeia Plotina'yı almıştır.¹⁰⁴ Burada da evliliğin Roma aristokrasinde yükselmek için önemli bir kurum olduğunu söyleyebiliriz.

Traianus M.S. 79 yılı Eylül'ünde quaestor seçilmiştir. Hayatı boyunca yirmi kez yaptığı quaestorluğun; on ikisi senato eyaletlerinde finans memurluğu, ikisi *quaestores urbani* olarak Curia'da idari görevi, dördü consul yardımcılığı ve ikisi de imparatorluk sekreterlik üyeliğidir.¹⁰⁵ Traianus eline geçen ilk fırsatta quaestor olmuştur, çünkü *senator cursus*'un bu aşaması ile praetorluk arasında beş yıllık zorunlu bir zaman dilimi vardır.¹⁰⁶

Traianus'un quaestorluğu muhtemelen M.S. 81/82 Ocak'ta sona ermiş ve bundan sonra da praetorluk öncesi zorunlu olarak beş yıl beklemiştir. Bir patrici olarak, sivil bir görevden de mahrum bırakılmıştır, öte yandan pleb meslektaşlarıysa bu dönemin bir kısmında *aedile* ya da *plebeian tribunos* olarak hizmet vermişlerdir. Traianus ve benzeri

¹⁰² Plinius, **Epistulae**, VIII.3.2.

¹⁰³ Polybios, **Historiae**, VI.19.2.

¹⁰⁴ R. Syme, **Tacitus II**, s.603. Ayrıca terminoloji, Gallia Narbonensis eyaletinden ve belki de himayesine aldığı Hadrian'ın, onun M.S. 123'teki ölümünden sonra onuruna bir bazilika inşa ettirdiği Nemausus'tan (Nîmes) geldiğini öne sürmektedir. Bkz. **Historia Augusta, Hadrian, XII.2.**

¹⁰⁵ J. H.M. Strubbe, "The Imperial Cult at Pessinous", Lukas de Blois (ed.), **The Impact of Imperial Rome on Religions, Ritual and Religious Life in The Roman Empire içinde**, Brill Leiden, Boston, 2006, s.110.

¹⁰⁶ Patrici statüsü ve ailesinin Flavian hanedanıyla uzun süredir devam eden bağlantıları göz önüne alındığında, imparatorun şahsi tavsiyesiyle seçilen candidati Caesaris'ten biri olarak bile aday gösterilmiş olabilir. J. Bennett, **a.g.e.**, s.25.

statü sahibi kişilerin bu zorunlu emekliye ayrılma durumunu kamusal alanda nasıl kullandığı ise belirsizdir.

Traianus'un M.S. 85 yılında praetor olarak seçildiği belirtilir. *Historia Augusta*'daki *Vita Hadriani* bölümünde Traianus'un yeğeni Hadrianus'un on yaşında yetim kaldığını, daha sonra P. Acilius Attianus ve Traianus'un vasiliğine yerleştirildiğini ve sonra da Traianus'un praetor rütbesini aldığını söyler.¹⁰⁷ Hadrianus 24 Ocak 76'da doğmuştur, bu nedenle onuncu yaşı hesaplamanın asal yahut sıralı olup olmadığına bağlı olarak göreve başlaması 24 Ocak 85 veya takip eden yıl olabilir. Genel olarak *Historia Augusta*'da ikincisi kullanılır, ancak praetorluk görevini 85-86 yılının hangi döneminde yaptığı tam olarak belli değildir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi C. Dio, Traianus'un 98 Ocak'ta kırk iki yaşında olduğunu söylemiştir ki bu durumda Ocak 86-87 yıllarında Traianus'un praetor olması daha makul görünmektedir. Traianus'un praetor olması yılın bir bölümünde Roma'da ikamet etmesini gerektiriyordu.¹⁰⁸ Oyunların getirdiği malî yüke rağmen, bu makam istekli bir şekilde arzulanıyordu. Lakin yalnızca eski praetorlar ve en yüksek magistrae makamına sahip olan consuller bu üst düzey imparatorluk görevlerini üstlenebilirdi. Bu sebeplerden dolayı, Traianus'un praetorlûğe kadar olan kariyeri bilindiği kadarıyla iki lejyonda tribunus laticlavus olarak uzun bir süre görev yapması dışında, oldukça istisnai bir durumdur. Olayların normal seyrinde; patriciler, praetorlûkten kısa bir süre sonra consul olmayı umarlardı ve sonuç olarak aralarından küçük bir kısmı bu makama gelirdi.¹⁰⁹

Traianus M.S. 86-89 yılları arasında consullûğe seçilmiş ve Domitianus tarafından desteklenen tek patrici olarak *Legio VII Gemina*'nın komutanlığına atanmıştır.¹¹⁰ Bu atamada Traianus'un neden Domitianus tarafından desteklendiği bilinmemektedir. Ancak babasının Vespasianus yönetimi altındaki başarıları ve Flavian Hanedanlığı'na

¹⁰⁷ *Historia Augusta, Hadrian, I.4.*; R. Syme, "Hadrian and Italica", *The Journal of Roman Studies*, C:54 S:1/2 (1964), s.142.

¹⁰⁸ Tacitus, *De vita Agricola*, VI. Praetorlar, Augustan reformlarından sonra önemlerini korumaya devam etmiş ve quaestiones olarak daimi mahkemelere başkanlık etmeye devam etmişlerdir. Ayrıca her yıl altı ila on altı gün süren ve gladyatör gösterileri, araba yarışları ve eğlence fuarı karışımından oluşan altı ana "oyun" a da sponsor olmuşlardır. Bazı oyunların maliyeti için 600,000 sesterces'e kadar devlet yardımı sunulurken, ludi Romani veya Magni arasındaki praetorlar, kalan maliyeti tamamlamak zorundaydılar. Bir katılımcı, bu tutarın üçte biriyle tek seferde katkıda bulunsada, gösteri başına 100.000 sesterces düzeyinde harcama yapıyorlardı. *Historia Augusta, Septimius Severus, III.5.*

¹⁰⁹ Seneca, *De Beneficiis*, II.21.

¹¹⁰ *Historia Augusta, Hadrian, X.1.*

yakınlığının bu destekte büyük pay sahibi olduğu söylenebilir. Traianus'un bu görevin verilmiş olması onun için olumlu olduğu kadar olumsuz etkiler doğuracaktır. Traianus'un bu göreve atanmasının olumsuz yönlerinden birincisi, M.S. 10 Haziran 68'de Hispania'da legio VII Galbiana olarak kurulan bu lejyonun sicili çok iyi değildi. İkincisi, Cremona savaşında askerlerinin büyük bir kısmını kaybetmiş ve başka bir lejyondan sadık unsurların desteğiyle yeniden oluşturmuştu. Üçüncüsü, Hispania Tarraconensis'teki Legio'da (Léon) şöhret kazanabilmesi çok zordu ve lejyon herhangi bir aktif cepheden de çok uzaktı.¹¹¹ Olumlu yönleri ise; Traianus'un bu lejyona kumandan olarak atanması muhtemelen Tuna'daki kritik durumla bağlantılıydı. Buradaki krizin çözülmesi için Domitianus en iyi generallerini görevlendirmişti ve sınır eyaletlerinden gelen tecrübeli legatiler, Aşağı Tuna bölgesindeki Moesia ve Pannonia'nın bölge komutanlarına yardım etmek amacıyla üst rütbelere mensup kişiler arasında çeşitli transferler yapılmıştı. Bu tür transferler, sonraki boşlukları doldurmaya teşvik edilen düşük rütbeli askerlerin yükselmelerine sebebiyet vermişti. Legio VII Gemina'nın kumandanlığı bunlardan biriydi ve bu durum Traianus'un kendini göstermesi açısından oldukça uygun bir koşuldur. Kısacası, Traianus'un bu olağandışı görevlendirilmesi açıkça gösterdiği askeri hırslarında yatıyordu.¹¹² Traianus'un praetor olduktan hemen sonra consullüğe seçilmesi onun başarı basamaklarını hızlı bir şekilde tırmandığını göstermektedir.

1.4. İMPARATOR DOMITIANUS VE NERVA DÖNEMLERİNDE TRAIANUS

İmparator Titus'un M.S. 81'deki ani ölümünden sonra tahta kardeşi Domitianus geçmiştir. Domitianus genel özellikleriyle hoşgörüsüzlüğü ve bağınazlığı ile ön plana çıkmıştır. Saltanatının son yılları kanlı olaylarla geçmiş, bu faaliyetlerinden dolayı pek çok kişinin nefretini kazanmıştır.¹¹³ Tahta geçişinden sonra sosyo-ekonomik konularda iyileştirmeler yapmış¹¹⁴ ve imparatorluğunu pekiştirmek için siyasî faaliyetlere girişmiştir. Domitianus, bu faaliyetler noktasında *Legio VII Gemina*'nın komutanlığına atadığı Traianus'u kuzey kavimlerinden Chatti'ler üzerine gitmesi için

¹¹¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.27.

¹¹² Plinius, **Panegyricus**, XIV.5.

¹¹³ T.A. Dorey, "Agricola and Domitian", **Greece & Rome**, C:7 S:1 (1960), s.66-71.; O. Akşit, **a.g.e.**, s.165.

¹¹⁴ Domitianus'un hükümdarlığı her ne kadar kanlı geçse de onun döneminde imparatorluk hazinesine ödenmemiş borçlar affedilmiştir. Ağır yargılar iptal edilmiş, kamuda rüşvet ve yolsuzluğa karşı savaş açılmıştır. Toplumsal ayrımı kaldırmış ve kamusal nezaketi öne çıkarmıştır. Halk ahlâkının restorasyonu için aktif olarak kampanya yürütmüş ve kuzey-batı Avrupa'daki garnizonları yeniden düzenlemiştir. C. Dio, **LXVIII**.13.1.; Suetonius, **Domitian**, VIII.3.; O. Akşit, **a.g.e.**, s.169-171.

görevlendirmiştir.¹¹⁵ Traianus M.S. 12 Ocak 89'da Chatti'lere karşı saldırıya geçmiştir. Ancak elimizdeki kaynaklar Traianus'un bölgedeki faaliyeti hakkında bilgi vermemektedir.¹¹⁶ Nihayetinde isyan bastırılmış ve Domitianus dikkatini Tuna bölgesine vermiştir.¹¹⁷

Babası Traianus gibi oğul Traianus'da Flavian hanedanının sarsılmaz destekçisidir. M.S. 91 yılı consullüğünü Domitianus'un saltanatında seçilmiş 'imperial olmayan *consules ordinarii*' olan Acilius Glabrio ile paylaşmıştır.¹¹⁸ Consullükten sonra iki kez Germania'da, iki kez Moesia'da ve Kapadokya-Galatia veya Syria-Filistin'de görev yapmıştır. ¹¹⁹ Traianus, Domitianus tiranlığı altında dikkat çekmeden yükselmeye çalışmıştır. Genç consuller için ayrılan iki eyalet Germania Superior veya Inferior'da 92-93 yıllarında görev yapmıştır. Plinius'un 93-96 yıllarını anlattığı methiyesinde: "korkularımızı, tehlikelerimizi ve hayatlarımızı paylaştınız" sözü bize Domitianus'un altında bile başarılı olduğunu gösterir.¹²⁰ Tuna'daki isyanda da Domitianus'un generallerinden birisidir.

Nerva, M.S. 96 yılında Domitianus'un ölümü¹²¹ sonrasında başa geçmiştir. İmparator Nerva birçok kayda değer hizmet gerçekleştirmiş, buna rağmen ne eyalet valiliği ne de askerî komutanlık yapmıştır. Ülke iç işlerine yönelmiş, kapalı ve denge politikası izlemiştir.¹²² Domitianus dönemindeki sertlik Nerva döneminde yerini

¹¹⁵ Tacitus, **De Origine et Situ Germanorum**, The Chatti, XXX ve XXXI. Vespasianus Ren Nehri karşısında Agri Decumantes olarak bilinen bölgeyi ele geçirmek için birlikleri sevk etmiştir. Domitianus bu birlikleri yeniden düzenleyerek Chatti'lere karşı bir sefer başlatmıştır. Domitianus, Chatti Savaşı'na M.S. 83 yılında Ren karşısına yapılan sürpriz bir saldırıyla başlamış ve 84 Eylül'e gelindiğinde Chattileri mağlup etmeyi başarmıştır. Sonrasında ise Germanicus ünvanını almıştır. Suetonius, **Domitian**, VII.1. ve 3.

¹¹⁶ Plinius, **Panegyricus**, XIV.5.

¹¹⁷ Domitianus'un Tuna bölgesindeki faaliyetleri için bkz. E. L. Wheeler, "Rome's Dacian Wars: Domitian, Trajan, and Strategy on the Danube, Part I", **The Journal of Military History**, C:74 S:4 (2010), s.1185-1227.

¹¹⁸ A. R. Birley, **The Roman Government Of Britain**, Oxford University Press, Oxford 2005, s.115.

¹¹⁹ Plinius, **Panegyricus**, XCV.3.

¹²⁰ Germania Superior ve Inferior için bkz. J. Bennett, **a.g.e.**, s.46. Plinius, **Panegyricus**, XLIV.1.

¹²¹ Domitianus 18 Eylül 96 günü düzenlenen suikast ile öldürülmüştür. Sakisi Parthenius, imparatorun yastığının altındaki hançerini önceden almış ve imparator ögle uykusundayken uşağı Stephanus tarafından saldırıya uğramıştır. Suetonius, **Domitian**, XVII.

¹²² Antik Sallî dini okulunun yirmi dört üyesinden biri olmuştur. Latin festivalinde ve sevir turmae equitum Romanorum (Roma şövalyelerinin altı filosundan birinin onursal komutanı) olarak şehir yöneticiliği yapmış ve quaestor urbanus seçilmiştir. Praetor olarak atandığında, Pisonian komplosunun bastırılmasında üst düzey bir rol oynamıştır. Komplonun faili Praetorian komutanı Ofonius Tigellinus'un ezilmesinde büyük pay sahibi olmuş ve çeşitli zafer payeleriyle onurlandırılmıştır. Nerva sağduyulu olmasıyla ünlüydü, ayrıca bütün mevsimin insanıydı, hangi düzen olursa olsun dengelemede ustaydı. Senatörlük kariyeri boyunca ihtiyatlı davranmıştı. İtalyan halkının mali yükünü azaltmayı amaçlayan bir dizi geniş çaplı reform

yumuşamaya bırakmıştır. Nerva'nın bu faaliyetlerine karşın otoritesinde zayıflık meydana gelmiş ve yönetimine karşı saldırılar gerçekleşmiştir.¹²³ Bu koşullar mevcut rejimin ayakta kalması için iyiye işaret değildi ve Nerva'nın otoritesindeki zayıflığın yanında, senato da Nerva'ya destek vermiyordu. Uzun istişareler sonunda Nerva, mutsuz yıllarına dönüşü engellemek için lejyonların sadakatini sağlayabilecek, Praetorianları korkutacak ve principate otoritesini yeniden düzenleyebilecek olan halefine karar vermiş ve M.S. 97 sonbaharında, Jüpiter Tapınağı'na doğru yola koyuldu ve orada yüksek sesle halefini deklare etmiştir:

*Her daim Roma Senatosu, halkın ve kendimin başarılarının devam etmesini istiyorum. Bu vesileyle Marcus Ulpius Nerva Traianus'u evlâtlık ediniyorum.*¹²⁴

Halef olma doğrultusunda ilk hedef doğal olarak dönemin en saygın kişiliklerinden biri olarak ön plana çıkan Traianus'du. Traianus'un halef olarak seçilmesiyle tüm karışıklıklar son buldu. Nerva'nın sarsılan otoritesi, Traianus'un kişiliği ve saygınlığı sayesinde düzeldi.¹²⁵ Traianus, Nerva tarafından evlâtlık edinilmeden önce *vir militaris*

yapmıştır. Roma ve İtalya'nın refahını sağlamak ve başkentteki aşırı nüfus baskısını azaltmak için Scolacium'deki koloni yeniden kurulmuş, şehirlerin miras almalarına, kasten yasaklanmalarına ve Domitianus tarafından yasaklanan tiyatroları yeniden açmalarına izin veren yasaları onaylamıştır. Domitianus'un Palatine'deki konaklama yeri olan evi "Halkın Evi" olarak değiştirilmiştir. Domitianus tarafından başlatılan görkemli Forum Transitorium tamamlanmış, Circus Maximus genişletilmiş ve yeni oyunlara ev sahipliği yapması için hazırlanmıştır. Tiber nehrinin sele dönüşmesi sonucu oluşan hasarı onarmak için adımlar atılmış, eyaletlerin ödediği vergi miktarı da azaltılmıştır. Birçok şehre maddi yardımlarda bulunmuş ve yeni vatandaşlardan alınan yüzde beş miras vergisini kaldırmıştır. Tacitus. **Annales**, XV.72.; Plinius, **Epistulae**, IV.22.; C. Dio, **LXVIII**.2.2 ve 3.3.; Plinius, **Panegyricus**, **XXXVII**; **XXXIX**.; **XLVI**.2; **XLVII**.4.; **LXII**.2.

¹²³ M.S. 97 yazında Praetorian Muhafızları disiplindeki bozulma, imparatorun otoritesini sarsacak boyutta bir tehdit meydana getirmiştir. Nerva'nın cana yakınlığı ve Domitianus'un önde gelen adamlarının dostluğuyla sindirilmiş olan muhafızlar şimdi Domitianus'un suikastçilerinden intikam almaya çalışıyorlardı. Casperius Aelianus'un başını çektiği grup, Nerva'nın sarayını kuşatmış ve Domitianus'un faillerini istemiştir. Nerva bu durum hakkında ağzını açmamış, onların yerine kendi hayatını teklif etmiştir. Casperius ise bu teklifi reddetmiştir. Nihayetinde Nerva bu grubun taleplerini yerine getirmek zorunda kalmış ve Domitianus suikastinde önde gelenler doğrudan öldürülmüştür. Nerva, Casperius ve Muhafızların "bu en aşağılık ve en günahkâr erkekler" in infazı için resmî olarak teşekkür etmek ve bu olayı halka açıklamak zorunda bırakılmıştır. Bu hakaret, Nerva'yı oldukça yaralamıştır. Plinius, **Panegyricus**, VI.1.; C. Dio, **LXVIII**.3.3.; A. Victor, **Epitome de Caesaribus**, XII.12.6.; O. Akşit, **a.g.e.**, s.178.

¹²⁴ C. Dio, **LXVIII**.2.3.; Plinius, **Panegyricus**, VI.3.; VIII.1.; X.1.; Eutropius, VIII.1.1.

¹²⁵ Traianus'un neden seçildiğiyle ilgili antik kaynaklardaki bilgi yetersizdir. Pliniustarafından yazılan Panegyricus'ta kariyerinin MS. 89 Ocak ile Ekim 97 dönemi arasındaki kısım eksik ve belirsizdir. Ancak bu yetersizliklere rağmen, Panegyricus ve diğer birkaç mevcut kaynak, Domitianus saltanatının bilinen olayları ışığında yorumlandığında lejyondan gelen Traianus'un, Nerva'nın tartışılmaz mirasına doğru istikrarlı bir ilerleme gösterdiğini kanıtlar. Tarih sahnesinde tam olarak kendini imparator Domitianus'a karşı Chatti ayaklanmasında göstermiştir. Domitianus'a 'mutlak yardımı' sayesinde Flavian hanedanlığının da sarsılmaz güvenini kazanmıştır. Plinius, **Panegyricus**, I.5; I.5.3 ve 4.

olarak görev yapmıştır.¹²⁶ Plinius'un Panegyricus'u ve Historia Augusta'daki Hadrianus bölümlerinde Traianus'un evlâtlık edinilmeden önce Yukarı Germania valisi olduğu ve evlât edinildiği sırada Moguntiacum'da olduğu vurgusu yapılmıştır.¹²⁷

Nerva, Traianus'a ilk olarak Caesar (Sezar) ismini principate'ye mirasçı ve halefi olarak seçtiğini belirten bir işaret olarak vermiştir.¹²⁸ Bu statü her ikisinin de Suebilere karşı kazanılan zafer sonrası *Germanicus* unvanını aldığı anda vurgulanmıştır. Traianus, princeps ve selefi ile sınırlı bir unvan olan *Imperator* olarak ilan edilmiştir.¹²⁹ Evlat edinme ile ilgili kamuoyu açıklamalarından bir süre sonra Nerva senatoyu toplamış ve onlara şu konuşmayı yapmıştır:

*[Roma] 'ya çağrıldı, tıpkı eskiden olduğu gibi [diğer] büyük liderler anavatanın yardımına gelmek için dış savaşıardan çağrılırdı. Böylece, baba ve oğul aynı anda birbirinize en büyük armağanları teklif ettiniz: o size imperium verdi, siz ona yetkisini verdiniz. [...] [S]izle[...]tribunus gücünü paylaştı ve her ikisine aynı anda ve eşit derecede yetki veril[di]. Son zamanlarda kan babası [Vespasianus] yetkilerini iki oğlundan diğerine [Titus] bahşetmişti.*¹³⁰

Senato'daki resmî evlât edinme merasiminden sonra Traianus tüm Germen eyaletlerinin komutasına tam yetkilerle atanmıştır.¹³¹

¹²⁶ J.B. Campbell, **The Emperor and the Roman Army, 31 BC/AD 235**, Routledge, London 1996, s.142.

¹²⁷ Plinius, **Panegyricus**, IX.2.; Historia Augusta, **Hadrian**, II.5.

¹²⁸ O. Akşit, **a.ge.**, s.178.

¹²⁹ Plinius, **Panegyricus**, IX.3.

¹³⁰ Plinius, **Panegyricus**, VI.6.; VIII.6.; IX.3.

¹³¹ Plinius, **Panegyricus**, IX.2. Traianus'un bu bölgeye atanmasının nedeni tam olarak belli değildir. Belki de Transrhenish Chatti'lerin Roma'nın Orta Avrupa'da bulunan bağlantı yollarını kullanarak saldırıya geçme niyetlerinden belki de Bructeri'yi zayıflatan ve bölgelerini işgal eden adı bilinmeyen kavimlerin belirsiz hareketlerinden endişe duyulduğu için bu bölgeye atanmıştır. Tacitus, **De Origine et Situ Germanorum**, XXXIII.1.

II. BÖLÜM

TRAIANUS'UN İMPARATORLUK DÖNEMİ

M.S. 97/98 yıllarına gelindiğinde ağır kış şartlarından dolayı yüksek ateş ve sürekli tekrarlayan nöbetler sebebiyle Nerva ölmüştür. Traianus üzücü haberi aldıktan sonra öncelikle senatoya iyi niyet mektubu göndermiştir. Tiranlıktan uzak duracağına dair yemin etmiş ve Nerva'nın hiçbir senatörün doğrulanmadan öldürülmeyeceğine dair ilkesini de yeniden teyit etmiştir.¹³² Ayrıca Augustus için düzenlenen cenaze töreninin aynısının Nerva için yapılmasını istemiştir. Nerva'nın onuruna dikilmiş bir tapınak, sunak ve rahip ile bir kült oluşturulmasını istemiştir. Nerva'nın cenaze töreninin bitmesiyle Traianus artık resmen Roma İmparatoru'ydü. Bu bilgiler doğrultusunda Traianus'un ileri görüşlü yöneticiliği ve askeri dehasının yanında gelenekçiliğiyle de ön plana çıktığını görmekteyiz.

Resmi yas dönemi sona erdikten sonra, senato Traianus'u Nerva'nın halefi olarak onaylamak için bir araya gelmiş ve onu Pontifex Maximus (Başrahip) ve Pater Patriae (Vatanın Babası) seçmiştir. Paralar hızla yeni imparatorun resmiyle değiştirildi ve Augustus adı hem Plotina hem de Marciana için oylandı.¹³³ Bunları haber alan Traianus, Pontifex Maximus haricindeki diğer unvanı reddetti.¹³⁴ Senatonun bu unvanı da kabul etmesi için ısrarı neticesinde Traianus sonunda kabul etmek zorunda kalmıştır.

Kendine olan güveni ve sarsılmaz otoritesiyle Traianus, halkın isteğiyle alelacele başkente dönmemiş, bunun yerine bir süre daha Ren sınırında kalarak bölgenin yeniden düzenlenmesi için çalışmıştır. Nerva'yı küçük düşüren Casperius Aelianus ve suç ortaklarını dikkat çekmemek için Germania'da kendisine katılmalarını emretmiştir. Belki de Aelianus, Iudaea ve Mısır'da Vespasianus'la birlikte çalıştığı ve bu nedenle

¹³² C. Dio, **LXVIII.5.**, A.R. Birley, "The Oath Not to Put Senators to Death", **The Classical Review**, C:12 S:3 (1962), s.198.

¹³³ Plinius, **Panegyricus,XXI.5.; LXXXIV.6.**

¹³⁴ C. Dio, **LXVIII.5.** Pater Patriae unvanını kabul etme konusundaki isteksizliği, muhtemelen senatonun geçmişte özellikle seçkin eylemlerinden dolayı bir vatandaşa verebileceği nihai ödül olmasından ve Augustan'ın saygın unvanından kaynaklanmaktadır. İlk olarak bu unvanı Cicero almıştır. Caesar da M.Ö. 45'te Cumhuriyet'e yaptığı hizmetler için benzer şekilde onurlandırılmıştır. M.Ö. 2'de Augustus'a verildiğinde, hâlâ onur unvanıdır, ancak o zamandan sonra kademeli olarak emperyal unvanın düzenli bir parçası haline gelmiştir. Nerva'da tahta çıktığı ilk gün bu unvanı kullanmıştır. Plinius, **Panegyricus, LVII.5.; LXXXIV.6** ve 10.

muhtemelen Traianus tarafından tanındığı için korkacak hiçbir şeyi olmadığını düşünüyordu. Lakin Traianus onu ve elebaşlarını Nerva'yı küçük düşürdüğü için idam ettirerek ortadan kaldırmıştır. Traianus, Aelianus'un yerine Attius Suburanus'u atamıştır. Ona sembolik olarak kılıç takdim etmiş ve “Bu kılıcı al, eğer iyi yönetirsem benim için, kötü yönetirsem bana karşı kullan” diye emir vermiştir.¹³⁵

M.S. 98 yılı sonuna doğru Traianus, başkentte bulunamayacağı gerekçesiyle 99 yılı consullüğünü geri çevirmiş ve Tuna sınırını gözden geçirmeye başlamıştır. Görünüşe göre bunu yapmaktaki amacı iki yönlüydü. İlk olarak leyjonların kayıtsızlık, saygısızlık ve başkalarını küçük görmelerini baştan sona bitirerek “disiplini düzeltmek” ve ikinci olarak da kuzeydeki diğer eyaletlerde bulunan legates’ler ve hâkim durum hakkında bilgi edinmekti.¹³⁶ O sıralar Dacia sürgününden dönen Filozof Dio Chrysostom’a göre Tuna ordusu savaşa hazırды:

*...her yerde kılıçlar, mızraklar ve kalkanlar görülebiliyordu ve pek çok at vardı, pek çok silah, pek çok silahlı adam [...] hepsi de özgürlük ve toprakları için savaştan rakiplerine karşı mücadele etmek üzere hazırlanıyorlardı.*¹³⁷

Traianus Tuna’da kaldığı süre boyunca muhtemelen askerî disiplin ve sınır güvenliğiyle ilgilenmiştir. Domitianus’un hükümdarlığı döneminde Roma ve Dacia arasındaki aralıklı savaş, komşusunun beklenmedik bir şekilde iyi organize edildiğini ve askerî açıdan başarılı olduğunu gösteriyordu. Decabalus ve Domitianus arasındaki barış, Dacia kralının Roma tarafından gönderilen maddi desteği ve teknisyenleri kullanarak askerî gücünü arttırmasına ve müttefik kabileler arasında başkaldırı seslerine neden olmuştur. Traianus, Roma’nın tüm gücü ve ihtişamını buradaki kabilelere göstermek amacıyla ordusunu Tuna’nın donmuş kısmından karşıya geçirmiştir. Korkan kabileler, savaştan kaçınmak ve gergin ortamı düzeltmek için rehineler göndermişlerdir.¹³⁸ Traianus Dacia’ya Roma otoritesini geri getirmek için gelecekte bir saldırı tasarlıyordu ve buradaki sınırın güvence altına alınmasının zorunlu olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden Tuna’nın sağ yakasındaki Djerdap patikasının yeniden inşası ve kötü ünüyle meşhur Demir

¹³⁵ C. Dio, **LXVIII.5.4.**; **Panegyricus, LXVII.8.**; A.Victor, **XIII.9.**

¹³⁶ Plinius, **Panegyricus, X.1-2.**; **XVIII.1.**; **Epistulae, VIII.14.7.**; **X.29.1.**

¹³⁷ Dio Chrysostom, **Orationes, XII.16-20.**

¹³⁸ Plinius, **Panegyricus, XII, XVI.2.**

Kapılar¹³⁹'daki kanalın taşkınıni engellemek için başka bir kanalın kazılması emrini vermiştir.¹⁴⁰ Her iki önlem de sadece nehir kıyısı boyunca yerleştirilen garnizonların ihtiyaç duyduğu malzemelerin su üzerinde taşınmasına kolaylık sağlamak için değil aynı zamanda sınır devriyesi işinin Moesia filo komutanına devredilmiş olması nedeniyle gerekliydi. Ancak bu girişimler başkentin yeni imparatoru çağırmasıyla tam anlamıyla tamamlanamamıştır. Traianus, M.S. 99'a doğru Roma'dan gelen çağrılara daha fazla kayıtsız kalamamış ve çok sevdiği askerî kariyerini şimdilik rafa kaldırıp başkente dönmeye karar vermiştir.¹⁴¹

Traianus'un Danubia eyaletlerinden Roma'ya dönüşü sessiz ve telaşsızdır. Dönüş için gereken hazırlığı yol boyunca konaklama masraflarını kendi cebinden karşılamıştır. Bu sebeple halk tarafından alçakgönüllü ve saygın olarak anılmıştır. Roma'ya geldiğinde ilk iş olarak iç düzeni yeniden kurmuş ve kuzey eyaletlerin valiliklerine deneyimli kişileri atamıştır.

2.1. DACIA SAVAŞLARI

2.1.1. Dacia Coğrafyası ve Tarihi

Dacialılar'ın bir Thraco-Frig ırkı olduğu iddia edilmesine rağmen¹⁴² tarihi ve arkeolojik kayıtların yetersizliği sebebiyle kökenleri hakkında net bilgi bulunmamaktadır. Günümüz Romanya sınırları içinde bulunan Dacia, batıya dönük bir yay çizerek ülkenin ortasındaki Transilvanya Platosu'nu kuşatan 1.378 - 2.500 m. yüksekliğindeki Karpat Dağları'yla çevrelenmiştir. Doğal geçitleri oldukça kısıtlı olan bölgenin doğu ve güney eteklerindeki yaylalar, doğuda Prut Nehri ve güneyde Tuna Nehri arasında boylu boyunca uzanır. Ortada dağ kavisinin iç kısmında yer alan Transilvanya Havzası, yaklaşık 450 m. ortalama yüksekliğe sahip tepelerle dolu yüksek ve verimli bir yayladır. Ülkenin dörtte biri ormanlıktır ve sadece onda birlik bir bölümü çıplak dağlardan ve sulardan oluşmuştur.¹⁴³ Yer altı kaynakları bakımından altın ve gümüş rezervleriyle ön plana çıkan

¹³⁹ Tuna Nehri'nde bulunan Demir Kapılar, günümüzde Romanya ve Sırbistan'ı birbirinden ayıran dört dar geçit ve üç geniş havzadan oluşmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. G.E. Farquhar-Chilver, "Dacia", **Encyclopaedia Britannica**, 2019.

¹⁴⁰ J. Šašel, "Trajan's Canal at the Iron Gate", **The Journal of Roman Studies**, C:63 (1973), s.80-81.

¹⁴¹ Plinius, **Panegyricus**, XX.1.;XXII.; Martial, **Epigrams**, X.6.7.

¹⁴² A. Mócsy, **Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danubian Provinces of the Roman**, Routledge & Kegan Paul Ltd., London 1974, s.40.

¹⁴³ Vasile S. Cucu, "Romania", **Encyclopaedia Britannica**, 2019.

Dacia, bulunduğu konum itibariyle Hellenistik dünya ile yoğun ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Bu durum onları Kelt ve Germen komşularından daha gelişmiş teknolojik ve kültürel zenginliğe ulaştırmıştır. Dacialılar'ın, Hellenistik dünya ile ilişkileri bunlarla sınırlı kalmamış Grek kolonilerinin savunma stratejilerini temel alıp kendi stratejilerini oluşturmuş ve bu stratejileri ileri seviyeye taşımışlardır. *Murus Dacicus* surları buna en güzel örnek olarak gösterilebilir.

Kral Burebista hükümdarlığı zamanında¹⁴⁴ (M.Ö. 82 - 44) ve başkent Sarmizegethusa'nın etrafını çevreleyen Murus Dacicus surları; barbar Avrupa'nın çoğu kentini çevreleyen surların aksine, şahmerdanlara karşı daha dayanıklı olması için taş duvarlar ile örülmüş, iç yüzeyi ahşap molozlarla desteklenmiş ve surlarda okçuların karşı saldırı yapmasına imkân verecek kuleler yapılmıştır. Mevcut Dacia savunma sistemine eklenen yeni yapılar ile kaleler işgalcilere karşı neredeyse aşılmaz bir engel hâline gelmiştir.

Dac ordusu, hiçbir zaman açık savaşta Roma'ya denk olmamakla beraber Kral Burebista'nın Dacia uyruklarını tek çatı altında toplaması, onları Roma ile rekabet edebilecek seviyeye çıkarmıştır. Gerçekleştirilen faaliyetlere rağmen hiçbir zaman daimi bir Dacia ordusu kurulamamıştır.

2.1.2.Dacia-Roma İlişkileri

Dacialılar, Romalılar tarafından 'barbar' bir kavim olarak görülmüştür. Kral Burebista'nın Dacia'yı tek çatı altında birleştirdiği zamana kadar yarı-göçebe yaşam tarzıyla hayatlarını idame ettirmişlerdir. Temel geçim kaynakları hayvancılıktır. Geçimlerini sağlayabilmek için sürekli bölgedeki diğer kavimlerle mücadele etmişlerdir. Ancak tam anlamıyla kendi içlerinde bir bütünlük sağlayamadıkları için diğer kavimlere karşı verimli otlatma sahalarını hâkimiyetleri altına alamamışlardır. Bu sebepten ötürü Roma topraklarına bağlı otlatma sahalarını taciz etmişlerdir.¹⁴⁵

Kral Burebista'nın başa geçmesi ile Dacia üzerinde gerçekleştirdiği bütünlük politikası neticesinde ilk başlarda taciz denilecek derecede görünen çarpışmalar, Dacia'nın devletleşmesi neticesinde Roma için büyük bir sorun hâline gelmiştir. Ciddi

¹⁴⁴ Kral Burebista için bkz. I.H. Crisan, **Burebista and His Time**, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, Bucharest 1978, s. 13-250.

¹⁴⁵ J. Bennett, **a.g.e.**, s.87.

olarak nitelendirilecek ilk mücadele Iulius Caesar döneminde gerçekleşmiş,¹⁴⁶ ancak tam anlamıyla sonuç elde edilememiştir. İmparator Domitianus dönemine geldiğimizde Dacialılarla mücadele artmıştır.¹⁴⁷ Domitianus'un politikaları ve Dacialılara verdiği imtiyazlar neticesinde, Roma'nın istemeden de olsa Dacia'yı güçlendirdiği görülmektedir. Traianus Germen eyaletleri komutanı olduğu dönemde Domitianus'un politikalarıyla güçlenen Dacia'nın Roma için ne kadar büyük bir tehlike olacağını farketmiştir. Traianus kuzey Pannonia'nın karşısında Tuna Nehri'nin sol yakasında birtakım önlemler almaya başlamıştır. Djerdap patika yolunun yeniden inşa edilmesini, yol üzerinde bulunan kalelerin taştan yeniden inşasını ve Ister nehrindeki taşımacılığın yol açtığı tehlikeleri ortadan kaldırmak için Karatash—Gradac kanalının kesilmesini emretmiştir.¹⁴⁸ Bu yapım ve onarım hareketleri Traianus'un Dacia'yı istilâ etmeye karar vermiş olduğu anlamına geliyordu. Decebalus bu durumu Dacia ile mevcut ticareti genişletme faaliyetleri olduğunu sanarak düzenlemelerden memnun kalmış ve herhangi bir karşı harekette bulunmamıştır. Traianus ise oldukça ihtiyatlı davranmış, savunmayı ve lojistik desteği güvence altına alacak bir politika yürütmüştür.

2.1.3. I. Dacia Savaşı

Traianus tahta geçtikten sonra bir süre daha Tuna eyaletlerinde faaliyetlerde bulunmuş ve kafasında planladığı Dacia seferini bizzat kontrol etmek için başkent Roma'ya dönmüştür. Traianus'un Dacia seferi için uygun şartlar M.S. 101 yılı consullüğünü geri çevirdiğinde oluşmuştur.¹⁴⁹ C. Dio'nun da eserinde belirttiği gibi

¹⁴⁶ Roma, Burebista'nın genişlemeye başlayan imparatorluğundan rahatsızlık duymaya başlamıştır. Burebista, Kırım'daki bir Grek bölgesi olan Olbia'ya saldırmış ve Makedonya'ya saldırı olasılığı Roma'yı endişelendirmiştir. I. Caesar, Burebista'ya karşı savaş hazırlığına başlamıştır. Ancak her ikisinin de aynı dönem içinde ölmesi krizi ortadan kaldırmıştır. Suetonius, **Caesar**, XLIV.; **Augustus**, VIII.; C. Dio, **LI.22.7**.

¹⁴⁷ Dacialılar'ın M.S. 85/86 yılındaki saldırısı Moesia valisi Oppius Sabinus'un ölümüyle sona ermiş ve Domitianus'un hızlı müdahalesi sayesinde eyalet kurtarılabilmektedir. Ertesi yıl yeni kralları Decebalus, Praetorian Valisi Fuscus'u ve ordusunu imha etmiştir. Bu durum Domitianus'un generali Tettius Iulianus'un Dacialıları Tapae'da yenilgiye uğrattığı M.S.88 yılına kadar çözölemeyen bir krize neden olmuştur. Ancak o zaman bile Dacialılara askeri üstünlük kurulamamıştır. Domitianus, başarısını sağlamlaştırmak için Decabalus ile anlaşma yapmış ve iki ülke arasında ilişkiler kurulmuştur. Decebalus, Dacia üzerindeki egemenliğini Domitianus'a onaylatmak için Diegis'i vekil olarak göndermiştir. Roma tarafından gelecekte daha fazlası vaat edilen büyük miktarlarda para ödenmiş ve hem barış hem de savaşla ilgili her türlü ticaret Sarmizegethusa ile başlatılmıştır. Strabon, **Geographika**, VII.3.10 ve 13.; Tacitus, **Historiae**, II.83., III.46. ve IV.4.; C. Dio, **LV.30.4.**; **LXVII.7.3**.

¹⁴⁸ J. Bennett, **a.g.e.**, s.89.

¹⁴⁹ F.A. Lepper ve S.S. Frere, **a.g.e.**, s.277-282.

Traianus, Decabalus'u en az kayıpla yenme stratejisi gütmüştür.¹⁵⁰ Bu düşünce fetihten ziyade cezaî bir savaşın göstergesidir. Bu sefer Mars Ultor'un resmini taşıyan 101 yılı madeni paralarında da belirtilmektedir.¹⁵¹ Dacia seferi için gereken hazırlıklar bir önceki yılda başlamıştır. Traianus bölgedeki eyaletlerden, Moesia Superior'a C.Cilnius Proculus; Moesia Inferior'a M. Laberius Maximus; Pannonia'ya L. Iulius Ursus Servianus gibi atamıştır. Sonuncusu Traianus'un yakın adamlarından biri olmasına rağmen savaş başladığında L. Iulius Ursus Servianus'un yerine Q.Glitius Atilius Agricola'yı getirmiştir.¹⁵² Traianus, kazasız yolculuk ve dönüş için Arval Brethren kültüne dualar sunmasının ardından M.S. 25 Mart 101 yılında Dacia seferi için Roma'dan ayrılmıştır. Bu sefer için kayda değer bir güç oluşturulmuştu. Otuz lejyondan dokuzu birkaç yardımcı *alae* (süvari) ve *cohors* (piyade) ile birlikte ön cepheye yerleştirilmişti.¹⁵³

İmparator, Praetorian Muhafızları'ndan Titus Claudius Livianus ve sırdaşı L.Licinius Sura'nın eşliğinde son zamanlarda Germania Inferior'dan dönmüştü. Traianus'un yakın çevresinde imparatorluğun en yetenekli generallerinden birkaçı vardı. En tanınmış olanları; büyük stratejist Frontinus'un kayınpederi olan S.Sosius Senecio ve Domitianus'un Dacia seferi sırasında *XIII Gemina*'da tribunu olan C. Iulius Quadratus Bassus ve M.S. 93 ve 96 yılları arasında Moesia Superior valisi ve Traianus'un Pannonia'daki halefi olan Pinarius Pompeius Longinus'tur. Ayrıca ordunun merkezinde olan Afrikalı süvarilerin komutanı Lusius Quietus; equestrian C.Manlius Felix, seferin levazım subayı ve Traianus'un yeğeni olan P.Aelius Hadrianus'da Traianus'un çevresindeki önemli kişilerdir.¹⁵⁴

¹⁵⁰[Dacialıların] önceki stoklarını ellerinden almış, aldıkları yıllık para miktarını reddetmiş, güçlerinin ve gururlarının arttığını görmüştür. C. Dio, **LXVIII.6.1**.

¹⁵¹ E. M. Smallwood, **a.g.e.**, s.21.

¹⁵² J. Bennett, **a.g.e.**, s.90.

¹⁵³ Caesar'ın tüm Galia için on, Augustus'un Germania için altı, Cladius'un Britanya için dört lejyon kullandığı dikkate alındığında Traianus'un ordusunun büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Lejyonlara genel bir bakış için, L.Keppie, **The Making of the Roman Army: From Republic to Empire**, Routledge, London 1998 ilgili bölümlerine bakınız. 5.500 askerden oluşan bir lejyonda 10 kohort veya 10 *alae* bulunurdu. Her kohortta veya *alae*de ise 600 asker; 1 subay ve 6 centurion yer alırdı. Roma ordusu bu komuta yapısı sayesinde daha karmaşık manevraları gerçekleştirebilme yeteneğine sahipti ve bu yeteneği yakın savaşta onu herhangi bir eskiçağ ordusundan daha etkili kılıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. B. Şenocak, *Anadolu'da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, 2014, s.15-21.

¹⁵⁴ İmparatorun yakın adamları muhtemelen karadan Flaminia üzerinden Ariminum (Rimini) yoluyla Ister ötesindeki seferler için geleneksel bir üs olan Viminium'a (Kostolac) Nisan ayı sonunda ulaşmıştı. C.P. Jones, "Sura and Senecio", **The Journal of Roman Studies**, C:60 (1970),s.98-104.

Roma ordusunun başlıca savaş gücü olan lejyonlar, en az 5.500 Roma vatandaşından oluşmaktaydı. Lejyonlardaki her asker başlarını korumak için *lorica segmentata* adı verilen demir kasklar ve vücutlarını korumak için demirden yapılmış şekilli vücut zırhı *lorica hamata* ya da *squamata* giyiyorlardı. Bazıları ise kollarını Dac falkslarından korumak için *vambraces* adı verilen kollukları kullanıyorlardı. Her lejyonerde dikdörtgen bir *skutum*, kısa bıçaklama *gladius* ve altı ayak uzunluğunda bir *pilum* vardı. Ayrıca lejyona destek veren ağır silahlar ve okçu birlikleri de bulunmaktaydı.¹⁵⁵ Lejyonlar ilk çatışma, savaş ve kanatların sorumluluğunu alarak harekâtın merkezini oluştururken bu görevler daha sonra Roma vatandaşı olmayan piyade ve süvari destek birimlerine devredilmiştir. Piyadeler demir zırh, oval kalkan ve bronz kasklar takıyor, uzun *spatha* ve mızrak kullanıyorlardı. Altıgen veya oval bir kalkan taşıyan ve demir ya da bronz örgülü zırh giyen süvariler de aynı şekilde silahlanmıştı.¹⁵⁶

Traianus'un ordusunda çok sayıda millet Roma'ya karşı yaptığı antlaşma yükümlülüklerini yerine getirmek için bulunuyorlardı. *De Munitionibus Castrorum*,¹⁵⁷ Birinci Dacia Savaşı'na katılan 500 Palmyralı, 900 Get, 700 Dacialı, 500 Briton ve 700 Cantabrialılar'ın olduğunu belirtmiştir. Bunlara ek olarak C. Dio, Lusius Quietus'un önderlik ettiği Afrikalı süvari birliklerinin de savaşa dâhil olduğunu ve Balear sapancıları ile birlikte yaklaşık olarak 50.000 kişinin savaşta bulunduğunu belirtir (Resim 2).¹⁵⁸ Bu birimler kendi milli silahları, kıyafetleriyle savaşmış ve keşif ekibi olarak yardımcı hizmette kullanılmışlardır.¹⁵⁹

Traianus ordusunu Tuna Nehri'nden iki portatif köprü yaptırarak geçirmiştir (Resim 3). Köprünün yapıldığı yer muhtemelen Tuna ve Csernovec'in birleştiği Lederata (Palanka)'dır. Burası Traianus'un Dacica adlı esrinden günümüze ulaşan bir cümlesinde

¹⁵⁵ *Lorica Segmentata*, Traianus Sütunu'nda gösterilmiş olsa da Tropaeum Traiani, onların hem hamata hem de skamata ve lamine vambras taktığını gösterir. Genel olarak Roma lejyonlarının kıyafetleri ve silahları için bkz. M. B. Şenocak, **a.g.e.**, s.10-185.

¹⁵⁶ M.C. Bishop ve J.C.N. Coulston, **Roman Military Equipment: From The Punic Wars to The Fall of Rome**, Oxbow Books, Oxford 2006, s.4-5,188 ve 269.

¹⁵⁷ *De Munitionibus Castrorum* (Bir Askerî Kampın Tahkimatı Hakkında) bilinmeyen bir yazarın eseridir. Hyginus Gromaticus'a atfedilen bu çalışma nedeniyle, yazarı genellikle Hyginus olarak adlandırılmıştır. Bu eser, bir Roma askeri kampının (castra) günümüze ulaşan en ayrıntılı açıklamasıdır ve büyük olasılıkla MS. I. yüzyıl başlarından II. yüzyıl başlarına kadar olan zamanı ele alır. Ayrıntılı bilgi için bkz. D.B. Campbell, "A Camp in Search of a Campaign: The Reality of Hyginus' Roman Army", **Ancient Warfare Magazine**, C:3 S:3 (2009), s.46-49.

¹⁵⁸ S. S. Frere, "Hyginus and the First Cohort", **Britannia**, C:11 (1980), s.51-60.

¹⁵⁹ E. B. Birley, "Hyginus and the First Cohort: Notes", **Britannia**, C:12 (1981), s.287.

belirtilen iki yoldan biridir. Banat'taki Berzobis (Berzovia) ile Aizi (Friliug) arasında Demir Kapılar Geçidi'ne giden en kolay rotadır. Traianus, buradan Csernovec vadisi boyunca kuzeye yürümüştür. Güzergâh olarak verimli otlatma alanı bulmak ve bazı malzemelerin mavnalarla taşınmasına olanak sağlamak için Bisztra nehri takip edilmiştir.¹⁶⁰ Bununla birlikte gerekli ekipman ve yiyeceklerin çoğu ordunun arkasından katırlar ve öküzlerle bağlı arabalarla getirilmiştir.¹⁶¹ Ordunun yürüyüş zamanı genellikle şafak öncesi ışıklarıyla başlamıştır. İzci ve keşif ekibi ordudan önce yola çıkar ve bir sonraki kamp yerini belirleyerek gereken hazırlığa başlardı.¹⁶²

Yavaş ve sistemli ilerleyiş Roma ordusunun en güçlü özelliği idi. Domitianus'un generali Fuscus'un yenilgisinin hatıraları akıllarında hâlâ tazeyken, Traianus ve generalleri Roma'nın ikinci kez hazırlıksız yakalanmasından çekiniyorlardı. Bu nedenle Traianus, aceleci Domitianus ve generallerinin kullandığı hızlı hareket ve şok taktiklerinden daha etkili bir yöntem olan stratejik ilerleme gerçekleştiriyordu. Kuşkusuz, savaşlardaki acelecilik ve başarı arzusu bazen hızlı sonuçlar doğururdu ama çoğu kez yüz kızartıcı başarısızlık ve yenilgiyle sonuçlanırdı.

Dacialılar Demir Kapılar Geçidi önlerindeki birinci seferde çok az direnç göstermişlerdir. Traianus, meydan savaşının risklerinden kaçınmak ve sayısal üstünlüğünü kullanarak kalelerin sistematik olarak ele geçirmek için kuşatma savaşını tercih etmiştir.

Bu savaşla ilgili bilgilerimiz Traianus Sütunu'ndaki betimlemelerden ve birkaç yazılı kaynaktan gelmektedir. Traianus herhangi bir açık baskın tehlikesinden kaçınmak için ordusunu Surian üzerinden Demir Kapılar Geçidi'ne kadar nehir kenarları ve ormanın içinden götürmüştür (Resim 4).¹⁶³ Traianus'un ilerleme çizgisi, orduyu Sarmizegethusa'dan çok uzak olmayan bir noktaya getirene kadar dağlık bölgelerdeki belirli Dacia kalelerinin ele geçirilmesi şeklindeydi. Apus Flavius'tan Caput Bubali'ye kadar yol üzerinde bulunan kaleler ele geçirilmiş, burada ilk Dacialı esirler imparator ve heyetinin önüne getirilmiştir.¹⁶⁴ Dacia başkenti Sarmizegetusa, Roma ordusunun görüş

¹⁶⁰ H. S. Jones, **The Roman Empire, B.C. 29-A.D. 476**, G. P. Putnam's Sons, New York 1908, s.158.

¹⁶¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.92.

¹⁶² Arrianus, **Periplus Ponti Euxini, I**. 11'de bizlere Roma ordusunun yürüyüşü hakkında faydalı bilgiler sunar.

¹⁶³ G. A. T. Davies, "Trajan's First Dacian War", **The Journal of Roman Studies**, C:7 (1917),s.74-75.

¹⁶⁴ G. A. T. Davies, **a.g.m.**, s.80.

alanına girmişti. Öncüler savaş için gerekli hazırlıkları yapmış, Praetorian Muhafızları ve Lejyonlar ise vatandaşların kaybını en aza indirmek için Agricola'dan bu yana standart olan yardımcı birliklerin önden ilerlemesi¹⁶⁵ için Traianus'un emrini beklemişlerdir. Emrin gelmesiyle birlikte yardımcı süvari birlikleri Dacia ordusunun kanatlarını bozguna uğratarak; yardımcı piyadeler mızraklar ve oklarıyla onlara set oluşturmuşlardır. Yarı-çıplak milletler ordusu (Roma'ya antlaşma ile yükümlü olan kavimler) ise kılıçlarıyla acımasız bir şekilde Dacia ordusunun merkezine ilerlemişlerdir (Resim 5). Traianus Sütunu betimlemelerinde Dac ölüleri yerde yatarken, yaralıları ise Decabalus'un savaşı izlediği yere taşınmaktadır (Resim 6).

Savaşın gidişatı her zaman Roma'nın lehine olmamıştır. Sütun'da kendi kalelerine saldıran Romalı yardımcı birlikler de betimlenmektedir. Ayrıca Traianus'un bu olaya cevabını ve Demir Kapılar Geçidi'nde karşı yönden başka bir saldırı başlatması için önde gelen Praetorian muhafızlarına, lejyonerlere ve yardımcı kuvvetlere verdiği emri de göstermektedir. Yine imparatorun betimlemesinde yaşlı, kadın ve çocuklara zarar verilmemesini emrettiği gösteriliyor (Resim 7). Sütunda betimlenen M.S. 101 yılındaki bu savaş Dacialılar'ın yenilgisi ve geri çekilmesiyle sona ermiştir.

Savaşın sona ermesiyle bir Dacialı *comati* (uzun saçlılar) elçisi imparator ile görüşmek için gelmiş, ancak Traianus tarafından reddedilmiştir.¹⁶⁶ Caput Bubali'yi geçen süvariler Poganis'ten Tibiscum'a kadar kırsal bölgeleri kontrolü altına alırken piyadeler kaçan Dac askerlerinin peşinden gitmiştir. Kaçakların bir kısmı nehirden geçerken boğulmuş, diğerleri piyadeler tarafından esir edilmiştir.¹⁶⁷

Romalılar Tapae'de gerçekleşen ikinci sefer öncesinde Apus Fluviu'sta olağanüstü derecede güçlü bir savunma sistemi kurmuşlardı, çünkü Dacialıların hâlâ Arcidava'da olduğunu düşünüyorlardı.¹⁶⁸ Traianus, bu sıralarda Decebalus'tan bir elçilik heyeti daha kabul etmiştir. İmparator ve onun heyeti önünde yalvaranlar C. Dio'nun eserinde şu şekilde betimlenir:

...silahlarını bıraktılar ve yere kapandılar ve mümkünse Decabalus'un huzuruna gelmesine ve onunla şahsen konuşmasına ve yapmasını emrettiği her şeyi yapacağını

¹⁶⁵ Tacitus, *De vita Agricolae*, XXXV.

¹⁶⁶ C. Dio, LXVIII.9.1.

¹⁶⁷ F.A. Lepper ve S.S. Frere, *a.g.e.*, s.79-80.

¹⁶⁸ G.A.T. Davies, *a.g.m.*, s.83.

*taahhüt etmek, aksi takdirde onunla barış şartlarını ayarlaması için birini yollaması için izin istediler. [...]Vali (Licinius) Sura ve Claudius Livianus usulüne uygun bir şekilde gönderildi: ancak bundan bir şey çıkmadı, Decebalus da onlarla görüşmek için girişimde bulunmadı, ancak yine de aracılar gönderdi.*¹⁶⁹

Sütun'un üçüncü bölümünde, sorgulama için mahkûmların getirilmesi ve bir Roma askeri garnizonunun detaylı bir görünümü dâhil savaşın her aşamasının temsili sahneleri betimlenmiştir (Resim 8). Bu bölümün ayrıntılı bir şekilde anlatılması Sütun'un anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü kaynaklarda, Traianus'un yaralılara bandaj sağlamak için kendi giysilerini feda edecek kadar vahşice geçen Tapae'deki ikinci savaşa bir şekilde atıfta bulunulur.¹⁷⁰ Betimlemenin devamında, Traianus kazandığı zaferden sonra sancaklarını koruyan askerlere hitap ettiği gösterilmektedir. Bu zaferin, kendisinin ikinci imperyal kabulünü aldığı sırada olduğu düşünülmektedir.

İlk savaşta üstlendikleri önemli görevlerden sonra L. Iulius Ursus Servianus ve L. Licinius Sura, ardından M.S. 102 yılı consullüğü ile ödüllendirilmiş ve Roma'ya geri dönmüşlerdir. Onlarla birlikte seyahat eden Hadrianus'a imparatorun heyetinde oynadığı rol için nişân verilmiş ve Traianus'un ilk savaşını senatoya bildirmesi için görevlendirilmiştir.

Traianus asker sayısı azalan birliklerin takviyesi ve bölgenin denetim altında tutulması için kışı Tuna'da geçirmiştir.¹⁷¹ *Legio I Flavia Minervia*'nın yanı sıra Vindonissa'dan *XI Claudia* ve batı eyaletlerinden *IV Scythica*, *XII Fulminata* bölgeye transfer edilmiştir. Ayrıca yardımcı kuvvet olarak Britanya Valisi'nin kişisel muhafızları olan *Britanniciani*'de imparatorun isteğiyle bölgeye sevk edilmiştir. Sütun, yeni ordu grubunun Lederata'daki köprülerden imparatorun gözetiminde üç grup hâlinde geçtiğini ve surlara doğru hareket ettiğini göstermektedir.¹⁷²

Traianus Sütunu'ndaki betimlemelerden Tapae'deki ikinci savaşın Decebalus için büyük bir yenilgi olması yanında Traianus'un da büyük kayıplar verdiği ve dönüşte elindeki askeri üstünlüğü kaybettiğini göstermiştir. Dahası muhtemelen kış ayına girildiği için askerler kış boyunca karargâhta kalmış ve yolların açılması için bahar ayına kadar

¹⁶⁹ C. Dio, VIII.2.; LXVIII.9.2.

¹⁷⁰ C. Dio, VIII.1 ve 2.

¹⁷¹ O. Akşit, a.g.e., s.181.

¹⁷² J. Bennett, a.g.e., s. 95-96.

beklemişlerdir.¹⁷³ Decabalus tarafından kendisine gönderilen elçilik heyetinin teminatlarına inanan Traianus geri dönüş hazırlıkları yaparken, Decabalus sözünde durmamış, Roxolan atlılarıyla takviye edilmiş ordusuyla Moesia eyaletine baskın düzenlemiştir. Traianus'un yetişmesiyle baskın güçlkle geri püskürtülmüştür.

M.S. 102 yılında Roma orduları Demir Kapılar Geçidi'nde yeniden konuşlanmıştır. Traianus ilk savaşta istediğini elde edememiş, Dacia ordusuna ezici darbeyi vuramamıştı. Bahar aylarının gelmesi ve orduya yeni takviyelerin olmasıyla birlikte savaş yeniden başlamıştır. İmparator Demir Kapılar Geçidi'ndeki savaşı bizzat kontrol ederken, başka yönden kısaç saldırıları yapılması için emir vermiştir. Lusius Quietus ve onun hafif silahlı Afrikalı süvarileri, Doğu Karpatlar'daki Vulcan Geçidi aracılığıyla, birçok Dacia askerini öldürmüş ve çok fazla esir alarak Decebalus'a arkadan saldırmıştır. Olt vadisi boyunca Laberius Maximus'un önderlik ettiği ikinci bir saldırı ise Kızıl Kule Geçidi'ni almıştır. Laberius Maximus, Decebalus'un kız kardeşini ve önemli birkaç kaleyi birliklerine zarar gelmeden ele geçirmeyi başarmıştı. Decabalus'un kız kardeşini geri almak için Maximus'un ordusuna yaptığı sürpriz saldırı geri püskürtülmüş ve Decebalus tarafından Part kralı II. Pacorus'a sunulan hane kölesi Callidromus'un yakalanmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁷⁴ Quietus ve Maximus, Dacia başkentine 32 km kala Aquae (Calan) kaplıcaları bölgesinde Traianus'un ana kuvvetlerine dâhil olmuşlardır.¹⁷⁵ Bu sıralarda Decabalus tarafından yine bir elçilik gönderilmiştir. C. Dio bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Bu nedenlerden dolayı [...] Decebalus başka bir birinci sınıf pileati elçiliği gönderdi ve imparatora başvurdu ve istisnasız olarak kendisine emredilen tüm şartları kabul etmeye hazırды.[...] silahları, makineleri ve mühendisleri teslim edeceğini, kaçakları iade edeceğini, kaleleri yıkacağını, [Roma tarafından] ele geçirilen [Dacia] topraklarından feragat edeceğini, bundan sonra Roma'nın dostunu dost, düşmanını düşman belleyeceğini ve ne asker kaçaklarını barındıracağını ne de Roma'nın hâkimiyet bölgelerinden asker toplamayacağını söyledi [...] ve Traianus'un huzuruna geldi ve silahlarını yere atarak imparatorun önünde yere kapandı ve ona itaat etti.¹⁷⁶

¹⁷³ C.Dio, **LXVIII.8.3.1.**; Plinius, **Epistulae, VIII.4.**

¹⁷⁴ Plinius, **Epistulae, X.74.**

¹⁷⁵ J. Bennett, **a.g.e.**, s.96.

¹⁷⁶ C. Dio, **VIII.3.2.**; **LXVIII.9.4-7.**

2.1.4. Savaşın Sonu

Birinci Dacia Savaşı, bu yeni antlaşmayı güvence altına almak ve Dacialıları dağlık bölge içinde sınırlandırmak gayesiyle özel hedefinde başarılı olmuştur. Savaşın sonra basılan madenî paralarda teyit edildiği gibi bu zafer çeşitli şekilde tasvir edilmiştir. İmparatoru muzaffer defne çelengiyle taçlandırarak ve bir ayağıyla Dac kaskına basar şekilde resmedilmiştir. Dacia'nın kederli bir şekilde kişileştirilmesi ve imparatorun ganimetin üzerinde oturmasıyla fetih, uzlaşma ya da kazanç değil Dacia'ya karşı bir zafer mesajı veriyordu.¹⁷⁷ Traianus bu tehdidin yeniden dirilmemesi için en iyi yolun Decabalus'un hüküm sürdüğü bölgenin oldukça azaltılması gerektiğini anlamış ve bu amaçla Tuna'nın kuzeyindeki geniş toprakları şimdi Roma topraklarına katmıştı. Batıda; Banat, Moesia Superior'a dâhil edilmiş ve yoğun bir iletişim sistemi ile bağlanan nispeten küçük garnizonlarla pasifleştirilmiştir. Bu sistem, Decebalus'un Moesia Superior ve güney Pannonia'ya giden geleneksel yolları kullanarak Roma'ya saldırmasını engellemiştir. Savunma stratejisinin anahtarı, bölge genelinde inşa edilen ve sırasıyla *IIII Flavia Firma* ve *XIII Gemina* tarafından korunan Sarmizegethusa Ulpia ve Berzobis'deki lejyoner kalelerine odaklanan yardımcı kaleler ağıydı.¹⁷⁸ Sistem, Drobeta'daki (Turnu-Severin) Tuna Nehri üzerinden kalıcı bir köprü inşası ile güçlendirilmiştir.¹⁷⁹

İmparator, yaklaşık yirmi bir ay sonra M.S. 102 yılının sonuna doğru İtalya'ya dönmüştür. Cumhuriyetçi gelenek doğrultusunda Decebalus'un elçileri barışı onaylamak için senatonun önüne getirilmiştir. C. Dio senatoda yaşanan olayları şu şekilde açıklamıştır:

*...silahlarını yere bırakarak ellerini kelepçeli mahkûmlar gibi bir araya getirdiler ve yalvardılar ve böylece anlaşmayı tamamladılar ve silahlarını geri aldılar.*¹⁸⁰

M.S. 10-31 Aralık 102 tarihleri arasında Traianus'a senato tarafından *Dacicus* unvanı ve bir zafer nişanesi verilmiştir.¹⁸¹ Onuruna oyunlar düzenlenmiştir. Bu onurları zaferini kazandığını gösteren savaş arabası şeklinde basılan hatıra parası ile kutladı.¹⁸²

¹⁷⁷ H. Mattingly, *a.g.e.*, s.236 ve 242.

¹⁷⁸ F.A. Lepper ve S.S. Frere, *a.g.e.*, s.295.

¹⁷⁹ C. Dio, *XIII.1* ve 6.; Plinius, *Epistulae*, *VIII.4*.

¹⁸⁰ C.Dio, *LXVIII.10.1*.

¹⁸¹ O. Akşit, *a.g.e.*, s.183.

¹⁸² H. Mattingly, *a.g.e.*, s.762.

Bir muzaffer olarak Roma'dan törenle geçme hakkı, uzun zaman önce imparatorlara tanınan ayrıcalık olsa da, devletin verebileceği en büyük onurdu. Campus Martius'ta muzafferin konuşma yapması, nişan takdim edilmesi ve sonrasında tanrılara kurbanlar adanarak etkinlikler başladı. Ardından Jüpiter'in heykeli için kullanılan kırmızı boya yüzüne sürüldü ve ona üstün tanrının niteliklerini üstlenmesini sağlamak için yaldızlı bir at arabası hediye edildi. Zaferinin sembolü olan beyaz tunik üzerine işlenmiş defneyaprakları olan mor toga giymişti. Consuller, magistralar ve senatörler ele geçirilen ganimetleri, zincirlere vurulan savaş esirlerini ve seferin bölümlerini gösteren tabloları Circus Flaminius, Porta Triumphalis, Circus Maximus ve Palatine'den Sacra ve Forum Romanum'a geçen alayı yönetmişti. Bu alayın heybeti ve şatafatı Capitoline'de doruğa ulaştı. Jüpiter'e kurbanlar sunuldu ve tapınakta bir ziyafet düzenlendi.¹⁸³

Traianus M.S. 103 yılındaki beşinci consullüğünü Laberius Maximus ile paylaşmış ve Glitius Agricola'yı da onun vekili olarak tayin etmiştir. Her ikisine de savaşta verdikleri hizmet için büyük bir ödül vermiştir. *Congiarium* (para dağıtımı) vererek halkın gönlünü kazanmış ve halka çeşitli tiyatro gösterileriyle daha fazla eğlence gösterileri vermiştir.¹⁸⁴ Bununla birlikte gösteriler için tamir edilip genişletilen Circus Maximus da düzenlenen törenle açılmış ve daha büyük oyunlar düzenlenmiştir.¹⁸⁵ Oturma şekli rütbelere göre düzenlenmiş olsa da girişler gibi imparatorun cömertliğini sembolize ettiği için ücretsizdi. Ön sıralara senatörler ve yabancı elçiler, arkalarına atlı sınıftakiler ve kalan katlar en üst sıra hariç (bu katlar kadınlara ayrılmıştı) pleblere ayrılmıştı. Öğle vakti yapılan infazların ardından gladyatör dövüşleri yapılırdı. Savaşçıların arzı oldukça fazlaydı. Birçoğu profesyonel gladyatör iken kalan kısmı Dacia Savaşı esirleriydi. Tuna'daki durum bir kriz noktasına ulaşmadan iki yıldan fazla bir süre geçmemiş olsa da, kutlamalar bir süre daha devam etmiştir.

2.1.5. II. Dacia Savaşı

Traianus, Decebalus'a karşı zaferini kutlarken Dacialılar M.S. 102 yılı antlaşmasını destekleyenlerden intikam almaya başlamıştı. Birinci Dacia Savaşı sırasında Roma'yı destekledikleri için günümüzde Macar Ovası'nda bulunan Izagiler'in bölgesini

¹⁸³ J. Bennett, **a.g.e.**, s.98-99.

¹⁸⁴ C.Dio, **LXVIII**.10.2.

¹⁸⁵ C.Dio, **VII**.1.

topraklarına katmışlardır.¹⁸⁶ Ayrıca, Decebalus anlaşmayı bir kez daha açıkça ihlal ederek silah tedarik etmeye başlamıştır. Roma topraklarından asker toplamaya başlamış, krallığını yeniden finanse etmiş ve Roma'nın en eski düşmanı Parthia'yı da içeren Roma'ya düşman komşu kabilelere elçilikler göndermiştir.¹⁸⁷ Decabalus tüm ilişkileri koparmak için M.S. 105 yılında muhtemelen Banat'ta konuşlanmış olan, Roma kuvvetlerine doğrudan saldırıya geçmiştir.

C. Dio'nun anlatısı ve Traianus Sütunu'nun betimlemesi bize olacak olaylar hakkında bir takım bilgiler vermektedir. Sütun, imparatorun muhtemelen anakara İtalya ile Balkan yarımadası arasındaki en hızlı ve en uygun rota olan Appia'nın güney ucu Brundisium (Brindisi) ile Egnatia'nın batı ucu Dyrrachium (Durres) arasında göstererek İkinci Savaş'ın betimlemesine başlar. Bölgedeki vatandaşlar tarafından varışlarını kutlamak için tanrılara sunak verilmesini anlattıktan sonra imparatorun Tuna'ya doğru yürüdüğünü ve Drobeta'ya geldiğini (buraya muhtemelen 105/6 yılında ulaşmıştır) anlatır. Bu savaşta Traianus'un yanında Licinius Sura, Claudius Livianus ve Sosius Senecio gibi yetenekli consullerin yanı sıra Moesia Inferior'da L.Fabius Iustus; Moesia Superior'da L.Herennius Saturninus; Pannonia'da P. Metil Nepos ve Banat'ta Pompeius Longinus gibi tecrübeli komutanları vardır.¹⁸⁸

Traianus'un ilerleyişi boyunca Decebalus, Tuna'ya yayılan Roma kuvvetlerine gerilla saldırılarıyla baskın yapmaya devam etmiştir. Karargâhı Makedonya'daki Stobi'de bulunan *I Hispanorum veterana equitata cohors*'un (tecrübeli piyade ve süvariler) M.S. 105 yılındaki önemli raporu somut bir bürokratik olayın kaydını sunar. Belgede, adı geçen lejyonun bazı bölümleri Moesia Inferior içindeki Oltenia bölgesinde müstakil bir görevdeyken yıl boyunca askerlerin nasıl yaralandığını ve kaybolduğunu keskin bir dil ile anlatılmıştır.¹⁸⁹ Roma öncüleri bölgeyi kontrol altına almak için yollar ve kaleler inşa etmişlerdir. Bu dağlık arazide doğal iletişim yolları boyunca göçebelerin ve düşmanların hareketlerini engellemek ve kontrol etmek için vadilerin arasına yerleştirilmiş *clausurae* adı verilen bir dizi enine sur yapılmıştı.¹⁹⁰ Bu kaleler ve yollar

¹⁸⁶ O. Akşit, **a.g.e.**, s.183.

¹⁸⁷ C. Dio, **LXVIII.10.3.**; Plinius, **Epistulae**, X.74.

¹⁸⁸ J. Bennett, **a.g.e.**, s.100.

¹⁸⁹ F.A. Lepper ve S.S. Frere, **a.g.e.**, s.254-259.

¹⁹⁰ D. J. Mattingly, **Tripolitania**, B.T. Batsford Limited, London 1995, s.113-114. *Clausurae* tanımı için ise; s.106-107.

yapılırken Dacia birlikleri, izole olmuş bölgelerde Roma öncülerine saldırmaya devam etmiştir. Buna karşılık Roma öncüleri inşa bölgelerinin önlerine siper kazmak durumunda kalmışlardı ve yüksek seviyeli bir subay komutasındaki takviyelerin zamanında gelmesi sayesinde ezilmeleri önlenmiştir.

C. Dio eserinde iki ayrı iddiada bulunmakla beraber bu iddialar sütunda betimlenmemiştir. İddiaların ilki Decabalus'un Traianus'u öldürme planı yapmasıdır.¹⁹¹ İkincisi ise Traianus'un kıdemli komutanı Pompeius Longinus'un¹⁹² Decabalus tarafından esir edilmesidir. Hatta ikinci iddiasıyla ilgili eserinde şu bilgiler geçmektedir:

*...kurnazlığı ve hainliği sayesinde Decabalus onu yakalamayı başardı. Güvenilir Longinus Roma kuvvetlerinin komutanı ve ona karşı savaşlarda şöhreti olan özel bir subaydı.*¹⁹³

Longinus, barış görüşmeleri vaadinde bulunan Decebalus'un ordugâhına gönderilmiş, ancak burada Decabalus tarafından hapsedilmiştir. Ardından Traianus'un stratejisini öğrenmek için işkence edilmiştir. Ancak Decabalus, Longinus'tan birşey öğrenememiştir. Decebalus, Traianus'a 'Tuna'ya (Banat) kadar olan bölgeden geri çekilmesi ve savaşta yapılan harcamaların ödenmesi' karşılığında Longinus ve onunla yakalananları ülkesine geri göndermeyi teklif etmiştir.¹⁹⁴ Traianus ise ona belirsiz bir cevap göndermiştir. Bunun sonucunda Decabalus, Longinus'un Traianus için çok büyük veya çok önemli biri olmadığı sonucuna varacaktır. Böylece öldürülmesine gerek kalmayacak ve yüksek bir fidye talebinde bulunamayacaktı.¹⁹⁵

Longinus bu kriz durumuna sebebiyet verdiğini hissetmiş ve bu durumu çözmeye karar vermiştir. Longinus, Decabalus'un adamlarının birinden zehir temin etmiş ve Decabalus'un şartlarını götürmesi için aynı adamı gizli bir mektupla Traianus'a göndermeye ikna etmiştir. Elçi ayrıldıktan sonra Longinus zehiri içmiş ve ölmüştür. Asıl rehinesi ve pazarlık kozunu kaybeden Decabalus, öfkeden deliye dönmüştü ve ele geçirdiği rehinelere bir centrionu (yüzbaşı) Traianus'a göndererek Roma'ya sığınan bu

¹⁹¹ C. Dio, **LXVIII.11.**

¹⁹² Pompeius Longinus, M.S. 90 yılında consullük, 93 ile 96-97 yılları arasında Moesia Superior ardından 98'e kadar Pannonia ve en sonda muhtemelen Banat valiliği yapmıştır. F.A. Lepper ve S.S. Frere, **a.g.e.**, s.257.

¹⁹³ C. Dio, **LXVIII.12.1.**

¹⁹⁴ O. Akşit, **a.g.e.**, s.183.

¹⁹⁵ J. Bennett, **a.g.e.**, s.100-101.

kişiyi göndermesi koşuluyla Longinus'un cesedini ve kalan on savaş esirini vereceğini bildirmiştir. Traianus, "imparatorluğun şerefi için bu kişinin güvenliğini sağlamak, Longinus'un naaşından daha önemlidir" şeklinde cevap göndermiş¹⁹⁶ ve Dacia ordusu içindeki kararsızları kendi safına çekmek için bir maneviyat örneği sergilemiştir. Traianus'un ordusu bu sırada Dacia sorununu tamamen çözmek üzere Drobeta'ya doğru yola çıkmıştır. Aynı zamanda Traianus, Dacia ordusunun önemli ölçüde arttığını fark edince *II Traiana fortis* ve *XXX Ulpia victrix* adında iki yeni lejyonun kurulmasını da emretmiştir.¹⁹⁷

Birinci savaştakinden daha büyük bir kuvvetin toplanması diplomatik faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. C. Dio, birçok Dacialının bu zamanda Decabalus'u terk ettiğini ve onu barışa sürüklediğini anlatır. Traianus, Decebalus'un teslim olmasını ve yakın zamanda edinilen silahları teslim etmesi şartıyla barış yapacağını bildirmiştir. Decabalus ise komşularıyla askerî ittifaklar yapmak için girişimlerini arttırmıştır.¹⁹⁸ Decabalus muhtemelen bu ittifak çabalarından bir sonuç elde edememiştir. Çünkü sütun, Traianus'un en az altı etnik gruptan on bir elçi ile müzakere ettiğini dikkatli bir şekilde nitelendirmiştir (Resim 9).

Nihayetinde diplomasi sona ermiş ve Dacia'ya boyun eğdirme seferi M.S. 106 yılı baharında başlamıştır. C. Dio, İkinci Dacia Savaşı hakkında birincisinden daha az rapor veriyor ve bunun sonucunda Sütun, olayların anlatılmasında yeniden ilk kaynağımız hâline gelmiştir. Sütun, Traianus'un Tuna'yı Drobeta köprüsünden geçtikten sonra her zamanki *suovetaurilia*¹⁹⁹ törenlerinin resmi olarak seferi başlattığını bizlere betimler. Traianus, Berzobis ve Demir Kapılar Geçidi yerine, doğrudan 1621 m. yüksekliğindeki Vulcan Geçidi yolu ile Sarmizegethusa Regia'yı hedef almıştır. Bumbesti büyük bir tahkimat ile korunurken ihmal edilen Vulcan Geçidi Havzası'na kolay erişim sağlamış ve bir dizi küçük vadi aracılığıyla Dacia başkentine çeşitli yollardan yaklaşımlarına olanak sağlamıştır. Sütun, Roma ordusunun ilerleyişi esnasında herhangi bir dirençle

¹⁹⁶ C. Dio, **LXVIII.12.1**.

¹⁹⁷ J. C. Mann, "The Raising of New Legions during the Principate", **Hermes**, C:91 S:4 (1963), s.483-489.

¹⁹⁸ C. Dio, **LXVIII.11.2**.

¹⁹⁹ Suovetaurilia; Latince sus (domuz), ovis (koyun), taurus (boğa) isimlerinden oluşturulmuş bir dini ritüeldir. Bu hayvanların üçü de suovetaurilia adı verilen dini törenlerde kurban edilirdi. Kurban törenlerinin başlıca amacı arınmayı sağlamaktı. Kurban sahipleriyle kurbanlar, arındırılacak nesnenin çevresinde üç kez dönerlerdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Bendlin, "Suovetaurilia", **The Encyclopedia of Ancient History**, John Wiley & Sons, New Jersey 2012.

karşılaşmadığını anlatır. Betimlemede; düşman topraklarının sistematik olarak boyun eğdirilmesi için gereken rutin savaştan ziyade saha zanaat ve mühendisliğinde öne çıkan Roma ordusunu gösteren sahneleri anlatır.

Birinci savaş gibi ikincisi de oldukça yavaş gerçekleşmiştir. İhtiyatlı bir ilerleme söz konusu olsa da şimdi sayıca çok üstün olan Dacialılar, Traianus'a karşı savaşmak için oldukça isteksizdiler. Birinci savaşın sonuçları bu isteksizliğin nedeni olarak gösterilebilir. Bunun sonucunda Decabalus, bir yıpranma savaşı yaparak zamanı lehine kullanmayı, açık alan savaşlarından kaçınmayı ve üstün güçler karşısında geri çekilmeyi seçmiştir. İzole olmuş ileri karakollara karşı atak yapılmasını engellemeye çalışmıştır. Nihayetinde arazi, bu tür küçük çaplı gerilla savaşları için oldukça elverişliydi. Decabalus'un adamları zorlandıkları kısımda kalelere sığınmış ve bir kaleden diğerine geri çekilerek yaptıkları savunma savaşlarını M.S. 106 yılının sonuna kadar devam ettirmişlerdir. Bu yıpratma savaşı esnasında Traianus ordusunu hayran kalınacak bir şekilde disiplin altında tutmuştur. Savunmayı kırma hücumu birçok kez geri püskürtülmüştü. Nihayetinde savunma duvarları ve kuleleri Balear sapancıları ve doğu okçuları tarafından sağlanan destek ateşi sayesinde lejyonerler tarafından ele geçirilmiştir. Traianus Sütunu'nun betimlemesinde Traianus'un bazı dönemlerde orduyla beraber bizzat hareket ettiğini de söyleyebiliriz.

Yapılan müzakereler neticesinde Traianus, Dacia başkenti Sarmizegethusa Regia'ya ulaşmıştı. Başkent her iki taraftaki derin vadiler ve iyi takviye edilmiş ağ geçidine açılan dar bir eğim ile korunan şehir ele geçirilemez gibi görünüyordu, ancak sütunda şehrin savaştan teslim edildiğinin betimlendiği görülmektedir. Belki de Traianus'un intikam seferini aleyhine kullanmakta Decabalus'un başarısız olması ve yenilgilerin getirdiği kaçınılmaz çaresizlik şimdi etkisini göstermekteydi. Saray halkından birçoğu kralın Traianus ile anlaşması için yalvarmışlardı, fakat sonuç nafileydi. Decabalus, ailesi ve şahsi korumalarıyla birlikte dağlara kaçarken Sarmizegethusa Regia teslim olmuş, yağmalanmış ve ateşe verilmiştir. Traianus kalelerin temizlenmesini ve burçlara Roma bayraklarının dikilmesini emretmiştir.²⁰⁰ Bu arada Decebalus Karpatların daha uzak bölgelerine çekilmiştir. Sonunda Decabalus'un kaçıışı M.S. 2 Eylül 106 yılında

²⁰⁰ E. L. Wheeler, "Rome's Dacian Wars: Domitian, Trajan, and Strategy on the Danube: Part II", *The Journal of Military History*, C:75 S:1 (2011), s.210-211.

bir süvari grubunun takibine takılmıştır. Yakalanacağını anlayan Decabalus, Roma komutanından önce davranarak kendi boğazını keserek intihar etmiştir.²⁰¹ İki çocuğu da dâhil olmak üzere Decebalus'un grubundan kalanlar hızla Roma askerleri tarafından tutsak edilmiştir. Kralın başı vücudundan ayrılmış ve bir Dacia yerleşimi olan Piatra Craivii'de bulunan Traianus'a teslim edilmiştir.²⁰²

2.1.6. Savaşın Sonu

Bu sırada Dacia kraliyet hazinesinin nerede olduğu, Roma esirlerinin iş gücü olarak kullanarak gizlemeleri sayesinde ortaya çıkmıştır. Hazinesi gizlemek için öncelikle yakındaki Sargetias nehrinin akışı değiştirilmiş ve eski haline getirilmeden önce nehir yatağına çok fazla gümüş, altın ve suya dayanabilecek diğer değerli eşyaları gömmüşlerdir. Kraliyet kıyafetleri ve rutubete dayanamayan eşyalar, hazinelerin yerlerini ifşa etmelerini engellemek için öldürülmeden önce kaleye bitişik mağaralara gizlenmişti. Traianus, çok değerli olduğu kanıtlanan eşyaların kurtarılmasını emretmiştir. İddialara göre 5.000.000 altın, 100.000 gümüş, sayısız kadeh ve değer biçilmesi imkânsız diğer nesnelerden oluşuyordu. Bu rakamların yazımdaki bir hata nedeniyle on kat şişirildiği kabul edilse bile, gerçek miktar 226.800 kg altın ve 453.600 kg gümüş olur ki bu bile olağanüstü bir miktardır. Sadece ağırlık olarak altın 31.5 milyon Traianus dönemi aureus ve 160 milyon gümüş denarius'a eşittir.²⁰³

Traianus zaferinin bir parçası olarak fethedilen bölgelerden 500.000 kadar Dacialı esir almış ve bunların çoğu Roma'ya gladyatör dövüşlerinde kullanılmak amacıyla gönderilmiştir.²⁰⁴ Dacia'daki erkek nüfusu olabildiğince azalmış, kalanlar dağlık bölgelere çekilmek durumunda bırakılmış ve bu arazilere bölgeye getirilen kolonistler yerleştirilmiştir.²⁰⁵ Zafer haberini vermek üzere yine Hadrianus gönderilmiş ve ertesi Ocak ayında zafer şenliklerini düzenlemek üzere hazırlıklara başlamıştır. Hadrianus, şimdi Tuna'ya, Pannonia Inferior'un praetorian muhafızlarının komutanı olarak geri dönmüş ve Sütun'da betimlenen Decabalus'un kuzeydeki Sarmat müttefiklerinin

²⁰¹ C. Dio, **LXVIII.14.3.**; Plinius, **Epistulae, VIII.4.2.**

²⁰² J. Bennett, **a.g.e.**, s.104.

²⁰³ J. Bennett, **a.g.e.**, s.103.

²⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Speidel, "The Captor of Decebalus a New Inscription from Philippi", **The Journal of Roman Studies**, C:60 (1970), s.142-153.

²⁰⁵ Eutropius, **VIII.6.2.**

temizlendiği M.S. 107 yılına kadar belirtilmemiş bir dizi askerî harekâta katılmıştır.²⁰⁶ Wallachia ve ötesindeki kabilelere bir uyarı olarak, Tuna'nın hemen güneyinde, Moesia Inferior'da, barbarlar ve imparatorluk arasındaki ana ticaret yollarından birine bir zafer hatırası inşa edilmiştir.²⁰⁷ Roma'da Augustus mezar anıtını taklit eden, 30 m çapında, tambur şeklinde bir anıt inşa edilerek M.S. 107/108 yılı Mars Ultor, "Yenilmez Mars" yılı olarak kabul edilmiştir. Bu anıtta Traianus'un yakınlarda kurulmasını emrettiği ve Municipium Tropaeum Traiani (Adamklissi, Romanya) adını alan yeni kasabaya giden kolonistler, imparatorun askeri kazanımlarının getirdiği güvenceyle bölgeye yerleştirildi.²⁰⁸ (Harita 1)

Bu arada Roma'da, savaşın sonunu kutlamak için hızlı bir şekilde yeni paralar basılmıştır. Bu paralarda sivri uçlu şapkası ve uzun pantolonu ile betimlenmiş, falks da dâhil olmak üzere yere düşmüş silahlarla çevrili oturmuş ve kederli bir Dacialı tasvir edilmiştir.²⁰⁹ Paranın üzerinde ise artık Dacia Victa değil, DAC(ia) CAP(ta) yazmaktadır.²¹⁰ Zafer haberlerinin tüm imparatorlukta yayılması ve paralarının basılmasından kısa süre sonra Campanialı bronz ustaları zaferi anlatan kabartmalarla süslenmiş vazolar üretmeye başlamıştır.

Traianus'un Roma'ya dönüşü merakla bekleniyordu, ancak 107 yılı Mayıs ayı sonuna veya Haziran'ın başına kadar Balkanlarda kalmıştır. Circus Maximus'a zaferle girmek için başkente gelmesi Haziran ayının ortasını bulmuştur.²¹¹ Traianus, Hindistan da dâhil imparatorluk sınırlarının ötesindeki kabilelerden sayısız büyükelçilikle karşılanmıştır. Hepsi Dacia'nın kaderine maruz kalmayacaklarına dair güvence istemişlerdir. İkinci zaferinde birincisinden bile daha görkemli festivaller düzenlenmeye başlanmıştır.²¹² İkinci festivalin başı, imparatorun kişi başı 500 denarius dağıttığı ve on iki gün süren en az 322 gladyatörün dövüştüğü 25 Mayıs ya da 26 Haziran 107 yılında başlamıştır.²¹³ On üç gün süren ve 340 gladyatörün dövüştüğü üçüncü armağan 30 Mart 108'den önce tamamlanmıştır. Aynı yıl 4 Haziran ile 1 Kasım 109 arasında, sergilenen

²⁰⁶ Historia Augusta, **Hadrian**, III.8-9.

²⁰⁷ F. Matei-Popescu, "Tropaeum Traiani", **Colloquium Cluj-Napoca**, C:29 (2013), s.208.

²⁰⁸ J. Bennett, **a.g.e.**, s.104.

²⁰⁹ F.A. Lepper ve S.S. Frere, **a.g.e.**, s.242.

²¹⁰ H. Mattingly, **a.g.e.**, s.381.

²¹¹ Plinius, **Epistulae**, VI.5.5. ve XIII.2.

²¹² C. Dio, XV.1.; Plinius, **Epistulae**, VIII.4.2.

²¹³ H. Mattingly, **a.g.e.**, s.769.

ve öldürülen 4940 gladyatör çifti ve 11.000 hayvanı (yabani ve evcil) içeren 117 günden az olmamak üzere ana festival başlamıştır. Sonunda, 11 Kasım 109 yılında Traianus, sahte deniz savaşlarına adanmış bir yapı olan bir *naumachia* düzenlenmesini emretmiş ve Dacia'nın fetih kutlamaları 24 Kasım 109 yılında tamamlanmıştır.²¹⁴

2.1.7. Dacia Savaşları'nın Önemi

Dacia bölgesi M.Ö. 82 – M.S.107 yılları arasında Roma için önemli bir sorun teşkil etmiştir. İmparator Traianus'un stratejileri sayesinde Roma'nın karşısındaki güçlü Dacia devleti, Roma topraklarına kazandırılmıştır. Bu başarı, Traianus'un Roma senatosu ve halkı üzerinde otoritesinin artması hususunda önemlidir. Dacia'nın kazandırılması ile kuvvetlenen siyasi güç; etkisini ekonomik konularda da göstermiş, özellikle bölgenin yer altı kaynakları hazineye katılarak savaşlar neticesinde yıpranan Roma ekonomisini ayağa kaldırmıştır. Dacia'nın ele geçirilmesiyle barbar kuzey kavimlerinin Roma sınır güvenliğini tehdidi ortadan kalkmış, Dacia bölgesi imparatorluk için bu kavimler arasında bir tampon bölge hâline gelmiştir. Dacia Savaşları sonrası, Traianus genişleme politikasına, Dacia ve Arabia'nın eyaletleştirilmesi gibi konulara yönelerek bir süre ara vermiştir.

2.2. DACIA VE ARABIA'NIN ROMA'YA KATILMASI

2.2.1. Dacia'nın Eyaletleştirilmesi

Traianus Dacia Savaşları ile Parthia Savaşı arasında imparatorluk topraklarına iki yeni ve önemli eyalet kazandırmıştır. Bunlardan ilki; batıda, feodal sistemle yönetilen ve barbar olarak tanımlanan Dacia bölgesiydi ki bu bölge Romalılar tarafından zorla ele geçirilmişti. Diğeri ise medenî doğuda; bürokratik usullere alışkın ve imparatorluğa barışçıl bir şekilde dâhil olmuş Arabia eyaletiydi.

Dacia, iki kanlı savaştan sonra imparatorluk topraklarına dâhil edilmiş ve eyalete dönüştürülmüştü. Yukarıda anlatıldığı üzere İkinci Dacia Savaşı, en başından itibaren intikam ve fetih seferi olarak düşünülmüştü. M.S. 11 Ağustos 106'ya kadar Sarmizegethusa Regia'daki nüfus azaltılmış ve Decebalus'un son direniş grubunun ortadan kaldırılmasıyla D.Terentius Scaurianus propraetorian valisi olarak Dacia'ya

²¹⁴ C. Dio, **LXVIII**.15.1.

atanmıştı.²¹⁵ Yeni eyaletin Roma tarzında örgütlenmesi gerekiyordu ve Scaurianus'un ilk görevi bölgeyi dış tehlikelerden korumaktı. İskit kökenli iki göçebe Sarmat kabilesi, eyaletin batısındaki Iazygiler ve doğusundaki Roxolanlar potansiyel tehdit oluşturmuyorlardı.

Bu iki kabileden Macar Alfold'nun merkezinde olan Iazygiler'in stratejileri daha az tahmin edilebilirdi. Domitianus döneminde *Legio XXI Rapax*'ın kaybindan sorumlu olan bu kabile yakın bir zamanda Decebalus'un batı Banat'ın en büyük çayırlarını işgal ettiği iddiasıyla Roma ile müttefik olmuştu. Traianus'un kendilerine söz verdiği üzere bu bölgeye geri dönmelerine izin vermemesi ve göç yolları üzerinde bulunan Oltenia'nın Roma tarafından ele geçirilmesi üzerine huzursuzlandılar.²¹⁶ Bu durum M.S. 107 yılında bir isyanın patlak vermesine neden olmuştu. O dönem Pannonia Inferior valisi olan Hadrianus, kendilerine ve kuzeydeki diğer gruplara karşı cezai bir kampanya başlatmış, daha sonra da makul bir antlaşma ile bölgeye barış getirilmiştir.²¹⁷

Öte yandan Wallachia ve Moldavya'da bulunan Roxolanlar, sürekli olarak Roma'ya düşmanca bir tavır içerisindeydiler. Decebalus'a M.S. 105 yılındaki savaşta destek verdiler ve şimdi de Roma'nın yeni eyaleti Dacia'nın güneyinde bulunan otlatma alanlarının yarısını talep ediyorlardı. Toprak hakları konusunda Roxolanlar'la benzer bir çatışma durumu diplomasi tarafından engellendi. Romalılar, Dacia'ya doğudan saldırmak için geniş ve verimsiz Wallachia ve Moldavya bozkırlarını işgal etmek zorunda kalmışlardı. Ancak bu bölge yeni eyaletin kalkınması veya korunması için gerekli değildi. Doğrusu bu alanlar kendi başlarına otlak alanlar olarak faydalıydı. Ancak Roma'nın burayı kurulmuş bir kale ağı tarafından desteklenen birkaç süvari biriminin konuşlandırılması olmadan kalıcı olarak elinde tutması ve kontrol etmesi neredeyse imkânsızdı. Sonuç olarak Wallachia ve Moldavya'daki kalelerin çoğu, eyalet kurulduktan sonra hızla terk edilmişti. Ancak Oltenia, Traianus'un kabileye para yardımıyla bulunması karşılığında Roma'da kalmıştı.²¹⁸

Eyaletin sınırları belirlendikten sonra güvenlik ve ticaret için gerekli karayolu şebekesinin inşaatıyla ilgili çalışmaların tamamlanması mümkün olmuştur. Bu

²¹⁵ J. Bennett, **a.g.e.**, s.166.

²¹⁶ C. Dio, **LXXI**. 18-19.

²¹⁷ C. Dio, **LXVIII**.10.3.; Eutropius, **VIII**.3.1.; Historia Augusta, **Hadrian**, **III**.9.

²¹⁸ Historia Augusta, **Hadrian**, **VI**.6.

şebekelerden bir kısmı, bölgenin doğal yolları üzerine kurulmuş, diğer kısmı ise sınır hattı üzerindeki karakolları birbirine bağlamak için kırsal kesimden geçirilmişti. (Harita 2)

Dacia'nın güvenliği için alınan önlemler yeni valinin en önemli sorumluluğuyken, bölgenin kentleşmesi imparatorun ilgisini daha çok çekiyordu. Traianus, yeni valiyi yetkilerle donatmış ve gerekli maddi kaynağı ve yöneticileri sağlamıştı. Traianus, Eski Dacia üzerindeki tepelere kurulmuş olan yerleşim yerlerini genişleterek belli ovalara kurulmasını da sağlamıştı.²¹⁹ İmparator bölgedeki şehirlerin sayısını yine bölgede bulunan lejyonların sayısına yükseltmeyi de düşünmüştür. Epigrafik kanıtlar, bize en az yedi Dacian kolonisinin ismini verir; Drobeta, Napoca, Potaissa, Romula ve Apulum'daki iki koloni belirgin bir şekilde Hadrianus dönemi veya sonrasında kurulmuştur. Yedinci koloni Malva'nın ise Traianus döneminde kurulduğu düşünülmektedir.²²⁰ Daha sonra Dacia M.S. 168/169 yılında üç eyalete bölünmüş Dacia Malvensis, Dacia Porolissensis ve Dacia Apulensis adlarını almıştır.

Başlangıçta, kırsal kesimde nispeten az sayıda Roma tarzı *villa* vardır ve mevcut olanlar diğer Danubia eyaletlerindeki eşdeğer yapılarla karşılaştırıldığında oldukça mütevazı ve kötü bir şekilde döşenmiştir. Bu evler bir yatırımda en kesin ve en hızlı nakit geri dönüşünü sağlayan ve çoğu yıl asgari işgücüne ihtiyaç duyan üzüm bağlarında çalışan işçiler tarafından da kullanılmış olabilir. Daha sonra, eyaletin büyük bölümünün emperyal mülk olarak kamulaştırıldığına işaret eden olaylar meydana gelmiştir. Yazıtlar, altın madenlerinin, demir madenlerinde olduğu gibi emperyal mülk olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak hem Traianus, hem Hadrianus hem de haleflerinin çoğu, geniş tarım arazilerini emperyal mülk olarak almak yerine yerli halkın işletmesine izin veren Mancian Yasası'nın kullanmışlardır.²²¹ Sonuç olarak, Dacia'daki toprakların eyalet tarihinin başlarında kendi adlarına çalışacak bir nüfusun bulunmamasından dolayı bir süre emperyal mülk olarak kaldığını varsaymak mantıklıdır.

Dacia, yerleşik toplulukların yaşadığı ve M.S. 106 yılındaki fethine kadar bilinen bir hiyerarşiye sahip olduğu için, Roma'nın ihtiyaçlarına uyarlanabilecek mevcut bir sosyal yapı hali hazırda bulunmaktaydı. Ancak bu dönemde eksik görünen şey yerli bir

²¹⁹ F.A. Lepper ve S.S. Frere, **a.g.e.**, s.304-309.

²²⁰ A. Mócsy, **a.g.e.**, s.118-119.

²²¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.175.

aristokrasinin olmayışıdır. Napoca'daki Romalı'ların dörtte biri Traianus döneminde buraya göç hakkı alan vatandaşlar iken şehrin diğer göçmenleri Galatyalılar, Syrialılar ve İliryalılar'dır. Bu durum yeni kurulan eyaletteki yerli aristokrasinin eksikliğini göstermektedir. Aristokrasi boşluğunun Dacia'nın Romalılaştırılması sürecini uzattığı da söylenebilir.

2.2.2. Arabia'nın Eyaletleştirilmesi

Arabia eyaleti, güvenlik nedeniyle zorlukla fethedilen Dacia'nın aksine büyüyen Roma hegemonyasının bir sonucu olarak imparatorluk topraklarına dâhil olmuştu. Bölge günümüzde bir bölümü Ürdün Haşimî Krallığı içerisinde kalan, kuzeybatıda; Sina ve Negev, güneydoğuda; Arap yarımadasının Hicaz dağlarını, Hisma ve Nafud çöllerini de kapsayan Nabataea'da kurulmuştu.²²² Nabataea; Afrika, Mezopotamya, Arabistan ve Akdeniz arasındaki kavşak noktasında bulunuyordu. Başlangıçta Nabataea bölgesi trans-levanten bölgesine sadece Doğu Rift Vadisi'nden gelen su yolu ile bağlanıyordu ve burası nispeten yakın bir zamana kadar bölgedeki en zengin ve en önemli ticaret yoluydu. Geç Roma terminolojisinde adı Alia olan bölge günümüz Akabe Körfezi başında bulunuyordu. Buradaki ticaret yolu Kızıldeniz'in doğu sahillerine kadar uzanıyordu. Buraya gelen mallar Alia'ya taşınır, buradan kuzeye Petra'ya gönderilir oradan da Palmyra kentine taşınırdı. Zenginlikleriyle zaten efsanevi olan Palmyra kenti Çin'den gelen İpek Yolu'ndaki tüccarların hedefi ve kuzey Levant'ın en önemli ticaret merkezlerinden biriydi.²²³

Roma, Seleukos hanedanının çöküşünden sonra Pompeius'un Syria'yı Roma topraklarına katmasıyla birlikte M.Ö. 64 yılında Nabataea krallığı ile doğrudan temasa geçmişti. İki yıl sonra yardımcısı Aemilius Scaurus, Nabataea'ya karşı bir sefer düzenlemiş, ancak kurak ve ıssız arazi şartlarında mücadele edememiş ve sonunda barış anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşma Roma tarafında zafer olarak lanse edildi. Çünkü anlaşmanın bir parçası olarak 300 gümüş Scaurus'a verilmiş ve Pompeius'da Arabia'yı

²²² Nabataealılar aslen Semitik kökenli kırsal göçebelereydi. Tarih sahnesine ilk girişleri bölgedeki Levanten Greklerin ana merkezi Petra'yı ele geçirmeye çalıştıkları M.Ö. 312 yılına rastlar. M.S. I. yüzyılın sonuna gelindiğinde, halkın bir kısmı tanınmış bir kral hükümdarlığında yerleşik bir hukuk sistemi ve anayasa ile yerleşik toplum haline gelmiş ve lüks koşullarda özellikle Petra'da (Wadi Musa, Ürdün) yaşamıştır. Diodorus Siculus, XIX.94-98.; Strabon, XVI.4.21.

²²³ J. Lendering, "Nabataeans", Livius.org (27 Nisan 2019), <https://www.livius.org/articles/people/nabataeans/> (E.T: 21.05.2019)

fethettiğini bildirmişti.²²⁴ Bu anlaşma sonucunda da muhtemel Roma-Nabataea ilişkisi başlamıştı. Daha sonra triumvirlik döneminde Antonius, muhtemelen Nabataea'nın bir kısmının yönetimini Kleopatra'ya devretti.²²⁵ M.Ö. 26 yılında Augustus, Aelius Gallus aracılığıyla Arabia Felix üzerinden karasal ticareti tekelleştirmeye çalışmıştı.²²⁶ Hişma'nın çorak topraklarında başarısızlıkla sonuçlanan bu hareketin sonucunda bölgedeki ticaret yolları Nabataelılar'ın emri altına girmişti.²²⁷ Bununla birlikte Roma, M.Ö. 9'da IV. Aretas Philopatrıs'in krallığını onaylayarak bölgeye müdahale etmiş ve beş yıl sonra, Iudaealı Herod'un ölümünü izleyen sıkıntılı dönemde bölgeyi birleştirmiştir. Bu durumlar incelendiğinde krallığın bu zamana kadar Roma'nın vassal devleti olduğu ortaya çıkmaktadır. Tiberius'un imparatorluk topraklarını genişletme konusundaki isteksizliği ve daha sonra onun zamansız ölümü bölgenin resmî olarak Roma topraklarına dâhil olmasını geciktirmiştir.²²⁸

IV. Aretas'ın hayırsever yönetimi sırasında Nabataea adeta çiçek açmış ve benzeri görülmemiş bir refah ve büyüme seviyesine ulaşmıştır. Nabataea, o sıralarda Doğu ve Roma arasındaki ticarete büyük bir pay alıyordu. Bu rotadaki tüccarlar tarafından ödenen vergilerin önemli bir kısmı Nabataea hazinesine girmişti. Aretas'ın halefi II. Rabbel'de bu refah dönemini sürdürmüştür.²²⁹

M.S. 92/93 yıllarında Domitianus Syria sınırlarını bugünkü Ürdün vadisinin kuzey batısındaki çöllere, Jabel ad-Duruz dağlarına ve güneydeki Hauran ovasının arasında kalan Trachonitis'e kadar genişletmiştir.²³⁰ Nabataea krallığı artık Roma'nın Akdeniz kıyısı ve çöl öncesi iç bölgelere tamamen hâkim olmasının önündeki tek engeldi. Buna rağmen, krallığın on iki yıl boyunca yarı özerkliğini elinde tutmasına izin verilmişti. Her

²²⁴ Plutarkhos, **Bioi Paralleloi**, The Life of Pompey, **XLV.2-3.**; G.W. Bowersock, **Roman Arabia**, Harvard University Press, Massachusetts 1983, s.28-40.

²²⁵ Plutarkhos, **Bioi Paralleloi**, The Life of Antony, **XXXVI.2.**; C. Dio, **XLIX.32.5.**; G.W. Bowersock, **a.g.e.**, s.40-41.

²²⁶ O. Akşit, **a.g.e.**, s.43

²²⁷ Strabon, **XVI.4.22-24.**

²²⁸ G.W. Bowersock, **a.g.e.**, s.53-57.

²²⁹ G.W. Bowersock, **a.g.e.**, s.58-75.

²³⁰ F. Millar, **The Roman Near East: 31 BC-AD 337**, Harvard University Press, Massachusetts 1993, s.91-92.

şeyden önce, vassal krallıklar imparatorluğun ölçülmemiş uzantıları olarak kabul ediliyorlardı ve kralları atayarak bölgeye hükmediyorlardı.²³¹

C. Dio'ya göre Traianus, İkinci Dacia Savaşı'nın sona erdiği sırada krallığı eyalete çevirmeye karar verdi ki bu da M.S. 106 ya da 107 yıllarında eyalet olmasını mümkün hale getirmektedir. Ancak bu tarihte neden başladığıyla ilgili sebepleri bilinmemektedir.²³² Basılan paralardaki ARAB(ia) ADQ(uisita) 'Arabia [imparatorluk için] kazanıldı' ibaresi bu sürecin esasen barışçıl olduğu izlenimini uyandırıyor.²³³ Ancak C. Dio ise olaya ilişkin bu topraklara 'boyun eğdirildiğini' iddia etmektedir.²³⁴ Yine bir askerî hârekat olduysa eğer bu büyük boyutta olmamıştır, çünkü tarihi kayıtlarda Traianus'un Arabicus lakabını aldığını belirten bir ibareye günümüze kadar ulaşılammıştır. (Harita 3)

Yukarıda belirttiğimiz üzere tarihi kayıtlarda Traianus'un bölgeyi ilhak etmesiyle ilgili neden bilinmemektedir. Yine de Arabia dört yıl doğrudan Roma hâkimiyetinde kalmasına rağmen M.S. 107 yılında resmen Roma'nın eyaleti olduğu ilân edilmiştir.²³⁵ Bölgenin bilinen ilk valisi ve aynı zamanda *Legio III Cyrenaica*'nın da komutanı olan C.Claudius Severus'tur.²³⁶

Adrou ve Bostra'daki bilinen Traianus hâkimiyetinden başka dönemin askeri kalıntılarının tespit edilmesi son derece zor olduğu için Traianus'un eyaletin güvenliği konusundaki düzenlemeleri hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Eyaletin savunmasında Dacia gibi karakollar inşa edilmemiş, bu bölgeye özgü yol üzerinde düzenli olarak devriye gezen kuvvetler oluşturulmuştur. Bu nedenle Roma İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine nazaran göçebe toplumların hareketlerini kontrol etmek için özel olarak tasarlanmış esnek bir askeri sistem oluşturulmuştur. Seçilen yollar, yerleşik kavimlerin sınırlarından ve su yollarından geçmektedir.²³⁷

²³¹ P.A. Brunt, "Laus Imperii", P. D. A. Garnsey ve C. R. Whittaker (Ed.), **Imperialism in the Ancient World**, içinde, Cambridge University Press, Cambridge 1978, s.168-170.

²³² J. Bennett, **a.g.e.**, s.179.

²³³ H. Mattingly, **a.g.e.**, s.474-478.

²³⁴ C. Dio, **LXVIII.14.5.**

²³⁵ W.E. Metcalf, "The Tell Kalak Hoard and Trajan's Arabian Mint", **American Numismatic Society**, C:20 (1978), s.99-108.

²³⁶ J. Bennett, **a.g.e.**, s.179.

²³⁷ J. Bennett, **a.g.e.**, s.181.

Arabia'nın askerî teşkilatıyla ilgili bilgiler az olmasına rağmen kentsel gelişmenin belgeleri nispeten fazladır. Öncelikle Nabataea Krallığı'nın Roma tarafından ilhakından önce 'medenileşmiş' olduğu bilinmektedir.²³⁸ Krallığın statüsündeki değişim sonucunda bazı bölgelerde kentsel altyapı üzerinde birtakım acil değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Örneğin Petra'nın günümüze ulaşan Sütunlu Caddesi, muhtemelen bir Traianus yeniliğidir.²³⁹ Buranın M.S. 114 yılında Üst Pazar denilen girişe dikilmiş olan zafer takıyla aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir. Daha önemlisi kemer üzerinde yazan Grekçe yazıttır. Bu yazıtta Traianus'un Petra'yı Arabia'nın 'ana şehri' statüsüne yükselttiği görülmektedir.²⁴⁰ Statüdeki değişimin, şehir yönetimindeki değişikliğe yansması da muhtemeldir. 124 yılına kadar Petra, kamuya açık yasalar yayınlayan bir konsey ile bir Grek şehir anayasasına sahiptir ve daha sonra bir koloniye çevrilmesiyle bazı Latin hakları kazanmıştır.²⁴¹

İlhakın hem kırsal hem de kentsel nüfus üzerindeki etkisi hakkındaki daha somut kanıtlar M.S. 139 yılındaki bir askeri diploma ile bilinmektedir. *Cohortes IV ve VI Ulpia Petraeorum*'daki eski askerlerin hizmet sürelerinin dolmasından yeni oluşturulacak birliklerin yetiştirilmesinden sorumlu olarak bu eyalete nakledildiği kaydedilmiştir. Bunun anlamı, 114 yılından bir süre önce eyalette en az altı yeni yardımcı birimin oluşturulmuş olmasıdır. Traianus'un yakında başlayacak olan Parthia'yı işgal etmesi gibi belirli bir amaç için oluşturulmuş olabilir. Öyle olsa bile, her bir alay muhtemelen diğer kohortlardan atanmış deneyimli birliklerin çekirdeği etrafında oluşurken, birliklerin tam olarak güçlenmeleri için çok sayıda acemiye ihtiyaç duyulmaktaydı.

Nabataea'nın Roma hegemonyasına girmesiyle meydana gelen değişikliklerin en canlı gösterimi Babatha Arşivi²⁴²nde yer almaktadır. Negev çevresinde uzunca yıllar boyunca mağaraya gizlenmiş ve yazarı bilinmeyen bu belge serisi, yeni kurulan eyaletin yasal ve idari çerçevesine ilişkin bir bilgi hazinesi içermektedir. Örneğin, M.S. 127 yılına kadar Nabataea sakinlerinin Roma nüfus sayımına ve doğrudan vergilendirmeye karşı sorumlu olduğunu ve eyaletin kurulduğu 107 yılından bu yana refah açısından üçüncü

²³⁸ G.W. Bowersock, a.g.e., s.60-61.

²³⁹ D. Kirkbride, "A short Account of the Excavations at Petra in 1955-1956", **Annual of the Department of Antiquities of Jordan**, S: 4/5 (1960), s.119-121.

²⁴⁰ F. Millar, a.g.e., s.95.

²⁴¹ J. Bennett, a.g.e., 182.

²⁴² Y. Rotman, "Babatha", **The Encyclopedia of Ancient History**, John Wiley & Sons, New Jersey 2012.

sırayı aldıklarını anlatır.²⁴³ Ancak Babatha arşivinin, Ammianus Marcellinus'un bir açıklamasını teyit ettiği görülmektedir. Traianus, ilhak edildikten hemen sonra Arabia halkına, Roma hukuk sistemini takip etmelerini emretmiştir.²⁴⁴

Traianus'un Dacia ve Arabistan'da ifade edildiği gibi eyalet politikaları, erken Roma emperyalizminin doğası hakkında bilinen bilgilerle uyumaktadır. Bu politika, esasen tahmin edilenden daha az merkezileşmiş olan özerk toplumların, Roma hükümdarlığı altında kendi bölgelerini idare etmelerine adapte olmasına dayanmaktaydı. 'Romalılaştırma' aşamasındaki doğrudan müdahale şehir kurallarıyla sınırlı kalıyordu. Bu durumda eski askerler Roma'nın çıkarlarına uyacak şekilde eyaletlere yerleştirilmişler. Merkezi otoritenin yapması gereken tek şey, planlanan kasabaları kurmak ve gerekli altyapıyı sağlamaktı. Ayrıca sınırları ve iç kısımları kontrol ederek güvenlik sağlamak için yeterli bir askeri varlık bulundurması da gerekiyordu.

2.3. PARTH SAVAŞLARI

2.3.1. Parth Tarihi

Üç yüzyıl boyunca Parthlar, -Çin dışında- gelişen Roma imparatorluğu ile karşılaştırılabilir tek büyük güç olmuştur. Armenia ve Mezopotamya krallıkları, iki devlet arasındaki sınır bölgelerini oluşturmuyordu. Parthlar'ın kökeni hakkında kaynaklarda net bir bilgi bulunmamakla beraber, yedi büyük klanın oluşturduğu feodal bir yapıya sahip oldukları söylenebilir.²⁴⁵ Bu yedi ailenin üzerinde Arsak soyu hükümdar aileydi ve onun altında biri soylulardan diğeri ise Magi ya da Bilge Adamlar'dan seçilen iki konsey üyesi bulunmaktaydı. Daha sonra birkaç İran toplumunda da görebileceğimiz üzere tahta erkek kardeşin oğlunun geçtiği fratrigeniture ilkesi yönetim esasında takip edilmeye başlanmıştır.

²⁴³ F. Millar, **a.g.e.**, s.97.

²⁴⁴ A. Marcellinus, **Rerum Gestarum Libri**, XIV.8.3.; H. Cotton, "The Guardianship of Jesus Son of Babatha: Roman and Local Law in the Province of Arabia", **The Journal of Roman Studies**, S:83 (1993), s.94-108.

²⁴⁵ Parthlar ile ilgili görüşler için bkz. A.D.H. Bivar, "The Political History of Iran Under The Arsacids", E. Yarshater (Ed.), **The Cambridge History of Iran: The Seleucid, Parthian and Sasanian Periods**, içinde, Cambridge University Press, Cambridge 1983, s.21-100.; V.S. Curtis, "The Iranian Revival in the Parthian Period", Sarah Stewart (Ed.), **The Age of the Parthians**, içinde, I.B.Tauris, New York 2007, s.7-26.

Parth ordusunun büyük çoğunluğu askere alınan hafif silahlı piyadelere oluşuyordu. Parthia'nın savaş alanındaki başarısının temel aracı olan elit süvari birliklerine göre daha değersizdiler ve bu süvarilere bağıydılar. Asiller tarafından oluşturulan ağır zırhlı süvari birlikleri ordunun ana gücünü oluşturuyordu ve son derece güçlü Asya midillileriyle donatılmıştı. Atlar genellikle zırh ile donatılır ve sürücüleri ise örgü zırh üzerine tam vücut zırhı giyerdi. Başlıca silahları, uzun kılıçlar ile uzun mızraklar ve yakın dövüşler için gürz idi. Yardımcı birlikler ise İran steplerindeki göçebelerden oluşan atlı-okçulardı. Bunun dışındaki süvari birlikleri hafif zırh ile donatılmıştı. Bu birlikteki atlar ve binicileri savunma zırhı dışında hiçbir şeye sahip değildi. Bu hafif zırhlı süvarilerin taşıdığı tek silah; ahşap ve kemik veya boynuzun birleşiminden yapılmış ve çoğu zırh türüne nüfuz edebilen güçlü ve uzun menzilli refleks yaylardı.

Parthlar'ın savaş taktikleri doğu göçebeleri gibi basit ancak oldukça kanlıydı. Bu taktikteki temel prensip, bir düşmanın yoğun oluşumlarını vur-kaç taktiklerini kullanarak daha küçük birimlere bölmektir. Her manevrayı kontrol eden timballer ile atlı-okçular düşmanın menziline girmeden ilk saldırıyı yapıp geri çekilirlerdi.²⁴⁶ Ardından ağır zırhlı süvariler düşmanı ezmek için hücumla kalkardı. Parthlar bu taktikle kendi ordularının üç ya da dört katı büyüklüğündeki orduları yenebiliyorlardı.

2.3.2. Parth – Roma İlişkileri

Parthlar, savaş stratejileri olarak yayılcı bir politika izlemişlerdir. Bu politika ile Anadolu coğrafyasına kadar ilerlemeyi başarmışlardır. Parthlar, kendilerini Persler'in devamı olarak nitelendirdikleri için devlet yapılanması ve savaş konusunda kendilerine güvenmekteydiler. Aynı zamanda Seleukos devlet yapılanmasını da bünyelerine dâhil ettikleri için Hellen ve Doğu medeniyetlerini sentezlemişlerdi.

Roma ile Parthlar arasındaki ilk ciddi ilişkiler Cumhuriyet Dönemi'nde başlamış olup Pompeius'un doğuya yönelmesi ve sonucunda yapılan anlaşma ile Fırat Nehri (Euphrátês) iki devlet arasında sınır olarak kabul edilmişti.²⁴⁷ Daha sonra M. Crassus'un

²⁴⁶ J. Bennett, **a.g.e.**, s.182.

²⁴⁷ K. Taşdöner, “*Augustus Dönemi'nde Armenia: Roma-Parth Hâkimiyet Mücadelesi*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C:33 S:56, Ankara 2014, s.57. Armenia ve Mezopotamya'nın Parthlar'ın yönetimi altına girmesi sonucunda M.Ö. 92 yılında L.Cornelius Sulla ve II. Mithradates arasında iki imparatorluk arasındaki en uygun yer olan Fırat'ı sınır olarak kabul eden bir anlaşma yapılmıştı. Ardından Sulla'nın hamisi olduğu Pompeius, Pontus ve Syria'yı Roma hâkimiyetine aldıktan sonra Roma'nın bölgedeki nüfuzunu güçlendirmek için nehir boyunca Roma'ya bağlı bir dizi tampon devlet kurmuştur. Parth kralı III.

önderliğinde yapılan savaşta Roma, Parthlar tarafından ciddi bir mağlubiyet yaşamıştır.²⁴⁸ Yaşanan olaylar neticesinde Roma’da bir intikam alma düşüncesi oluşmuştur. Roma ile Parthlar arasındaki asıl sorun Armenia bölgesinin kime ait olduğu konusunda yaşanan çatışmalar olarak gösterilebilir.²⁴⁹ İki devlet arasındaki ilişkilerde ikinci bir düğüm noktası ise Vespasianus’un yönetimi sırasında Kapadokya’nın doğu sınırına iki lejyon yerleştirmeye karar vermesidir. İkili ilişkilere baktığımızda Parthlar, Roma’nın yayılmacı ve otoriter politikalarına karşın daha ılımlı bir politika izledikleri de söylenebilir. Roma ve Parthlar arasındaki ilişkiler M.Ö. 20 yılında imparator Augustus tarafından müzakere edilen ve daha sonra imparator Nero tarafından yeniden onaylanan anlaşma ile geçici bir çözüme kavuşturulmuştur. Bu anlaşmaya göre; sorun teşkil eden Armenia bölgesi, Roma’ya bağlı tampon bir devlet olacak ancak yönetici Arsak hanedanından seçilecektir ve bu seçim her iki devletin onayına tabii olacaktır.²⁵⁰ Böylelikle iki devlet arasındaki barış havası Traianus dönemine kadar sürdürülmüştür.

2.3.3. Traianus’un Doğu Politikası ve Savaşın Gelişimi

Traianus’un Parthia Savaşı ile ilgili birinci el kaynakları; Xiphilinus’un kısaltmaları, Cassius Dio’nun Roma Tarihi, Bizans İmparatoru VII. Constantine

Phraates’e iki egemen güç arasında kalan tampon devletler üzerinde Roma’nın etkisinin olmayacağını bildiren Sulla, Armenia ile ayrı bir antlaşma yapmış ve Gordyene bölgesini tek taraflı olarak krallığa dâhil etmiştir. Pompeius’un adamı Gabinus, Syria proconsülü olarak bölgeye atanmış ve muhtemelen Dicle nehrini Roma ile Parthia arasında yeni sınır olarak belirlemek için ordusuyla Fırat nehrini geçerek Mezopotamya’yı işgal etmiştir. J. Bennett, **a.g.e.**, s.190.

²⁴⁸ M.Ö. 54 yılında, Büyük İskender’i taklit etmek isteyen yaşlı ve megaloman consul M.Crassus bir orduyu Mezopotamya’ya getirmiş ve ertesi yıl Armenia kralının yakınlığı ve askeri desteğiyle, Seleucia ve Ctesiphon’a doğru ilerlemiştir. Carrhae (Harran, Türkiye) yakınlarında Parth süvari tugaylarıyla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın neticesi Roma için görülmemiş bir felaket olmuştur. Crassus’un 35 bin kişilik ordusu, üç gün içinde çoğunlukla atlı-okçulardan oluşan Parth süvarileri tarafından yok edilmiştir. Bu olay triumvirliğin çöküşünü hızlandırmış ve Roma kuvvetleri Fırat’ın gerisine çekilmek durumunda kalmıştır. C. Dio, **XL**, 25.1.; 28.2.; M. Brosius, **The Persians**, Routledge, London 2006, s.94-97.

²⁴⁹ Caesar’ın zamansız ölümü Roma’nın Carrhae’deki faciayı düzeltme çabalarını ortadan kaldırmış ve Parthlar Roma’daki karışıklıktan faydalanmaya karar vermiştir. M.Ö. 40 civarında ilk defa Roma topraklarına saldırmış ve M.Ö. 38’de Anadolu’da neredeyse rakipsiz olan süvari birliğini kurmuşlardır. Marcus Antonius ise bu olayı Parthia’yı istila etmek için bahane olarak kullanmıştır. IV. Phraates yönetimi altındaki Parthlar, tedarik hatlarını yok ederek onu günümüzdeki Azerbaycan’ın dağlık bölgesinde geri çekilmeye zorlamış ve Marcus Antonius’un keşif yolculuğu M.Ö. 35’te başarısızlıkla sonuçlanmıştır. M.Ö. 34 yılında Roma Armenia’yı işgal ederek bu aşağılanmanın intikamını almak için harekete geçmiş, ancak birkaç yıl boyunca, hem Roma hem de Parthia, dış ilişkilerden daha öncelikli olan iç problemlerle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Tacitus, **Annales**, **XII**.43.

²⁵⁰ Augustus, her iki devlet için tatmin edici diplomatik bir çözüm önererek olayları M.Ö. 20 yılında sona erdirmiştir. Augustus, Roma’nın Armenia meselelerine müdahalesini devam ettirerek bölgenin her iki devlet tarafından da ele geçirilemeyeceğini, Parthlar’ın taht adayının Roma’nın onayına tabi olmasını ve küçük bir krallık olarak kalacağını kabul ettirmiştir. Bu durum her iki devlet için adil bir çözüm gibi görünüyordu. K. Farrokh, **Shadows in the Desert: Ancient Persia at War**, Osprey Publishing, Oxford 2007, s.149-151.

Porphrogenitus'un Excerpta'sı, Hadrianus'un Kapadokya valiliğini yapmış Arrianus'un Periplus Maris Euxini'den öğrenmekteyiz. İkincil kaynaklar olarak; M.Cornelius Fronto'nun Parthica'sı, Eutropius'un Breviarii'si ve Iones Malalas'ın Chronographia adlı eserleri bize krolonojik olmayan bilgiler sağlar.²⁵¹

Traianus M.S. 1 Ocak 112 yılında altıncı ve son consullüğünü almıştır. Bu yılda basılan paralarda Traianus'un babası yüceltilmiş ve babasının Syria valisiyken Parthlara karşı kazandığı zafer öne çıkarılmıştır. Ayrıca paranın altında yazan FORT(una) RED(ux) "Şans sizinle olsun"²⁵² yazısı muhtemelen yaklaşmakta olan denizaşırı emperyal bir yolculuğu işaret etmekteydi. Roma'da bu tür tipler ve betimlemeler genelde yaklaşmakta olan savaşın habercisi olarak biliniyordu. Bu sıralarda İmparator'un yeğeni Hadrianus Syria valisi olarak görevlendirilmişti. Muhtemelen bu görevlendirme olası bir Parthia seferinin lojistik hazırlığının tamamlanması içindi.²⁵³

Traianus, Hadrianus'u Parth seferinin hazırlıklarını yapması için göndermiş olsa da bu sefere yönelik M.S. 112 yılına kadar harekete geçmemiştir. Daha önce de bahsi geçen, Augustus tarafından müzakere edilen ve Nero tarafından yeniden onaylanan şartlar uyarınca, Armenia yöneticisinin Parthia tarafından aday gösterilmesi kabul edilmişti. Ancak Roma'nın tek başına seçimi onaylama ve atamayı etkileme yetkisi de vardı. Nihayet Traianus'un beklediği fırsat ortaya çıkmıştı. Triumvirlik zamanından beri iki güç arasında barış hâkimdi ancak Parthia kralının Armenia tahtına müdahalesi iki devleti bir kez daha karşı karşıya getirmişti.²⁵⁴ M.S. 113 yılından kısa bir süre önce Parthia tahtına kardeşi II. Pacorus'un yerine geçen Osroes, Pacorus'un küçük oğlu Armenia hükümdarı Exedares'i, tahttan indirerek yerine onun büyük kardeşi Parthamasiris'i geçirmişti.²⁵⁵ Parthia'nın bu davranışı anlaşmanın tek taraflı ihlali anlamına geliyordu. Traianus'un altıncı consullüğünü kutladığı sıralarda yapılan bu hareket pek çok kişi tarafından Roma'ya hakaret olarak algılanmıştı. Traianus'u Armenia durumuna doğrudan müdahale etmeye iten ne olursa olsun, Roma ile Parthia arasındaki çatışma kaçınılmazdı.

²⁵¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.193-194.

²⁵² P. L. Strack, **Untersuchungen zur römische Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts I: Die Reichsprägung zur Zeit des Traian**, W. Kohlhammer, Stuttgart 1931, s. 215.

²⁵³ C. Dio, **LXIX**, 1.1.; R.K. Sherk, "Roman Geographical Exploration and Military Maps", **Aufstieg und Niedergang der römischen Welt**, C:2 S:1 (1974), s.532.

²⁵⁴ C. Dio, **LXVIII**, 17.

²⁵⁵ O. Akşit, **a.g.e.**, s.185.

Traianus'un Parthia'ya saldırmak için doğrudan bir bahanesi yoktu. Bunun yerine Traianus, Parthia kralının yeni Armenia kralı seçilirken Roma'dan kraliyet tacını giymesi gerektiği bahanesini kullanmıştı. C. Dio'ya göre Traianus'un Parthia'ya karşı düşmanlığı açıkça şöhret kazanma arzusundan kaynaklanıyordu. Ne de olsa, Traianus'un 'savaş sever' bir adam olduğu yaygın bir bilgiydi.²⁵⁶ Ancak, Roma'nın saygınlığına dikkat eden Traianus'un Parthia ile çatışmayı önlemek için elinden geleni yaptığını ve Parthların *status ante quo*'ya²⁵⁷ geri dönmeyi reddettiği zaman savaşa girdiği de belirtilmektedir.²⁵⁸ İki güç arasındaki anlaşma şimdiye dek iki tarafın yararınaydı ve kuşkusuz az sayıdaki kaynak Parthia'nın Roma'ya karşı tehdit edici hareketlerde bulunduğunu ima etmiştir. Birbiri ardına gelen Parthia kralları ise Roma ile çarpışmak yerine evrensel barış içinde bir arada yaşama arzusundaydı.²⁵⁹

Traianus, çağdaşları gibi Büyük İskender'in otuzlu yaşlarında Doğu halklarına karşı zafer kazandığını ve Makedon hükümdarına göre daha yaşlı sayılabilecek bazı Roma generallerinin o zamandan bu yana başardıklarını taklit edemediğinin farkındaydı. Traianus, İskender'in çizgisel neslini kendisiyle ve ona yardım eden iki tanrıyı Zeus/Herakles'i Jüpiter/Hercules ile özdeşleştiriyordu. C. Dio'nun da belirttiği gibi Baetican Herkül'ün soyundan gelen Traianus'un, Dacia'nın fethi için yapılan kutlamalarda doruğa ulaşmak istediği, daha fazla zafer vaadiyle diğer Roma generallerinin yapamadığını yapmak, Parthia'yı haraca bağlamak ya da bağlı devlet statüsüne getirmek istiyordu.²⁶⁰ Roma'nın Parthia'ya savaş bahanesi belirtildiği gibi Hadrianus'un Syria'ya atanmasından iki yıl sonra, M.S. 113'ün ikinci yarısında Parthia'nın Armenia taht verasetine karışmasıyla sağlanmıştı. Aynı yılın 29 Ağustos'unda kız kardeşi Marciana'nın ani ölümü Traianus'u derinden etkilediği ve Parth seferi konusunda da yavaş hareket etmesine neden olduğu söylenebilir.

Traianus, M.S. 113'ün sonbaharında şenlikler eşliğinde Roma'dan yola çıkmıştır. C. Dio, imparatorun seferin ana üssü ve imparatorluk konutunun bulunduğu

²⁵⁶ C. Dio, **LXVIII**. 7.5. ve 17.1.

²⁵⁷ Status ante quo, bir olgunun günümüzdeki durumunu belirten bir Latince deyiştir. Statükoyu sürdürmek var olan durumu olduğu gibi korumak, savaş öncesi durumu aynen korumak veya savaş öncesi durumu aynen tesis etmek anlamına gelmektedir. **The American Heritage Dictionary**, Houghton Mifflin Harcourt, Boston 2019.

²⁵⁸ J. Bennett, **a.g.e.**, s.192.

²⁵⁹ B. H. Isaac, **The Limits of Empire: The Roman Army in the East**, Clarendon Press, Oxford 1993, s.22-33.

²⁶⁰ C. Dio, **LXVIII**. 26.4.

Antiokeia'ya (Antakya) Atina yoluyla çıktığını anlatmıştır.²⁶¹ Traianus Appia ve Traiana'dan Brundisium'a, oradan Corinthus'a (Korint, Yunanistan) geçmiş ve deniz yolu ile Atina'ya varmıştır. Buraya vardığında 'Exedares'in ne Romalılar ne de Parthialılar için yeterli düzeyde biri olmadığı, bu sebeple Parthamasiris'in Armenia tahtına geçişine izin verilmesi gerektiğini' bildiren Osroes'in elçileri tarafından karşılanmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için Traianus'a Parthamasiris'in kraliyet tacını Neron anlaşımasına uygun olarak vermesi önerilmiştir. Traianus bu öneriyi ve Osroes tarafından gönderilen hediyeleri geri çevirerek, elçilere; dostluk ve diplomasinin kelimelerle değil, eylemlerle belirlendiğini ve Syria'daki karargâhına geldikten sonra konuyu gözden geçireceğini belirtmiştir.²⁶² İmparator'un yolculuğunun bir sonraki aşaması günümüzdeki adıyla Ege'den Toros Dağları'nın batısındaki en büyük deniz limanı olan Ephesos (Efes) şehridir.²⁶³ Ephesos'dan doğuya en mantıklı yol Afrodiasias üzerinden Likya-Pamphylia limanına, belki de Attaleia (Antalya) veya Side'ye (Selimiye) kadar karadan gitmekti. Böylece güneybatı Anadolu'daki pek çok resif ve kayalıkla dolu olan güvenilmez denizlerden kaçınılacaktı. C. Dio, Traianus'un daha sonra Anadolu sahil kasabaları aracılığıyla, Antiokeia limanı Pieria'daki (Samandağ) Seleucia'ya gemi ile devam ettiğini belirtir. İmparator, Aralık ayının sonlarına doğru Hadrianus tarafından karşılanmıştır. Birlikte Dacia Savaşları sonunda Zeus'a ithaf edilmiş Kasios Dağı yakınlarındaki tapınağa giderek bir sonraki seferde yardımcı olması için dua etmişlerdir.²⁶⁴ Kurbanlar sunulmuş, kâhinler dinlenmiş ve ikisi M.S. 7 Ocak 114'de Antakya'ya girmişlerdir.²⁶⁵

Hadrianus, sefer için Antakya'da kuvvetli bir ordu oluşturmuştu. Şehir, savaşa katıldığı bilinen ve güneydoğu eyaletlerinden getirilen (Iudaea'dan *legio X Fretensis*, Arabia Bostra'dan *III Cyrenaica* ve Syria Raphanaea'dan *III Gallica*) lejyonların toplanma noktasıydı. Traianus, kuzeye Armenia'ya geçmek için kullandığı 1800 m. yüksekliğindeki Toros Dağları kışın geçit vermediği için muhtemelen Nisan başına kadar

²⁶¹ C. Dio, **LXVIII**. 17.2.

²⁶² C. Dio, **LXVIII**. 17.3.

²⁶³ Plinius, **Epistulae**, X.15.; **Panegyricus**, **LXXXI**.3-4. Ayrıca Plinius, bu yolculuğun yaz sonlarında olduğunu, Kasım'dan Nisan'a kadar Ege Denizi'nin rüzgarlı olduğundan ve yolculuk yapılamayacağından bahseder. Plinius, **Epistulae**, X.17. Bu bölgedeki deniz yolculuğu için bkz. R. Duncan-Jones, **Structure and Scale in the Roman Economy**, Cambridge University Press, Cambridge 1990, s.8-29.

²⁶⁴ D.L. Page, **Further Greek Epigrams**, Cambridge University Press, Cambridge 1981, s.562.

²⁶⁵ J. Malalas, **Chronographia**, II.272.; O. Akşit, a.g.e., s.186.

Antakya’da kalmıştı.²⁶⁶ Bu dönemde Antakya, Viminacium’un Dacia Savaşları sırasında yaptığı gibi, imparatorluk merkezi olarak hizmet vermiştir. Traianus, bahar başına kadar kaldığı kentte zamanını muhtemelen yaklaşan Parthia seferi için orduların denetlenmesi ve sınır devletleriyle diplomatik ilişkilerde bulunarak geçirmiştir. İlk olarak Osrhoene kralı Abgarus tarafsız kalma umuduyla çekinceli davranmış, ancak daha sonra hediyeler ve arkadaşlık mesajı veren bir elçilik göndermiştir.²⁶⁷ Diğer elçilikler Scenite Arapları’nın kralı Mannus ve komşu Anthemusya krallığının yöneticisi Sporaces’ten gelmiştir.²⁶⁸ Dördüncü elçilik heyeti, Traianus’a Atina’da önerilen şartlarla ilgili kararını öğrenmek için Osroes tarafından gönderilmiştir. Gelen heyet tarafından imparatorun kararının değişmediği aksine daha da sertleştiği öğrenilmiştir. Traianus, kayıtlarda savaş isteğinde bulunmadığını, Osroes’in şartlarının oldukça yetersiz olduğunu ve bunun için reddedildiğini söylemiştir.²⁶⁹ Kısa bir süre sonra, yıl boyunca seçtiği sefer üssü Satala’ya (Gümüşhane, Kelkit) doğru yola çıkmış ve Hadrianus’u stratejik ve lojistik açıdan önemli olan Syria bölgesini yönetmek için geride bırakmıştır.²⁷⁰ (Harita 4)

Traianus Antakya’dan Satala’ya olan yolculuğunu iki safhada yapmıştır. İlk etapta Traianus, Beroea (Halep) üzerinden *Legio IV Scythica*’nın merkezi olan Zeugma (Birecik) kalesine gitmiştir. Zeugma üzerinden Fırat Nehri’nden ilerleyiş, Kanlıavşar havzasının geçit vermemesinden dolayı *Legio VI Ferrata*’nın üssü olan Samosata’ya (Samsat) geçmiştir. Fırat’ın sol yakasında ilerledikten sonra, Malatya Dağları’nın üzerinde bir rota izleyerek Melitene’deki (Malatya) *legio XII Fulminata*’nın garnizonuna ulaşmıştır. Burası Vespasianus tarafından Armenia ve Kilikya arasındaki ana ticaret yolunda Fırat geçişini kontrol etmek için lejyoner kalesi olarak kurulmuştur. Bölge nispeten verimli ve refah bir arazide olduğu için Traianus tarafından kasaba (şehir) haline getirilmiştir.²⁷¹ Traianus burada Parthamasiris’den tahta çıkış törenini Roma’nın yapmasını ve Armenia kraliyet tacını Traianus’un elinden giymek için yanına geleceğini bildiren bir mektup almıştır. Traianus, Parthamasiris’in mektubunda kendisinden

²⁶⁶ C. S. Lightfoot, “Trajan’s Parthian War and the Fourth-Century Perspective”, **The Journal of Roman Studies**, C:80 (1990), s.116-117.

²⁶⁷ C. Dio, **LXVIII**. 18.1.

²⁶⁸ C. Dio, **LXVIII**. 21.1.

²⁶⁹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.195.

²⁷⁰ Misenum filo komutanı Q.Marcus Turbo, muhtemelen Parthia Savaşı öncesinde buradaki donanmayı geliştirmek için Traianus tarafından bu bölgeye gönderilmişti. F. Millar, **a.g.e.**, s.103-104.

²⁷¹ C. S. Lightfoot, **a.g.m.**, s.117.

Armenia kralı olarak bahsetmesine oldukça sinirlenmiş ve mektubuna cevap vermeye dahi tenezzül etmemiştir.²⁷² Mektup bu sefer daha uzlaşmacı bir yazıyla İmparator'un görüşünü öğrenmek için gönderilmiştir. Parthamasiris, bu kez kraliyet unvanını bırakmış ve Kapadokya valisi M. Iunius Homullus'un Traianus'un görevlendirmesiyle müzakereleri başlatması için yetkilendirilmesini istemiştir. İmparator bunu kabul etmemiş, bunun yerine Parthamasiris tarafından sunulan şartları doğrulamak için Iunius'un oğlunu göndermiştir. Daha sonra Satala'ya ilerlemesinin ikinci ayağında, yine Fırat'ı geçtikten sonra günümüz Elazığ Geçidini kullanarak direniş ile karşılaşılmadan zaptedilen güney Armenia kenti Arsamosata'ya (Palu) girmiştir. Kuzeye doğru Pülümür Geçidi'ni kullanarak Fırat'ı muhtemelen Eriza'da (Erzincan) bir kez daha geçerek M.S. 114 Mayıs'ında legio XVI Flavia Firma'nın karargâhı Satala'ya varmıştır.²⁷³

Bahar mevsiminde Satala, şu ana kadar bilinen en büyük Roma lejyonları topluluğunu barındırmaktaydı. Yedi doğu lejyonu (Syria'dan *III Gallica*, *III Scythica* ve *VI Ferrata*; Kapadokya'dan *XII Fulminata* ve *XVI Flavia Firma*; Iudaea'dan *X Fretensis* ve Arabia'dan *III Cyrenaica*) tam gücünde burada bulunmaktaydı.²⁷⁴ Bu lejyonlar, 113/114 kışında kara yoluyla Balkanlar'dan Ancyra (Ankara) üzeri gelen Tuna ordularından önemli sayıda askerle desteklenmişlerdir. Lojistik malzemelerin çoğu Tomis'ten (Köstence) gemilere yüklenererek Karadeniz kıyılarından gelerek Trapez'e (Trabzon) indirilmiş, ardından Zigana Geçidi üzerinden Satala'ya ulaştırılmıştı.²⁷⁵

Traianus, ordusunu topladıktan ve Heniochi hükümdarı Anchialus ile Çoruh Nehri bölgesi yöneticisi Machelones'in bağlılıklarını kabul ettikten sonra Armenia'ya girmiştir. Hedefi Armenia Elegeia şehriydi. Bu şehir Satala'nın 180 km doğusunda ve Parthamasiris'in başkenti Artaxata'nın (Artashat, Ermenistan) 300 km batısında bulunuyordu. Parthamasiris'in ve önde gelen Armenia soylularının kentte Traianus ile buluşmaları kabul edilmiş, ancak Arsak hanedanı Exedares'in destekçilerinin yol üzerinde kendilerine saldırdığı suçlamasıyla toplantıya geç katılmışlardı. Parthamasiris, ordugâhta bir mahkeme kuran Traianus'un yanına gelmiş, onu selamlamış ve kraliyet

²⁷² C. Dio, **LXVIII**. 19-20.

²⁷³ C. S. Lightfoot, *a.g.m.*, s.117-118.

²⁷⁴ M. A. Kaya, "Roma Lejyonları ve Anadolu", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: 24 S: 37 (2005), s.92-95.

²⁷⁵ J. Bennett, **a.g.e.**, s.195.

tacını kendine geri verileceğinden emin bir şekilde İmparator'un ayaklarının önüne bırakmıştır.²⁷⁶

Savaşa ihtiyaç duymadan bir Arsak hanedanlığı üyesini tahttan indirmiş olan Traianus, anlamlı bir şekilde askerlerin toplanmış olduğu yere bakmış ve 'sanki askeri bir zafer kazanmış gibi' onları selamlamıştır.²⁷⁷ Parthamasiris Armenia tahtına yasal Parth aday olması, açıkça rica etmesine ve kendi isteğiyle Traianus'dan tac giymek istemesine rağmen İmparator, Armenia'nın bir Roma eyaleti olarak ilhak edildiğini ilan etmiştir. Bölgeyi kimseye teslim etmeyeceğini söyleyen Traianus, tanınmış eski consul L. Catilius Severus'u ilk Armenia valisi olarak atamıştır.²⁷⁸ Traianus, Parthamasiris'e eşlik eden Armenia soylularına bundan sonra kendi halkı oldukları gerekçesiyle de Elegeia'da kalmalarını emretmiştir. Arsak prensi ise Elegeia dışına kadar sadece Exedares'in destekçilerinden korunması için bir Roma süvari birliğiyle gönderilmiştir.²⁷⁹ Söylentiye göre, Parthamasiris'in ölümünden Traianus sorumluydu. Ancak Osroes'e yazdığı bir mektupta, Parthamasiris'in korumalarından kaçmaya çalışarak kendi ölümüne yol açtığını ileri sürmüştür.²⁸⁰ Traianus manda altında bir bölge olarak Armenia'yı Roma çatısı altında birleştirmek için generallerini görevlendirmiştir. Lusius Quietus'un komutası altındaki bir birlik, Mardi ile savaşmış ve günümüz Van Gölü'nün güneyindeki yaylaları ele geçirerek Bitlis Geçidi'ne erişim sağlamıştır. Legio VI Ferrata'nın komutanı C.Bruttius Praesens öncülüğündeki ikinci birlik Armenia yaylalarında faaliyet göstermiştir. Doğuya doğru ilerleyen üçüncü birliğin ise Hazar Geçidi'ne ulaştığı bilinmektedir.²⁸¹ M.S. 114'ün sonunda, tüm Armenia ele geçirilmiştir. Kilit vadiler ve

²⁷⁶ C. Dio, **LXVII**.7.3. ve **LXVIII**. 19.2.

²⁷⁷ C. Dio, **LXVIII**. 19.3.

²⁷⁸ J. Bennett, **a.g.e.**, s.196.

²⁷⁹ O. Akşit, **a.g.e.**, s.187.

²⁸⁰ C. R. Haines, **The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto with Marcus Aurelius Antoninus, Lucius Verus, Antoninus Pius and Various Friends**, C:II, G.P. Putnam's Sons, New York 1920, s.21.

²⁸¹ Lusius Quietus, Mardi'yi mağlup ettikten sonra güney Adiabene içlerine ilerlemiştir. Burada Kral Mebarsapes'i de yenmiş ve sonra Doğu Mezopotamya'ya girmiştir. Bu arada Osrhoëne'yi kuşatan Traianus, bölgenin batı kısmını ele geçirmiştir. Anthemusya kralı Sporaces, Roma'ya itaatsizliğinden dolayı cezalandırma seferi düzenleniş ve başkenti Batnae (İncidere) ele geçirilmiştir. Bundan kısa süre sonra da Nisibis (Nusaybin) Roma topraklarına dâhil edilmiştir. İmparatora Antakya'da barış elçisi göndermeyen Scenite Araplarının kralı Mannus, Traianus'un fetih politikasındaki kararlılığıyla karşı karşıya kalınca İmparator'a barış elçisi göndermiştir. Onun bu hareketi şüpheyle karşılanmıştır, çünkü Mebarsapes'i Lusius Quietus'a karşı desteklemesi için yardımcı birlikler gönderdiği bilinmekteydi. Bu sırada Manisarus'tan ve Gordyene hükümdarından Traianus'a elçi olarak gönderilmiştir. Osroes tarafından saldırıya uğrayan bu Arsak hanedan üyesi, Roma'nın Armenia ve Mezopotamya'daki Osroes destekçilerinden aldığı kısımları kendine vereceğini düşünmüş ve Trajan'a ortak düşman karşısında birlikte hareket etme teklifinde bulunmuştu. Ancak Traianus, her ikisinin de vaat ettiği şeyleri yapmadığı için

nehir geçitleri işgal edilmiş ve Van Gölü etrafındaki yaylalarda Quietus ve Praesens önderliğindeki bölümler tarafından izole edilmiş bölgelerde herhangi bir karşı koyma yaşanmamıştır. Komutanları Armenia'nın tamamına boyun eğdirirken, Traianus o yazı yerel satrapların ve küçük kralların kendine bağlılığını kabul ederek geçirmiştir.²⁸²

Arrianus, *Periplus Ponti Euxini* adlı eserinde Doğu Pontus sahili boyunca uzanan üç kabile kralının -Lazlar, Abhaz ve Sanig- Traianus'a itaat ettiğini söylemiştir.²⁸³ C. Dio ise Traianus'un Armenia'yı ilhak ettiği zaman yerel satrapların çoğunun ona itaat ettiğini anlatmıştır. Ayrıca Eutropius, Traianus'un hükümdarlık döneminde Pontus Iberyalıları, Kırım ve Colchi krallarının kendisine itaat ettiğini de bildirmiştir.²⁸⁴ Bu kaynaklarda anlatılanlar birlikte ele alındığında Roma'nın Doğu Karadeniz kıyılarında üstünlüğünü kurmak için yoğun çaba sarf ettiğini görülmektedir. Roma bu bölgelerdeki geçici düzenlemelerini resmileştirmeye çalışmış ve Kafkasya içlerinde garnizon ağı kurmaya başlamıştır.²⁸⁵ Tüm bu başarılarından sonra M.S. 114 yılının yazında, senato bir kez daha Traianus'a unvan vermiştir. Senato, bundan sonra ilk olarak hatırlanacağı, askerî yeteneklerinden ziyade kişisel yeteneklerine atıfta bulunan ve en fazla gurur duyduğu 'Optimus' (En mükemmel) unvanını vermiştir.²⁸⁶ Traianus, Parthia'dan ilhak ettiği Roma'nın iki yeni eyaleti Armenia ve Mezopotamya'yı 'Roma halkının gücüne tabi' olduğunu duyurmak için madenî paralar bastırmış ve Traianus'a senato tarafından *Parthicus* unvanı verilmiştir. Güvenliği için dualar edimiş ve 26, 27 ve 28 Şubat'ta Circus'ta onuruna otuz festival düzenlenmiştir.²⁸⁷

Mannus veya Manisarus'un şahsen kendisiyle görüşmeye gelene kadar pazarlık yapmayacağını söylemiş ve bu teklifi geri çevirmiştir. Daha sonra Lusius Quietus'a Adiabene'de kendisine katılması için emir göndermiş ve bölgeden ayrılmıştır. Lusius Quietus'un Scenite Araplarının şehri Singara (Gebel Sinjar, Irak) ve muhtemelen Dura Europos'u da kapsayan diğer bazı şehirleri ele geçirmesi Mezopotamya'nın fethinin olaysız bir şekilde tamamlanmasına neden olmuştur. C. Dio, **LXVIII**.21.,22 ve 32.5.; W. Cureton, **Ancient Syriac Documents**, Williams and Norgate, Edinburgh 1864, s.41.

²⁸² Krallardan biri Traianus'a hediye olarak ön ayaklarının üzerine çökerek hürmet gösteren bir at getirmiştir. C. Dio, **LXVIII**. 18.2 ve 3.

²⁸³ Arrianus, **Periplus Ponti Euxini**, (çev: M. Aslan), Odin Yayıncılık, İstanbul 2005, s.23.

²⁸⁴ C. Dio, **LXVIII**.18.2.; Eutropius,**VIII**.3.; Festus, **Breviarium**,**XX**.; Plinius, **Epistulae**, **X**.63,64 ve 67.; B. H. Isaac, **a.g.e.**, s.42-50.

²⁸⁵ J. Bennett, "Plumbatae from Pitsunda (Pityus), Georgia, and some observations on their probable use", **Journal of Roman Military Equipment Studies**, C:2 (1991), s.61.

²⁸⁶ C. Dio, **LXVIII**.23.1.

²⁸⁷ H. Mattingly, **a.g.e.**, s.1033-1040.

Traianus M.S. 115/116 kışını geçirmek için Antakya'ya geri dönmüştür. Burada neredeyse hayatını kaybedeceği ve bölgeyi harap eden büyük bir deprem meydana gelmiştir. C. Dio bu olayla ilgili bize şu bilgileri vermektedir:

Otokrator bu kış Antakya'da dinlenirken korkunç bir deprem oldu. Birçok şehir bundan zarar gördü, ancak Antakya en talihsiz olanıydı. Traianus kışı orada geçirirken, sayısız asker vardı ve imparatorluğun her köşesinden birçok sivil dava, elçilik, iş ve sadece meraktan oraya akın etmişti. Böylece felaket tek bir ulus ya da topluma [sınıfına] dokunmamış, bütün Roma dünyasını felakete uğratmıştı. Birkaç fırtına ve şiddetli rüzgârlar olmuştu, ancak hiç kimse onlardan çok daha kötüsünü beklemiyordu. İlk önce ani ve büyük bir uğultu duyuldu, bunu toprağın muazzam bir şekilde sarsılması izledi. Zemin yükseldi ve binalar havadan düştü. Bazıları havadayken çöktü ve kırılan parçaları etrafa saçıldı. Diğerleri sanki deniz kabarcığı gibi patlayıp etrafa saçıldı ve tersine döndü ve enkaz büyük ölçüde kırsal alanlara yayıldı. Kereste, tuğla ve taşların korkunç bir biçimde ufalanması ve ortaya çıkan akıl almaz toz miktarı bir şey görmeyi veya konuşmayı veya bir kelimeyi duymayı imkânsız kılmıştı. İnsanlara gelince, birçoğu yaralandı, evlerinin dışındakiler bile kapıldı ve şiddetle fırlatıldı ve sonra sanki bir uçurumdan düşer gibi yere düştü. Bazıları sakatlandı, bazıları öldü. Ağaçlar ve kökler bile havaya fırlatıldı. Evlerinde mahsur kalan ve ölenlerin sayısı tespit edilemedi, düşen molozların gücü yüzünden çok sayıda kişi öldü, diğerleri harabelerde boğuldu. Daha da kötüsü, uzun süre taş veya kereste altında kalanlar acı çekerek öldüler.

Yine de bu kadar talihsiz bir durumdan beklendiği gibi kapana kısılmış olanların birçoğu kurtarıldı, fakat hepsi yaralıydı. Birçoğunun kolu veya bacağı kopmuştu, bazılarının başı kırılmıştı. Diğerleri iç yaradan kan kusuyorlardı. Consul Peto²⁸⁸ bunlardan ikincisini yaşadı ve kısa süre sonra vadesi doldu. Sözüün kısası, bu zamana kadar bu insanlar bu denli büyüklükte bir şiddet içeren deneyim yaşamamışlardı. Ve artçı şoklar birkaç gün ve gece boyunca devam etti. Kapana kısılanlar büyük korku ve çaresizlik içindelerdi. Bir kısmı sonunda yıkıldı ve yıkılan binaların ağırlıkları altında ezildiler. Açık alanda olan diğerleri ise düşen kereste ve kolonlardan korunurken açlıktan öldüler. Nihayet kötülük azaldığında, molozları kaldırmaya çalışan bir kişi, hâlâ hayatta

²⁸⁸ MS. 115 yılı consülü M.Peto Vergilianus, muhtemelen imparatora yasal davalarda yardımcı olmak için o sırada Antakya'da bulunuyordu. M.Peto Vergilianus için bkz. R. Syme, "The Paternity of Polyonymous Consuls", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, C:61 (1985), s.193-198.

olan kapana kısılmış bir kadın gördü. Yalnız değildi, yanında bir bebeği vardı ve kendisini ve çocuğunu sütüyle besleyerek hayatta kalmışlardı. Çocuğuyla birlikte dışarı çıkarıldı ve cankurtaranlar benzer durumlarda olabilecek diğerleri için moloz yığınlarını hızla kaldırmaya başladılar. Ancak ölü annesini emen bir bebek dışında hâlâ yaşayan kimse bulamadılar. Ve ölüleri çıkardıklarında hayatta kalanlar bile yaşadıklarına sevinemediler.

Traianus mucizevi bir şekilde kaldığı odadaki bir pencereden kaçtı. İnsandan daha büyük olan bazı varlıklar gelip onu oradan çıkardı, böylece sadece hafif yaralanmalara maruz kaldı. Ve birkaç gün boyunca devam eden şoklar yüzünden hipodromdaki kapılardan dışarı çıktı. O zamanlar Antakya'ya saldıran felaketler büyüktü. Kasios Dağı bile o kadar sarsıldı ki zirveleri öne doğru eğildi, parçalandı ve şehre düştü. Diğer tepeler küçüldü ve kuruyan birçok akıntının yerine yenileri ortaya çıktı.²⁸⁹

Traianus M.S. 116 yılı başında Antakya'dan Partlar'ı tamamen hâkimiyeti altına almak için son seferini gerçekleştireceği Tigres'e (Dicle Nehri) doğru hareket etmiştir.²⁹⁰ Parthia'yı ele geçirmek için çoğu zaman düşman arazilerinde uzun ve zorlu bir yürüyüş yapılması gerekiyordu ve bu da Roma kuvvetlerini aşırı derecede yoruyordu. Şu ana kadar Parth direnişi devam etse de imparator kendi yolunda yürümeye devam ediyordu ve ilk olarak Adiabene'ye boyun eğdirmişti. Lusius Quietus, bir önceki yıl bu krallığa girmişti. Ancak nehrin karşısına bir köprü inşa etmek için malzeme tedarik etmek ve savaşı Adiabene başkentine götürmek imkânsız hale geldiğinde ilerlemesini durdurmak zorunda kalmıştı. Traianus bu sorunun üstesinden gelmek için Massius Dağı'ndaki (Tur Abdin) ormanlardan bol miktarda odunu Nisibis'te kış öncesi yaptırdığı dubalar üzerine kurulu prefabrik bir vagon sistemiyle getirterek çözmüştür. Mühendisler hem nehir akışının gücü hem de Adiabene'nin savunması yüzünden oldukça zorlanmalarına rağmen nehir nihayetinde aşılmıştır.²⁹¹ Ordunun bir bölümü Büyük İskender'in kullandığı rotayı kullanarak Ninus (Nineveh), Arbela ve Guagamela'yı baştan sona ele geçirmiştir. Ayrıca, bir Roma centurion'un orada tutsak tutulan bazı kişilerle kaçmayı başardığı, garnizon komutanını öldürdüğü ve şehrin kapılarını dışarıdaki Roma kuvvetlerine açması

²⁸⁹ C. Dio, **LXVIII**.24-25.

²⁹⁰ C. Dio, **LXVIII**.26.

²⁹¹ C. Dio, **LXVIII**.26.2.

sayesinde Adenystrae savaşmadan ele geçirilmiştir.²⁹² Savunması kırılan Adiabene resmen Roma orduları tarafından işgal edilmiştir. Eutropius ve Festus'a göre; Traianus daha sonra bölgeyi Asur eyaletine katmıştır.²⁹³ Ordunun ikinci bölümü Dicle'nin batı kıyılarını takip ederek Babil'e kadar inmiştir. Arsak Hanedanı iç meselelerle uğraştığı için ordu ilerlemesinde hiçbir engel ile karşılaşmamıştır.²⁹⁴ Traianus bu sıralarda Parthia başkenti Ctesiphon'u ele geçirmek için Fırat nehrinde bulunan filosunu Dicle'ye geçirmenin yollarını aramaktaydı. Fırat ile Dicle'nin birbirlerine en yakın noktası olan Sippar (Sümer: Zimbir)'da iki nehir arasına bir kanal açmayı önermişti. Bunun için yapılan çalışmalarda Fırat'ın Dicle'den daha yüksek bir kotta aktığı ve bir nehrin diğerine akarak su yolunu bozabileceğinden bu fikirden vazgeçildi. Traianus bunun yerine mühendislerinin önerisiyle gemileri makara yardımıyla karadan sürüklenmesi yolunu tercih etmiş ve bu görev tatmin edici bir şekilde tamamlanmıştır.²⁹⁵ Traianus, Seleucia'nın batı yakasını ele geçirmiş ve sorunsuz bir şekilde Dicle'den ilerleyerek savaşmadan Ctesiphon şehrine girmiştir. Şehir düşmeden önce Osroes ve çevresi kaçmış, geride bıraktığı kızı ve altın tahtı İmparator tarafından ele geçirilmiştir.²⁹⁶ Bu durum bir imparator için kişisel bir zafer anıydı ve ordusu tarafından takdir edilerek senatonun verdiği Parthicus unvanını ne kadar hak ettiğini herkese gösteriyordu.²⁹⁷

Parthia başkenti Ctesiphon'un ele geçirilmesi savaşı doruk noktasına ulaştırmıştır. Traianus, Parthia kralı veya süvarilerinin herhangi bir direnişiyle karşılaşmamış, Osroes ise atalarının geleneksel taktiklerini izleyerek daha üstün bir düşman karşısında Zagros Dağları'na çekilmiştir. İmparator Partia başkenti Ctesiphon'un ele geçirilmesinden sonra PARTHIA CAP(ta) yazılı madenî paraların basılması emrini vermiştir.²⁹⁸ Ardından ele geçirdiği bölgeyi yeniden yapılandırarak birleştirmeye, belki de bir Babylonia eyaleti kurmaya karar vermişti.²⁹⁹ Traianus, Fırat filosundaki gemileri kullanarak Dicle üzerinden Basra Körfezi'ne inmiş, yol güzergâhında bulunan Athambelus ve Mesene ve Spasinus'ta duraklayarak bölge sakinlerinin kendisine itaatlerini almıştır. Daha sonra

²⁹² C.S. Lightfoot, *a.g.m.*, s.118.

²⁹³ Eutropius, **VIII.3.2** ve 6.2.; C. S. Lightfoot, *a.g.m.*, s.121-124.

²⁹⁴ C. Dio, **LXVIII.26.42**.

²⁹⁵ C. Dio, **LXVIII.28.1-2.**; A. Marcellinus, **Rerum Gestarum Libri, XXIV.7.**

²⁹⁶ Historia Augusta, **Hadrian, XII.8.**; **Antoninus Pius, IX.7.**

²⁹⁷ C. Dio, **LXVIII.28.2-3.**

²⁹⁸ H. Mattingly, **a.g.e.**, s.606.

²⁹⁹ C. Dio, **LXVIII.29.**

imparator, neredeyse hayatını kaybedeceği bir gel-git akıntısından kurtulduktan sonra nehrin ağzında bulunan Charax'a (Basra) ulaşmıştır.³⁰⁰ Hindistan'a yelken açan bir ticaret gemisini görmek için son anda bölgeye ulaşan Traianus, Büyük İskender'in ayak izlerini takip edebilecek kadar genç olmadığını acılı bir şekilde söylemiştir. Burada açıkça Parthia Savaşı'nı kişisel olarak tamamladığının işaretini veriyordu. Senato'ya başka bir mektup gönderen Traianus, başarılarını duyurmuş ve ele geçirdiği bölgelerin sınırını belirten bir heykel inşa ettirmiştir. Bu başarıları karşısında senato Traianus onuruna birçok zafer alayı ve zafer nişanesi vermiştir. FORT(una) RED(ux) yazılı madeni paralar yeniden basılmış ve İmparator'un İtalya'ya güvenli bir şekilde geri dönmesi dilenmiştir.³⁰¹

Traianus Doğu'daki meseleleri bitirmemişti. Semiramis'in mezarını görmek ve İskender'in M.Ö. 323'te öldüğü evde bir kurban sunmak için bölgeyi ziyaret etmiştir. Doğudaki filoyu ise gelecekte olası bir sefer için geride bırakmıştır. Ancak Babil'e geldiğinde, yokluğunda Ctesiphon'u ele geçirmesinin neden olduğu şokun Parthlar'ın iç sorunlarını çözmelerine neden olduğunu görmüştür. Parthlar, Armenia'nın sürgündeki kralı Parthamasiris'in yerine aday gösterilen Osroes'in bir diğer yeğeni Sanatrukes'in kışkırtmasıyla geniş bir isyan hazırlığı içindeydiler. İsyan haberini alan Traianus, yanına yeterli kuvvet almadan hızlıca bölgeye gitmişti. Malalas ve C. Dio'nun anlattıklarını göz önüne alırsak Sanatrukes mükemmel bir örgütleyiciydi. Çünkü isyanlar geniş bir alanda aynı anda patlak vermişti. Roma garnizonları Mezopotamya ve Armenia boyunca ya kovulmuş ya da katledilmişlerdi.³⁰² İmparator asilere karşı derhal üç ordu hazırlanmasını emretmiştir. Bu ordulardan biri muhtemel Mezopotamya valisi T. Iulius Maximus tarafından yönetilmiştir. Ancak kendisi kısa bir süre sonra savaşta ölmüştür.³⁰³ Lusius Quietus komutası altındaki ikinci ordu Nisbis ve Edessa'nın da bulunduğu birçok şehri hızlı bir şekilde ele geçirerek yakıp yıkmıştır.³⁰⁴ Erucius Clarus ve Iulius Alexander'ın ortak komutası altındaki üçüncü ordu ise Seleucia, Babil'i zaptetmiştir. Arrianus'un Parthica'sından bilgi aldığını iddia eden Malalas'a göre; Traianus'a katılan bu üç ordu Ctesiphon yakınlarında Parth ordusunu mağlup etmiş, daha sonrasında ise Sanatrukes öldürülmüştür. Bu başarılarla rağmen, şimdi Armenia, Sanatrukes oğlu Vologaesus

³⁰⁰ O. Akşit, **a.g.e.**, s.188.

³⁰¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.202.

³⁰² C. Dio, **LXVIII.30-32.** ve **LXXV.9.;** J. Malalas, **XI.273-XX.274.**

³⁰³ R. Syme, **Tacitus I**, s.239.

³⁰⁴ C. Dio, **LXVIII.32.5.**

komutasındaki bir Parth ordusu tarafından tehdit ediliyordu. Traianus, bir bölgenin kendisine verilmesi karşılığında bir ateşkes teklif ettiğinde, bu durum kısa sürede kabul görmüştür. Traianus Babil'deki ayaklanmayı yatıştırmak ve Vologaesius'a karşı bir otorite öne sürmek için Ctesiphon'a gitmiş ve Osroes'in oğlu Parthamaspatēs'i Parthlara vekil-kral tayin etmiştir. Kraliyet tacı şahsen Traianus tarafından giydirilmiştir. Parthamaspatēs, toplanan halk önünde Traianus'a itaat ederek alt-üst statüsünü doğrulamıştır. Senato'daki bazı kimseler bu olayı Roma için son zamanlarda kazandığı tüm bölgelerin terk edilmesine işaret ettiğini düşünmekteydi. Ancak Traianus Senato'ya yazdığı bir mektupta, eylemini şu şekilde açıklıyordu:

*...bu yüzden burası çok büyük ve sınırsız bir alandır ve Onu Roma'dan ayıran mesafe sınırsızdır, onu yönetecek pusulamız yoktur. O zaman biz de [bunun yerine] insanlara Roma'ya tabi bir kral sunduk.*³⁰⁵

Parthia ve Armenia'nın büyük kısmını bu vekil-krala devreden Traianus, Mezopotamya'yı kurtarabilmek için acele bir şekilde kuzeye hareket etmiştir. Öncelikli olarak Hatra ele geçirilmiş ve buradaki nüfus, popülasyonu azaltmak için başka yerlere gönderilmiştir. Ayrıca burada Dicle'nin batısındaki bozkırlar ile Mezopotamya ve Babil arasındaki hayatî öneme sahip yolun kontrol altına alınması için kalıcı kale-şehir de inşa edilmiştir.³⁰⁶

Parth isyanı sırasında nedeni bilinmeyen bir şekilde Grekçe konuşan Yahudi topluluklar da isyan başlatmıştır. Yahudilerin katı tek tanrı inancı, zamanla bazı anti-semitik olayları da ortaya çıkarmıştı. Asıl gerilim kaynağı, Yahudiler'in diğer Doğu topluluklarından daha fazla olan imtiyazlı konumlarıydı. Çünkü hem tüccarlıkları hem de askeri yetenekleri sayesinde asiller tarafından tercih ediliyorlardı. Roma hâkimiyeti altındaki bazı Yahudi topluluklarına ayrı bir yasal statü verilmişti. Bu statü sayesinde Roma yasalarına doğrudan tabi olmak zorunda kalmadan şehir hayatının yararlarından faydalanıyorlardı. Yasa, Yahudiler'in dini ayrımını ortadan kaldırmak yerine izole olmalarına sebep olmuştu. Çünkü bazı Yahudi grupları arasında dini hoşgörüsüzlük yaygındı ve Grek milliyetçileriyle gerginlik yaşıyorlardı.³⁰⁷ Traianus isyanı bastırmak

³⁰⁵ H. Mattingly, **a.g.e.**, s.1054.

³⁰⁶ C. Dio, **LXVIII.31.**; B. H. Isaac, **a.g.e.**, s.152-156.

³⁰⁷ M.Ö. 29 ve M.S. 41'de İskenderiye'de kanlı ayaklanmaların gerçekleştiği ciddi olaylar yaşanmıştır ve görünüşe göre iki toplum arasındaki dini gerilimler birçok yerde patlak vermeye başlamıştır. İddialara göre

için Marcius Turbo'yu yardımcı kuvvetle İskenderiye'ye, Lusius Quietus'u ise Mezopotamya'ya göndermişti.³⁰⁸

Yahudi isyanına rağmen M.S. 117 yılında Traianus tekrar Mezopotamya'ya girme niyetindeydi. Ancak sağlığı kötüleşmiş ve kısmî felç geçirmiştir.³⁰⁹ Yaşam tarzı göz önüne alındığında ömrü seferlerde geçen Traianus'un vücudu artık daha fazla hareketi kaldıramıyordu. Doğudaki Yahudi isyanları nedeniyle Armenia neredeyse elden çıkmıştı ve Mezopotamya'nın kaderi ise belirsizdi. Rahatsızlığı yüzünden oldukça acı çeken imparator, Hadrianus'u doğudaki orduların genel kumandanlığına atayarak Roma'ya dönme kararı vermişti.³¹⁰ İmparator yazın deniz yolculuğuna en uygun olduğu zamanda Seleucia, Pieria'daki limandan geri dönüş yolculuğuna çıkmıştı. Ağustos ayının başlarında Kilikya kıyılarına geldiğinde durumu aniden kötüleşmeye başladı. Gemi, İmparator'u en yakın liman Selinus'a (Gazipaşa) çıkarmak için yanaştığı sırada Traianus gemideki yatağında ölmüştür. Traianus'un ölümünde zehirlendiğinin kesin bir kanıtı yoktur. Ölümündeki temel sebep muhtemelen kalp rahatsızlığıydı ve bunu tetikleyen de muhtemelen Doğu'da enfeksiyon kapmasıydı.³¹¹

Traianus hiçbir zaman açık bir şekilde vasiyet bırakmamıştı. Çünkü ölümün ona bu kadar erken geleceği düşüncesine hiçbir zaman inanmıyordu. Hadrianus 9 Ağustos'ta Antakya'da iken imparator tarafından evlat edinildiğini açıklayan belgeleri ortaya çıkarmış ve iki gün sonra Traianus'un fiilen öldüğünü öğrendiğinde kendisinin imparator olduğunu duyurmuştur. Bu duyuruya itiraz edilmemiştir, sonuçta Hadrianus'un emrinde, birçoğunun da bildiği gibi önemli bir ordusu vardı. Traianus'da tıpkı Nerva gibi halefinin en yetenekli ve tahtı en çok hak eden kişinin olmasını düşünüyordu. Ancak şu anda emperyal yazışmaların Plotina tarafından Traianus adına imzaladığı şüpheleri artmıştı. Bu şüphelere göre Hadrianus'a âşık olduğuna inanılan Plotina, Traianus'un ölümünü gizlemiş ve onun adına yazışmalar yapmıştı. Böylece, Hadrianus'un eski muhafızı Praetorian Valisi Attianus ile görüşebilir ve Hadrianus'un evlat edinilmesinin, ölüm

Yahudiler çoğunlukta oldukları İskenderiye ve Kıbrıs'ta 240.000, Cyrene'de 220.000 Roma vatandaşını katletmişlerdir. İddia edilen bu katliamların aşırı derecede abartılmış olması muhtemeldir. Bu iddialar için bkz. A. Fuks, "Aspects of the Jewish Revolt in A.D. 115-117", *The Journal of Roman Studies*, C:51 (1961), s.115-117.

³⁰⁸ O. Akşit, *a.g.e.*, s.190.

³⁰⁹ C. Dio, *LXVIII*.33.; *Historia Augusta*, **Hadrian**, *IV-VII*. ve *XI*.2.

³¹⁰ C. Dio, *LXVIII*.33.1.

³¹¹ Eutropius, *VIII*.5.

haberi duyurulmadan önce sağlayabilirdi. Ancak bu suçlamalar, esasen Hadrianus’a sürekli düşmanlık eden senatoryal geleneğe dayanıyordu. Gerçekler incelendiğinde Traianus’un yeğeni ve tek erkek varisi olarak Hadrianus lehine eğilim gösterdiği açıkça görülebilir. Hadrianus daha bir tribunus iken emperyal çevreye dâhil edilmişti ve İmparator’un büyük yeğeniyle evlendirilmişti. Traianus’un seferlerinde aktif olarak görev almış ve zaferlerini senatoya bildirmekle görevlendirilmişti. İnsiyatif kullanma hakkıyla Pannonia Inferior eyaletinin komutası da Hadrianus’a verilmişti. Hadrianus, Traianus’un yakın arkadaşı Sura’ya imparatorun kendisini evlat edinmeyi düşündüğünü de söylemişti.³¹² Ayrıca Traianus’un yakın çevresiyle de ilişkisini oldukça geliştirmişti. Son olarak Traianus’un Doğu seferini organize etmesi için Syria Valiliği’ne atanmış ve imparatorun M.S. 117’deki rahatsızlığından sonra Doğu ordularının genel kumandanlığına atanmıştı.

Traianus’un ölüm haberinin senatoya bildirilmesiyle aynı gün Hadrianus, Roma sınırlarının Augustus politikası gereği doğal sınırlar içinde tutulması gerektiğini duyurdu. Bu yeni düzende Traianus’un agresif generallerine yer yoktu ve kısa sürede çoğu görevden alınmış yahut esrarengiz şekilde ölmüştür.³¹³ Ardından Fırat’ın Doğusu’ndaki tüm topraklar hızlıca terk edilmiştir.³¹⁴ Bu arada, Babil Parthları tarafından reddedilen Parthamaspates, Abgarus’un yerine Osrhoene yönetimine atanmıştır. Sanatrukes’in oğlu Vologaesus’un da Armenia’yı elinde tutmasına izin verilmiştir. Ayrıca Mezopotamya’nın eyalet statüsü ve vergileri kaldırılmıştır.³¹⁵ Yeni imparator, muhtemelen Iulius Quadratus Bassus’un ölümüne yol açan Iazygi veya Roxolani ile bağlantılı iç huzursuzluklar nedeniyle Dacia’dan vazgeçmeyi bile düşünmüştü. Bu eyalette yaşayan kolonistlerin sayısı yüzünden bunu yapmaktan vazgeçmiştir.³¹⁶ Tüm bu eylemler yalnızca Roma’nın yayılmacı kaderini ve Traianus’un başarılarını reddetmekle kalmamış, aynı zamanda senatörlerin arzu ettiği üst düzey görevlerinde azalmasına neden olmuştur. Bu arada Plotina, Matidia ve Attianus tarafından Traianus’un cesedi Pieria, Seleucia’ya getirilmiş,

³¹² C. Dio, **LIII.30**. Ayrıca Traianus’un 114-116 arasında bastırıldığı tahmin edilen esrarengiz *HADRIANO TRAIANO CAESARI* parası Hadrianus’un daha erken dönemlerde evlât edinildiğini düşündürmektedir. H. Mattingly, **a.g.e.**, s.124.

³¹³ Asya komutanı A.Cornelius Palma; Hispania Citerior ve Syria Valisi L.Publilius Celsus; Dacia Valisi C.Avidius Nigrinus ve Iudaea Valisi Lusius Quietus esrarengiz şekilde ölmüşlerdi. Tacitus, **Annales**, **I.11**.

³¹⁴ M. A. Kaya, “*Roma İmparatoru Septimius Severus Döneminde Anadolu*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: 25 S: 39 (2006), s.28.

³¹⁵ C. Dio, **LXVIII.33.2**; Historia Augusta, **Hadrian**, **V.4** ve **XX.10-12**.

³¹⁶ Eutropius, **VIII.6.2**.

Hadrianus tarafından cesedi törenle yakılmış ve külleri adına inşa edilen Sütun'un girişine koyulmak üzere altın bir kaba koyularak Roma'ya götürülmüştür. Hadrianus, Optimus Imperator'un (İmparatorların En Mükemmeli) hayattayken kazandığı onurların ölümünde inkâr edilmemesi gerektiğini söylemiş ve Traianus'un heykeli törenle zafer arabasında taşınmıştır. Ayrıca senato, Traianus'un Partia zaferini anmak için oyunlar ve zafer alayı düzenlemiştir.³¹⁷ Yıl sona ermeden önce Traianus tanrılaştırılmış ve gücün Traianus'un evlatlık oğluna transferini gösteren paralar basılmıştır.³¹⁸ Hadrianus imparatorluk içindeki huzursuzlukların giderilmesi ve askerî muhalefetin kalkmasıyla birlikte yeni politikası pasif savunma siyasetini başlatmaya karar vermiştir.³¹⁹

³¹⁷ Historia Augusta, **Hadrian**, V.9 ve VI.3.; C. Dio, **LXIX**.2.3.; Eutropius, **VIII**.5.

³¹⁸ H. Mattingly, **a.g.e.**, s.5 ve 49.

³¹⁹ C. Dio, **LXVIII**.33.1.; Tacitus, **Historiae**, I.2.

III. BÖLÜM

TRAIANUS DÖNEMİ'NDE İMAR VE KÜLTÜREL FAALİYETLER

3.1. Traianus Dönemi İmar Faaliyetleri

Roma İmparatorluk Dönemi'nde hükümdarların kendi otoritelerini güçlü kılmalarının ana unsurlarından biri de gerçekleştirdikleri imar faaliyetleridir. Örneğin imparator Augustus'un principate unvanını almasında Roma ve İtalya'da gerçekleştirdiği kamu arzlarının inşası ve çeşitli imar faaliyetlerinin etkili olduğu söylenebilir. Augustus'un halefleri de bu yolu seçmiş, Roma halkının sevgisini ve taraftarlığını kazanmak için yapılan kamu arzlarını bir ilke hâline getirmişlerdir.³²⁰ Augustus'un başkenti görkemli kamu binalarıyla süslemedeki yeteneğini, halefleri devam ettirmiştir. Başlıca inşa projeleri, princeps ve şehirli plebler arasında var olan sıra dışı patron-müşteri ilişkisi sayesinde Roma'nın genel gelişimine katkıları artmıştır. Ancak, başlattığı görkemli mimari şemalar dizisinin tamamlanmasından sonra, şehirdeki en yüksek ve anıtsal mimariyi diğerlerinden daha fazla yükseğe taşıyan Traianus idi. Nitekim iki yüzyıl boyunca Roma'nın görünümünü etkili bir şekilde belirlemiş ve Augustus'dan bir asırdan daha önce başlamış olan başkentteki büyük inşaat programını tamamlamıştır.³²¹

3.1.1. Tadilat Faaliyetleri

Traianus'un başlıca tadilatları ve yeni inşalarının kapsamlı bir kataloğu çıkarmak için tarihçiler, inşa faaliyetlerinin kronolojisini oluşturmak ve hangi yapıların Traianus'a ait olduğunu belirlemek için P.V.Hill'in öncülüğünü yaptığı çalışma başlatmışlardır. Ancak Traianus'u temsil eden binaların birçoğunu tanımlamak için günümüze ulaşmış kanıtlara güvenmek zorunda kalmışlardır.³²²

³²⁰ R.J. Starr, "Augustus as *"Pater patriae"* and Patronage Decrees", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, S:172 (2010), s.296.

³²¹ W.L. MacDonald, *The Architecture of The Roman Empire*, Yale University Press, New Heaven 1982, s.41-46.

³²² P.V.Hill, "Buildings and Monuments of Rome on the Coins of the Second Century, AD 96-192: PART 1", *The Numismatic Chronicle*, C:144 (1984), s.33-51.; P.V.Hill, "Buildings and Monuments of Rome on the Coins of the Second Century, AD 96-192: PART 2", *The Numismatic Chronicle*, C:145 (1985), s. 82-92.

Traianus, Dacia Savaşları sonucunda elde ettiği altın gümüş sayesinde mimari yapılanmalarıyla Augustus'un halefi olduğunu tüm Roma'ya duyurmuştur. Traianus'un M.S. 106 yılında Roma'ya dönmesinden kısa bir süre sonra, Dacia'yı ilhak etmesinin getirdiği güç ile kentin kutsal sınırı olan meyve bahçesinin yeniden yapılması ve genişletilmesi niyetini ortaya koymuştur. Traianus'un bu hareketi, kentin sembolik bir yeniden yapılmasıyla eşdeğerdi ve kentin ustası olarak konumunu ve Roma'yı başarılarının görünür bir göstergesi olarak tam anlamıyla yeniden inşa etme amacını açıkça göstermiştir. İmparatorluğu boyunca yedi yıl başkentte en uzun süre kalması, muhteşem binaların arka arkaya ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Yine de kendi büyüklüğünün ve hâkimiyetinin somut bir hatırlatıcısını sunma niyeti gösterirken, megalomani veya bencilik söylemlerinden de kaçınmak için sürekli dikkat etmiştir. İmparatorluk sarayı olan Domus Tiberiana'yı genişletmemiş ve herhangi bir ölçekte saray inşa etmeyi de reddetmiştir. Nero ve Domitianus ile kıyaslanabilecek ölçüde aşırılıklardan da olabildiğince kaçınmış, bunun yerine *Pater Patriae* olarak popülaritesini, halkın rahatını düşünerek ve pleblere faydaları ile ayırt edilen yapıları kurarak itibarını arttırmıştır.³²³

Traianus, önceliğini Domitianus tarafından başlatılan ancak tamamlanamamış olan, özellikle M.S. 64 ve 80 yıllarındaki iki büyük yangında hasar gören, kamu binalarının onarımının tamamlanmasına vermiştir. Çalışmalar Augustus Tapınağı'nın kütüphanesinin tamamlanması ve Flavian amfiteyatrosu ile başlamış, yangında büyük zarar gören Circus Maximus'un Nerva ve Domitianus dönemlerinde yapılan tadilatların tamamlanması ile devam etmiştir. Circus Maximus'u Palatine tarafına uzatmış ve koltuk sıralarını tepenin yamacında taşıyarak, kapasitesini 5.000 kişi daha arttırmış ve soylu bir davranış sergileyerek Roma'nın yirmi beş büyük ailesi onuruna bir heykel diktirmiştir.³²⁴ Ayrıca M.S. 105/106 yıllarında Jupiter Victor Tapınağı,³²⁵ 112 yılında Domitianus döneminde kurulan dört büyük gladyatör okulundan biri olan Ludus Magnus,³²⁶ 113 yılında Venus Genetrix Tapınağı³²⁷ ve muhtemelen günümüzde Palazzo Massimo alle

³²³ Tacitus, *Annales*, XII.23-24.; H. Mattingly, *a.g.e.*, s.829.

³²⁴ Plinius, *Panegyricus*, LI.; C. Dio, LXVIII.7.2.; Suetonius, *Domitian*, V.; P.V.Hill, "*Buildings and Monuments of Rome: PART 1*" s. 83. ; H. Mattingly, *a.g.e.*, s. 827-828 ve 853-856.

³²⁵ P.V.Hill, "*Buildings and Monuments of Rome: PART 1*", s.49.; H. Mattingly, *a.g.e.*, s.863-865.

³²⁶ L. Richardson, *A New Topographical Dictionary of Ancient Rome*, The Johns Hopkins University Press, Maryland 1992, s.237.

³²⁷ W.L. MacDonald, *The Architecture of The Roman Empire*, s.102-103.

Colonne'nin altında bulunan, müzikal ve tiyatro gösterileri için yapılmış olan Odeum'un onarımı tamamlanmıştır.³²⁸

3.1.2. Yollar

Traianus'da tıpkı selefleri gibi kamu arzlarına ilgi göstermiştir. Buna bağlı olarak tahta geçtiği ilk zamanlarda seleflerinin döneminde başlatılan ve tamamlanamayan projeleri tamamlama yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda İtalya yarımadasının mevcut yol ve köprülerinin bakımına büyük ilgi göstermiştir. Domitianus tarafından başlatılan ve Nerva tarafından sürdürülen güneydeki Brundisium'a (Brindisi) giden ana yolun Beneventum birleştirilmesi emrini vermiştir.³²⁹ Traianus yeni çözümlerin eski sorunlara uygulanmasını bilinçli bir biçimde desteklemiştir ve yolun yeniden yapımında yer alan mühendisliğin seçiminden ve ilerlemesinden sorumlu bilirkişiydi. Çevresine sıtma hastalığı saçıan Pontine bataklıklarını başarılı bir şekilde kurutturmuş ve daha sonra Tarracina'yı saran dik yamacı geçmek için daha kolay bir yol tasarlamıştır.³³⁰ Ayrıca M.S. 100/101'de Aemilia'daki bir köprü onarımı ile 102'de Nerva'nın Puteoli'de yaptığı iyileştirmeler tamamlanmıştır. Valeria'nın bir kolu olan Sublacensis 103-105'te, Labicana ise yine 105 yılında yenilenmiştir. 111 yılında Rieti'nin güneyindeki Salaria yeniden yapılmış ve aynı yıl modern Fossombrone yakınlarındaki Flaminia yolu üzerindeki köprü yenilenmiştir.³³¹ Traianus'un İtalya'daki yol sistemlerinin bakımı ve geliştirilmesiyle ilgili düşüncelerinin selefleriyle tam olarak örtüştüğü söylenemez. Çünkü Traianus bu faaliyetlerde öncelik olarak hem yerel hem de bölgesel mesafeli iletişim ağını kolaylaştırmayı hedef almış ve yeni arteryal sistemler geliştirmiştir. İkinci bir neden olarak bölgede ticareti geliştirmeyi hedeflediği söylenebilir. Traianus eserleriyle tarih sahnesine adını altın harflerle kazdırırken, onun eserleri Traianus'un Drobeta-Tuna'daki köprüsünün yapımıyla adını ilk defa duyduğumuz ve bu bahsi geçen eserleri inşa etmekten de sorumlu olan Şamlı Apollodorus'un adıyla da bağlantılıdır.³³²

³²⁸ C. Dio, **LXIX.4.1.**; Suetonius, **Domitian, V.**; L. Richardson, **a.g.e.**, s.276.

³²⁹ O. Akşit, **a.g.e.**, s.192.

³³⁰ C. Dio, **LXVIII.15.**

³³¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.140-141.

³³² C. Dio, **LXVIII.16.3.** ve **LXIX.4.1.**; Plinius, **Epistulae, X.40.**; F.A. Lepper ve S.S. Frere, **a.g.e.**, s.187-193.; W.L. MacDonald, **a.g.e.**, s.129-137.

3.1.3. Limanlar

Plinius eserinde, Traianus'un karayolları ağını iyileştirmesini yeni limanlar kurma programına sıkı sıkıya bağlamış; “uzaktaki insanları ticaretle birbirine bağlıyor, böylece artık herhangi bir yerdeki doğal ürünler artık herkese ait görünüyor” demiştir.³³³ Bu stratejinin en somut ifadesi, Traianus'un Ostia'nın kuzeyinde yeni bir ticari cazibe bölgesi kurmasıdır.³³⁴ (Resim 10)

Tiber Nehri'nin ağzında bulunan ve Roma'dan 19 km uzaklıkta olan Ostia, Roma'nın başlıca limanıydı. İmparator Claudius döneminde gemi yapım teknolojisindeki hızlı gelişmelerin neticesinde inşa edilen büyük gemiler limana giremiyordu. Liman girişi oldukça sınırlıydı ve nehir ağzı çökmeye meyilliydi. Büyük gemiler Napoli Körfezi'nin kuzey tarafındaki Puteoli'nin (Pozzuoli) daha derin liman girişinden daha fazla yararlanmaya başlamıştı. Iulius Caesar'ın ticari hayatı canlandırma projesini İmparator Claudius devralmış ve Ostia doğrudan bir kanal ile Tiber'e bağlanmıştı.³³⁵ Traianus'un yeni limanı olan *Portus Traiani Felicis*, Claudius'un kurduğu rıhtımın güney-doğusuna inşa edildi ve mevcut kanalın yeni ticari limana giriş olarak kullanılmasına karar verildi.³³⁶ Buraya; girişe bakan ve hem yeni hem de eski kentlerin manzarasını gören bir hamam, küçük bir tiyatro, bir tapınak ve büyük odalarla çevrili büyük bir atriyum ile zengin bir şekilde dekore edilmiş binalardan oluşan bir kompleks yapı inşa edilmiştir.³³⁷ Bunun dışında Centumcellae ve Ancona limanları da Traianus döneminde inşa edilmiştir.³³⁸

3.1.4. Su Kanalları

Traianus Tiber Nehri'nin taşkınlarını önlemek için selefleri gibi bir dizi idari ve pratik reformlar yoluyla tedavi etmek yerine sorunu çözmeye karar vermiştir. Bunun için *curator alvei et riparum Tiberis et cloacurum urbis* ofisini kurmuş ve mevcut olan Tiber kıyılarını denetleme görevi ile hem kanalizasyon hem de nehir suyunu kontrol etme yetkisini bu ofise devretmiştir. Daha sonra Traianus, Roma'nın daha fazla su baskını tehlikesini azaltmak için bir yardımcı tahliye kanalı olan *fossa Traiana*'nın inşa

³³³ Plinius, **Panegyricus**, XXIX.2.; C. Dio, LXVIII.7.2.

³³⁴ Ostia için bkz. R. Meiggs, **Roman Ostia**, Clarendon Press, Oxford 1973, s.16-62.

³³⁵ Suetonius, **Claudius**, XX.3.; C. Dio, LX.11.4.; R. Meiggs, **a.g.e.**, s.153-161.

³³⁶ R. Meiggs, **a.g.e.**, s.161-166.

³³⁷ J. Bennett, **a.g.e.**, s.143.

³³⁸ O. Akşit, **a.g.e.**, s.192.

edilmesini emretmiştir.³³⁹ Nehir cephesi gözden geçirildikten sonra Traianus, Tiber'i kontrol altına almak ve taşkın olasılığını azaltmak için Emporium'daki limanı iyileştirme programını başlatmıştır.³⁴⁰ Plinius, Caecilius Macrinus'a yazdığı bir mektupta durumu şu şekilde açıklamıştır:

*Tiber yine yatağını aştı ve alt bölgeleri bir miktar derinliğe kadar su bastı, öyle ki imparatorun her zamanki öngörüsüyle açtığı kanal tarafından boşaltılırken bile, vadileri su basmış ve tarlaları su altında bırakmıştır. Zemin seviyesinde bile, sudan başka görülecek bir şey yoktur.*³⁴¹

Halka temiz su sağlanması Traianus yönetiminin bir başka öne çıkan çalışmasıdır. Nerva tarafından *curator aquarum* ofisine atanan Sextus Iulius Frontinus ofiste geçirdiği zamanı kente su temini ve su yolları üzerinde bir tez yazmak için kullanmıştı ve Traianus'un mevcut kaynakların kalitesini ve standardını geliştirmek için çalışmalar başlattığını bildirmiştir.³⁴² Şehrin altyapısını iyileştirmek için gerekli olan projeleri hayata geçiren Traianus, dikkatini süslemelere yöneltmiştir.

3.1.5. Traianus'un Mimari Eserleri

İlk olarak M.S. 11 Kasım 109'da deniz savaşları için yapılmış yapay bir havuz olan *Naumachia Traiani* (Traianus Göleti) yapılmıştır. Domitianus'un benzer yapısının yerine geçmesi ve Circus Maximus'un alanının genişletilmesi için yapılmıştı. Bu yapı; 305 metre uzunluğunda ve 101 metre genişliğinde yuvarlatılmış iç ve dış köşeleri olan, su devirdaimi yapan kanallara sahip büyük bir havuzdur. Bilinen üç tarafı zemin seviyesinde oturtulmuş, izleyiciler için en az dört sıra oturma düzenini destekleyen bir dizi kubbeli koridor ve odaya sahipti.³⁴³

Esquiline'nin güney yamaçlarına kurulan ve M.S. 22 Haziran 109 yılında yapımı tamamlanan *Thermae Traiani* (Traianus Hamamı), dönemin mimarisinin şaheserleri arasında başı çekmektedir. (Resim 11) Şamlı Apollodorus,³⁴⁴ 104 yılındaki yangında tahrip olmuş Nero Domus Aurea'nın ayakta kalan alt katını, mevcut yerleşim alanına

³³⁹ Plinius, *Epistulae*, II.11.; A. Victor, *Epitome de Caesaribus*, XIII.12-13.; J. Bennett, *a.g.e.*, s.143.

³⁴⁰ Plinius, *Epistulae*, II.11.5.; J. Bennett, *a.g.e.*, s.147-148.

³⁴¹ Plinius, *Epistulae*, VIII.17.; R. Meiggs, *a.g.e.*, s.172.

³⁴² Frontinus, *De Aquaeductu Urbis Romae*, II.87 ve II.93.

³⁴³ L. Richardson, *a.g.e.*, s.266.; J. Bennett, *a.g.e.*, s.151.

³⁴⁴ P. Rance, "Apollodoros of Damascus", *Ancient History Encyclopedia*, Oxford University Press, , West Sussex 2013.

tarafalı bir uzantı sağlamak, kalan odaları molozla doldurmak ve dış iskeletini sağlam bir duvar temeli oluşturarak sağlamlaştırmak için ustaca kullanmıştır. Büyük imparatorluk banyolarının ilki olan Traianus Hamamı kendinden önce yapılmış Nero Hamamı'ndan daha gelişmiş ve Titus Hamamı'ndan üç kat büyüktü ve Antonin, Diocletian ve Constantin Hamamlarının tasarımlarına kaynak olmuştur.³⁴⁵ En fazla 315 × 330 m. alan kaplayan yapı, esas olarak beton ve tuğladan inşa edilmiştir. İç cephe kare veya altıgen şeklinde fayanslarla kaplanmış, dış cephe kaplamalarında ise sıva veya mermer ile çatı için kiremit kullanılmıştır. Kış aylarında güneşin sıcaklığından faydalanmak için güneybatı kısmına 190 × 212 m. alana sahip odalar ile kuzey-doğu tarafına avlu inşa edilmiştir. Hamam genel olarak erkekler için inşa edilmiş olsa da Traianus döneminde kadınlar için de özel yer yapılmıştır.³⁴⁶ Hamam için gereken suyun çoğu muhtemelen Aqua Anio Vetus'tan tedarik ediliyordu. Traianus Hamamı, günde 2.182.600 galon (992.200 metreküp) su getiren 9 su kemeri olmasına rağmen, zaten periyodik olarak sıkıntı çeken bir şehir için gereken su miktarını büyük ölçüde arttırmıştı. Traianus şehrin su rezervlerini bir miktar arttırmak için Bracciano Gölü'nden Roma'nın Trastevere bölgesine 250.593 galon (113.920 metreküp) su ileten Aqua Traiana'nın (Traianus Kanalı) inşasını başlattı. Traianus Hamamı'ndan iki gün sonra M.S. 24 Haziran 109'da açıldı ve AQUA TRAIANA'nın betimlendiği madeni paralarla kutlandı.³⁴⁷

Traianus'un Roma şehir planlamasındaki bir diğer üstün başarısı, M.S. 1 Ocak 112'de başlattığı forum ve bazilika olmuştur. *Forum Traiani* (Traianus Forumu), emperyal pazarın en son ve en büyüğü olarak 185 × 300 m.'lik bir alanı kaplamaktadır ve neredeyse diğer Forum'ların toplamı kadar büyüktü. Quirinal ve Capitoline arasındaki vadide kalan, kuzey-batıdaki Atrium Libertatis ile güney-doğu ve güney batıdaki Caesar Forumu ve Augustus Forumu arasındaki alanı birleştirerek, Caesar ve Augustus'un bu bölge için planladığı anıtsal kareler dizisini tamamlar.³⁴⁸ Traianus Forumu, Augustus Forumu'nun yenilikçi mimari özelliklerini daha ileriye taşır. (Resim 12) Karyatid (kadın şeklinde taş sütun) benzeri figürlerin kullanılması ve bazı yapısal detayların akıllıca bir

³⁴⁵ L. Richardson, **a.g.e.**, s.387-397.

³⁴⁶ J. Bennett, **a.g.e.**, s.152-155.

³⁴⁷ L. Richardson, **a.g.e.**, s.18-19; H. Mattingly, **a.g.e.**, s.873-876.; P.V.Hill, "*Buildings and Monuments of Rome: PART I*" s.42-44.

³⁴⁸ P.V.Hill, "*Buildings and Monuments of Rome: PART I*" s.42-44.; ³⁴⁸ L. Richardson, **a.g.e.**, s.175-176.; J. Packer, "Review Article: Trajan's Forum in 1989", **American Journal of Archaeology**, C:96 S:1 (1992), s.151-162.

uyarlaması ve geri dönüşüdür.³⁴⁹ Ayrıca bu mimari eser kamu mimarisinde de radikal bir değişime yol açmıştır. Çünkü İtalya yarımadası ve imparatorluğun çoğu yerinde geleneksel dikdörtgen pazar-içi tapınak düzeni terkedilmiş yerine kare bir düzen kullanılmaya başlanmıştır. Başkentte ilk kez bir inşaatta üstü açık ticari ve finansal ticaretin yapıldığı bir Grek esintili agora ile yasal ve diğer işlerin ele alındığı Roma'nın bazilikaya benzer yapısı birleştirilmişti. Traianus'un bu mimari değişikliği oldukça ünlendi ve pratik bir düzen olduğunu kanıtladı. Bu mimari değişim kuzey eyaletlerinin çoğunda hızla kabul edilmiştir.³⁵⁰ Forum'un kuzey-batı tarafında enine *Bazilika Ulpia* (Ulpia Bazilikası) yükseliyordu. Üç girişe sahip olan bu yapının her girişi imparatorun bronz heykellerini taşıyordu ve OPTIME DE REPUBLICA MERITO DOMI FORISQUE: “Cumhuriyete yurtiçinde ve yurtdışında yaptığı değerli hizmet için [imparatorların] en iyisine” yazısı gelenleri karşılıyordu. Üç giriş, 55 × 110 m. genişliğinde ikinci bir geniş koridorlu binaya açılıyordu.³⁵¹ Binanın üst katındaki oda, Traianus'un imparatorluk arşivlerinin tutulduğu *Bibliotheca Ulpia*'yı (Ulpia Kütüphanesi) oluşturuyordu ve yangına ve neme karşı korunması için tuğla ve betondan yapılmıştı.³⁵²

Yapılan arkeolojik kazılardan *Bibliotheca Ulpia* ile çağdaş olduğu öğrenilen ve 12 Mayıs 113'de yapıldığı düşünülen *Traianus Sütunu*, imparatorun saltanatının zirvesinde yer almasından bu yana başkentten önemli bir simgesi ve emperyal gücünün bir sembolü olarak görülmüştür.³⁵³ (Resim 13) Bugün izole edilmiş durumda olan Sütun, Forum Romanum'un kuzey tarafında kümelenmiş Traianus tarafından inşa edilen yapıların tamamlayıcısı olmuştur. Her biri ortalama 3.74 m. çapında, toplamda 100 Roma ayağı (29.78 m.) ve on yedi silindirli Luna mermerden oluşan sütun, 5.37m yüksekliğinde bir dikdörtgenin kaidenin üzerine oturtulmuş ve oyma askeri kabartmalarla dekore edilmiştir. Sütunu süsleyen rölyefler, ilk Dacia Savaşı'nın hazırlık ve ayrılma sahneleriyle aşağıdan

³⁴⁹ O. Akşit, **a.g.e.**, s.190.

³⁵⁰ J. Bennett, **a.g.e.**, s.155.; G. Rodenwaldt, “Reviewed Work: Das Römerlager Vetera bei Xanten. Ein Führer durch die Ausgrabungen des Bonner Provinzialmuseums by Hans Lehner”, **Gnomon**, C:2 S:6 (1926), s.338-339.

³⁵¹ Pausanias, **De situ Graeciae**, V.12.6.; X.5.1.; J. Bennett, **a.g.e.**, s.155.

³⁵² Historia Augusta, **Aurelian**, I.; J. Bennett, **a.g.e.**, s.157.

³⁵³ E.M. Smallwood, **a.g.e.**, s.22, 55-56.satırlar.; M.Wilson-Jones, “One hundred feet and a spiral stair: the problem of designing Trajan's Column”, **Journal of Roman Archaeology**, S:6 (1993), s.23-28.; A. Claridge, “Hadrian's Column of Trajan”, **Journal of Roman Archaeology**, S:6 (1993), s.5-22.; P.V.Hill, “Buildings and Monuments of Rome: PART 1I” s.57-61.

başlayarak, şaftın etrafında yirmi üç kez spiral oluşturan yaklaşık 200 m. uzunluğunda sürekli bir friz oluşturur. Kabartmalarda toplam 2.662 figür ve 255 sahne yer almaktadır ve İmparator Traianus bunların 58'inde resmedilmiştir. Zeminin bir tarafındaki küçük bir kapı, daha sonra Traianus'un altın urne içindeki kalıntılarını içeren dinlenme yeri olarak kullanılmıştır ve Sütun'un içindeki merdivenlere açılır. Buradan, 43 dar aralıklı pencereyle aydınlatılan 185 basamaklı döner merdiven, 35.15 m. yukarıdaki zirveye ulaşmayı sağlar. Sütun'un tepesindeki bronzdan yapılmış anıtsal Traianus heykeli tüm açılardan görülebildiği gibi (1588'de Papa V. Sixtus tarafından yerine St. Peter heykeli yerleştirilmiştir) Sütun'un zirvesinden başkentin eşsiz manzarası kuşbakışı olarak seyredilebiliyordu.³⁵⁴

Forumun kuzey-doğusunda, Quirinal'in yamaçlarındaki alan üst üste tараçalandırılmış ve bugün *Mercati di Traiano* veya *Traianus Pazarları* olarak bilinen büyük bir bina kompleksinin inşası burada yükselmiştir. (Resim 14) *Thermae Traiani* ile çağdaş olan *Mercati di Traiano*, traverten ayrıntılarına sahip özenle planlanmış ve tuğla kaplı betondan inşa edilmiştir. Ana katta iki caddeye sahip ve bunlara birbirine bağlanan merdivenler ve koridorlarla erişilebilen, 6 katlı 170'ten fazla kubbeli odaya sahiptir. Yaklaşık 110 × 150 m.'lik bir alanı kaplayan, kuzeydoğuya doğru eğimli bir araziye uyacak şekilde tasarlanmış birleşmiş bir yapıdır ve Quirinal'ın kilden oluşan ve sağlam olmayan zemini üzerine kurulmuş, dönemin şartlarına göre üstün bir mimarî yapıdır. Bu yapı, Roma yapı tekniklerinin geliştirilmesinde beton ve tuğlanın zaferini ifade etmiş ve Roma mimari ilkelerindeki belirgin değişiklikler göstermiştir. Daha da önemlisi kompleksin planlanması, mevcut faydacı mimarlık kavramında köklü bir değişime neden olmuştur. Forumu ve Hamam mimarisine hâkim olan simetrik ve eksenel düşünce, yerini düzen ve kompozisyondaki bir dizi yeni fikre bırakmıştır.³⁵⁵

Bu yapıların hepsi tasarım ve ölçekte etkileyicidir, ancak Traianus'un şehri yüceltme tutkusu neticesinde Oppian tepesinde inşa ettirdiği *Thermae Traiani*, Quirinal ile Capitoline arasındaki vadide yaptırdığı Forum kompleksi ve Traianus Sütunu, onun mimari şaheserlerinin zirvesini oluşturmaktadır. Roma'nın şimdiye dek bilinen en büyük yapı serisi olan bu anıtlar, ayakta kaldıkları dört yüzyıl boyunca görenlerin Roma'ya

³⁵⁴ C. Dio, **LXIX**.2.3.; Eutropius, **VIII**.5.2.; A. Victor, **XIII**.11.; F.A. Lepper ve S.S. Frere, **a.g.e.**, s.21-22. ve s.203-207.

³⁵⁵ W.L. MacDonald, **a.g.e.**, s.76-93.; L. Richardson, **a.g.e.**, s.252.

duydukları hayranlığı uyandırdı ve harap oldukları halde görkemli kalıntıları hâlâ modern turistleri etkilemeye devam etmektedir.

3.2. SOSYAL VE EKONOMİK FAALİYETLERİ

3.2.1. Hukuk

Antik kaynaklar Traianus'u adaletli yönetimin gayretli bir savunucusu olarak oldukça öne çıkarmaktadır. Domitianus dönemindeki tiran yasalarını kaldırdığı ve yerine yeni yasaları getirdiği için övgüde bulunurlar. Emperyal kararları olan *edicta*'yı 'heyetine danışarak' oluşturmuştur. Aldığı kararlarda yargısal üstünlüğü tartışmasızdı ve Pater Patriae olarak, vatandaş topluluğunun ve tam anlamıyla çocukların aile babasıydı.

*İmparatorun karar verdiği şey halk yasasıyla aynı yetkiye sahiptir, çünkü insanlar onu egemen kılmıştır.*³⁵⁶

Iustinianus'un eserinde belirttiği gibi Traianus'un heyetindeki hukukçuların yasal reformlarında önemli bir rol oynadığını söylemektedir. Ancak bu heyettekilerin birçoğu consullük makamıyla ödüllendirilmemişlerdir. Bu nedenle Traianus hukuksal kararlarının çoğunu siyasi hamleden ziyade insanî çıkarlar gözeterek yapmıştır. Başlangıçta, Domitianus'un isimsiz ve asılsız suçlamalar yapan muhbirlerinin haydutça davranışına olan güvensizlik ortamını düzeltmiştir.³⁵⁷ Titus döneminde halkın güvenliğini arttırmak için yasa çıkarılmıştır. Bu yasa daha sonra Nerva tarafından elden geçirilerek belirli önlemler eklenmiştir. Ancak yasaya güç katan Traianus'dur. İlk olarak M.S. 99 yılında Roma'ya geri döndüğü için Flavian Amfityatrosu'nda bu haydutları kınamış ve ardından ordu içindeki düzeni sağlamak için araştırmacılar görevlendirmiştir.³⁵⁸ Daha sonra bu haydutların tercih ettiği türden asılsız ve isimsiz suçlamaları yasaklayan hükümler de yayınlamıştır. İhanet durumunda cinayetler veya şüpheli ölümler meydana gelse de kişinin öldürülmesini veya kölesine işkence yapılmasını yasaklamıştır.³⁵⁹ Bu önlemlerle Traianus, sanıkların adil bir şekilde yargılanmalarına ve çoğunlukla haydutlar

³⁵⁶ Iustinianus, **Digesta Seu Pandectae**, I.1-4.

³⁵⁷ Çoğu kişi onları bir sebepten dolayı faydalı buluyordu. Ancak vatandaşları ve devleti yok etmeye niyetli görünüyorlardı. Ve hiçbir zaman yasalar ve hatta ağır cezalar tarafından yeterince kontrol edilemediler. Tacitus, **Annales**, IV.30.

³⁵⁸ Suetonius, **Titus**, VIII.5.; Plinius, **Panegyricus**, XXXV. 1-5.; Historia Augusta, **Hadrian**, XI.4.

³⁵⁹ Plinius, **Epistulae**, X.97.; Plinius, **Panegyricus**, XLII,1-4.; Tacitus, **Historiae**, I.2.6.

tarafından getirilen suçlamaların bir sonucu olarak yokluğunda mahkûm edilmemeleri için geliştirdiği bu sistemle modern adaletin temel taşlarını atmıştır.

Traianus'un Roma Hukuku'na yaptığı en büyük katkı, küçük çocuklar ve terkedilmiş bebekler için çıkardığı kanundur.³⁶⁰ Çocuk sağlığı ve gelişimi hakkındaki düşünceler o döneme kadar bilinen dünyada bulunmuyordu ve Traianus hükümdarlığına kadar *paterfamilias*³⁶¹'in güçleri hakkında çok az yasal kontrol vardı. Onun tarafından başlatılan bu büyük değişiklikle yeni doğan çocuklarda bu yeni yasaya dâhil edilmiştir. Velayet ile ilgili yasalar sıkılaştırılmış ve mirasın korunmasının bir aracı olarak, sulh hâkimlerinin iflas edenlere miras geçirme veya el koyma gibi sorumluluk verilmesinin önüne geçilmesi için çıkarılan yasalar sonucunda potansiyel mirasçıların hakları güvence altına alınmıştır.³⁶²

Çocuk haklarının yanında askerlerin evlilik haklarıyla ilgili bir takım düzenlemeler yapılmıştır.³⁶³ Ancak Roma yasalarının gözünde herhangi bir çocuk meşru olmadıkça veya vasiyet ile mirasçıları olmadıkça, babalarının mülklerini ve tasarruflarını miras alma hakkından mahrum bırakılmıştır. Traianus, bunun neden olduğu zorlukları hafifletmek için belirsiz vasiyetleri olan askerlerin vasiyetlerinin yerine getirilmesine karar vermiştir. Böylece, eşleri ve çocukları veya mirasçılarının hak alması kolaylaştırıldı.³⁶⁴ Bununla birlikte bir askerın mirasçısına isim vererek kişisel eşyalarını doğrudan devretmesi için şahitler önünde yemin etmesi zorunluluğu da getirildi.³⁶⁵

³⁶⁰ Plinius, **Epistulae**, X.66.; Iustinianus,, **XLVIII.**.19.; O. Akşit, **a.g.e.**, s.192.

³⁶¹ Plinius, **Epistulae**, **LXV,LXVI.**; Iustinianus, **XXXVII.**12. Roma İmparatorluk yapısında familia kelimesi aileden çok köleler (servi), cariyeler (ancillae), çocuklar ve eşten (domina) oluşan tüm ev ahalisini belirtir. Bu yüzden paterfamilias küçük çapta bir tebaaya sahip olan bir despot olarak görülebilir. Kendisine inanılmaz haklar verilmişti ki bunlardan en önemlilerinden biri olan ius vitae necisque (yaşam ve ölüm hakkı), ev ahalisi içinde doğan çocukların yaşamalarına izin verilip verilmeyeceğine dahi karar verme yetkisini beraberinde getirmiştir. Paterfamilias aile hakkında devlete karşı sorumluydu, kölelerinin işlediği bir suç sonucu kendisi de cezalandırılırdı. Cumhuriyetin kendisini İmparatorluğa bırakmasıyla tüm devlet sistemi gibi devletin en küçük parçası olan familia sistemi de değiştirilmiştir. Manus (el) kelimesinden türemiş olan emancipatio (babanın/erkeğin elinden çıkma), paterfamilias'ın sonunu hazırlamış, kadınlara ve ailenin çocuklarına da mülk sahibi olma hakkı vermiştir. **Digest of Justinian, Volume 1**, (çev: Alan Watson), University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1985, s. xxv.

³⁶² Plinius, **Panegyricus**, **XLIII.**1.

³⁶³ Iustinianus, **XXIV.**1. Cladius döneminde başlatılan emekli askerlere evlilik hakkı, Traianus döneminde genişletilmiş ve aile planlaması için sendikalar kurulmuştur. C. Dio, **LX**,24.

³⁶⁴ Iustinianus, **XXIX.**1.; Gaius, **Institutiones**, **II.**110.

³⁶⁵ Iustinianus, **II.**11.

3.2.2. Maliye

Traianus, Nerva'nın katı mali reformlarını devam ettirmiştir. *Praetor Fiscalis* ofisinin korunması ve teşviki ile miras vergisinin uygulanmasında belirli eksikliklerin giderilmesi için önlemler almıştır. Yeni finansal önlemler sayesinde, mali kaynakları ile *fiscus* veya *patrimonium* ve *aerarium* arasındaki durumu açıklığa kavuşturmuştur. Çok eskiden beri yönetim alanı ve sınırları belli olmayan bu mali kaynaklar, başa geçen hükümdarların sorumsuzca para harcamalarına imkân veriyordu. Bu nedenle C. Dio yol yapım şemalarından bahsederken, söz konusu paraların *fiscustan* ya da bölgeden gelip gelmediğini tespit edememiş “insanlar ve hükümdarın birbirlerinin fonlarını serbestçe kullandıklarını” belirtmiştir.³⁶⁶ Bir hesaptan diğerine para transferlerinin sürekli olduğunu söyleyen Tacitus, ikisi arasında gerçek bir fark olup olmadığını bilemediğini söylüyordu.³⁶⁷ Ancak Seneca'nın söylediği gibi, *fiscus* tek başına şahsi zenginlik ve mülk anlamına geliyor olsa da anayasal konumu sebebiyle doğrudan devletin kontrolü altındaydı.³⁶⁸ Bu karışık durum Traianus döneminde düzeltilmiştir. Plinius, imparatorun mali sekreteri olan *rationibus*'un yalnızca *fiscustan* sorumlu olduğunu ve Traianus'un şahsi fonları ve ‘kamu’ fonlarını ayırmada dikkatli olduğunu bildirmiştir.³⁶⁹

Traianus halkın yanında olması ve senatoya karşı hesap verebilirliği sayesinde emperyal darphaneyi yeniden düzenlemiş ve aslen Capitoline'daki Iuno Moneta'da olan yerini Coelian Tepesi'ne taşımıştır. Söz konusu bu davranışın sebebi M.S. 80 yılında Domitianus döneminde çıkan yangın sonrası ortaya çıkan hasardan dolayı olabilir, ancak Plinius buranın yalnızca Traianus'un hükümdarlığı sırasında emperyal para deposu olarak kullanıldığını söylemiştir.³⁷⁰

Domitianus'un gasp edici, Nerva'nın ise aşırı tutumlu mali politikaları sayesinde Traianus döneminde mali durum sağlamlığını korumuş ve halk üzerindeki vergi yükünü hafifletmek için önlemler alınmıştır. Traianus miras vergisinin kapsamını sınırlandırmış, kişilerin ödenmemiş borçlarını affetmiş ve *fiscus*'tan gönderilen maddi armağanları reddetmiştir. Ardından geleneksel olarak her imparatorun tahta çıkışını tebrik etmek

³⁶⁶ C. Dio, **LIII.22.**

³⁶⁷ Tacitus, **Annales, VI.2.1.**

³⁶⁸ Seneca, **De Beneficiis, VII.6.3.; VII.17.3.**

³⁶⁹ Plinius, **Epistulae, VIII.6.7.; Panegyricus, XXXVI.3.**

³⁷⁰ Plinius, **Panegyricus, XXXVI.1.**

amacıyla tüm eyaletlerin ortak olarak gönderdiği altın taç *aurum coronarium* da yine onun döneminde iptal edilmiştir. Plinius ise Traianus dönemindeki finansal durumu eski bir hazine memuru olarak şu sözleriyle anlatmıştır:

Endişelerime Caesar ve consul olarak katılacağınızı düşünüyorum. Çünkü para hediyelerini kabul etmeyi reddettiğiniz, donativium ve congiaria dağıtımını düşündüğünüz [...] ve vergi indirimlerinin emperyal gelirler üzerindeki etkisini hesaplayıp hesaplamadığınızı sorabilir miyim? Gelir elde etmedeki tutumunuzu ve bu kadar yüksek tutarları ödemenizi telafi etmek için yeterli rezerv var mı?

Devlet hazinesinde üst düzey görev yapan Plinius kaygılarında haklıdır. Çünkü Traianus döneminde iki büyük devalüasyon gerçekleşmiştir. İlk altın paralarda olmuştur. Augustus döneminde 8.03 gram olarak belirlenen ölçüt, Nero döneminde 7.26 gram³⁷¹, Titus döneminde ise 7.19 grama düşmüştür.³⁷² Domitianus döneminde ise 7.54 grama çıkarılmıştır ve Nerva ile Traianus'un ilk consullüğü zamanına kadar bu şekilde kalmıştır. Ancak ilk zamanlarda içe yönelik politikalar ve ekonominin onarımı için Flavian dönemi standardı olan 7.20 grama çekilmiştir. Bunun en büyük sebebi piyasada dolaşan nakit eksikliği ve hazinede bulunan külçelerin yokluğudur. Para biriminde gerekli metalik kaynaklar olmadan para basılamadığından, Roma külçe rezervlerinin dağılımını kontrol altına almayı başaramamıştır. Traianus'un, bu durumda paranın ağırlığını düşürdüğü düşünülebilir ki bu sayede altın paranın piyasadaki dolaşımını arttırabilirdi. İkinci devalüasyon ise gümüş paralarda gerçekleşmiştir. Gümüş paralar da aynı altınlar gibi Augustus döneminde standart olarak 3.73 gram olarak belirlenmişti. Bu standart Nero dönemine kadar aynı kalmış, Nero ağırlığı 3.18 grama düşürmüştü. Domitianus gümüş standardını 3.33 grama çıkarmasına rağmen halefleri döneminde ağırlık düşmeye devam etmiştir. Nerva ile Traianus'un ilk consullüğü zamanında 3.22 grama kadar düşmüştür.³⁷³ M.S. 105 yılında gümüş paranın gramı aynı kalmasına rağmen içeriğinde değişiklikler yapılmış ve gümüş oranı %89.9'a düşürülmüştür.³⁷⁴ İkinci Dacia Savaşı'na rastlayan bu tarihte ordunun ihtiyacını karşılamak için böyle bir önlem alınmış olabilir. Bu nedenle, gümüş paranın değerinin M.S. 105 yılında geçici olarak düşürülmesi Dacia ile yapılan

³⁷¹ M.T. Griffin, **Nero: The End of a Dynasty**, Routledge, London 1984, s.189.

³⁷² Plinius, **Panegyricus**, XLI.1.

³⁷³ J. Bennett, **a.g.e.**, s.130.

³⁷⁴ J. Allen, "The Gold Coinage of Trajan Dated COS V", **American Journal of Numismatics**, S:19 (2007), s.35-46.

savaşın yeniden başlamasının doğrudan bir sonucu olduğu düşünülebilir. Ancak Traianus'un Dacia Savaşları sonucunda Decabalus'un hazinesinden 4 milyar civarında altını Roma hazinesine katmıştı. Dahası, yakın zamanda Dalmaçya ve Dacia'daki altın ve gümüş madenlerinden de yararlanmaya başlamıştı. Traianus tarafından elde edilen ganimetlerle Roma ekonomisi düzelmeye başlamış, altın ve gümüş madenlerinin etkin olarak kullanılması sayesinde de piyasada madenî para kıtlığı aşılmıştır. Traianus ekonomik faaliyetlerinde seleflerinin cömertliğini ve bereketli yaşamı gibi devletin yararına olan ahlâkî niteliklerini almış ve bunu bünyesinde geliştirmiştir.³⁷⁵

3.2.3. Edebiyat

Anayasal meselelerin çözüme kavuşmasından önce bile, *Optimus Princeps*'in düzen ve göreve olan eğilimi Roma edebiyatında adeta Rönesans ortamı oluşturmuş, barış ve güvenlik duygusu uyandırmıştı. Seleflerinin birçoğu *princeps*'e ve temsil ettiği sisteme eleştirel yazılar yazanları cezalandırmayı neredeyse ilahi bir görev olarak saymışlardı. Bunun neticesinde Romalı yazarlar, sade ve basit bir tarz geliştirmişlerdi. Nerva edebî uğraşlarıyla meşhur olmuş, Traianus ve eşi Plotina ise serbest sanatlara yakınlık göstermişlerdir. Güzel konuşma ve yazı konularına eğilen imparator ve eşi *Biblithecae Ulpiae* adında iki yeni kütüphane kurmuşlardır.³⁷⁶

Traianus'un başa geçmesiyle birlikte birçok yazar yeni rejimi karakterize eden özgürlük havasını memnuniyetle kucaklamıştır.³⁷⁷ Aralarında tarihçi Cornelius Tacitus, otokratik kuralların biteceğini kesin olarak kabul etse de yazılarında cumhuriyet dönemindeki ideal senatör anlayışını vurgulamış ve dalkavukluk etmeden görevlerini yerine getiremeyeceği konusunda endişelerini dile getirmiştir.³⁷⁸ Tacitus kayınbabası Iulius Agricola'nın yaşamını ele aldığı eserinde, senatör özgürlüğü ile yönetici ve otorite arasındaki kritik dengede Traianus yönetiminin zar zor gizlenmiş mutlakiyetçiliğine yönelik birkaç imalı yazılar içermesine rağmen,³⁷⁹ Tacitus'un Traianus yönetiminden hoşnutsuzluğu bulunmamaktadır.

³⁷⁵ J. Bennett, **a.g.e.**, s.133.

³⁷⁶ Plinius, **Panegyricus**, XLVII.1-3. ve XLIX.8.; **Epistulae**, IX.28.1.

³⁷⁷ M.S. Benek, "Genç Plinius'un Anadolu Mektupları Işığında Traianus Döneminde Bithynia Eyalet Yönetimi", **Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C: 17 S: 36 (2016), s.86-87.

³⁷⁸ Tacitus, **De vita Agricolae**, III.1.

³⁷⁹ Tacitus, **Historiae**, I.1.; R.E. Martin, **Tacitus**, University of California Press, Los Angeles 1981, s.29-38.

Dönemin bir diğer önde gelen yazarı Genç Plinius'dur. Plinius döneminde yüzden fazla kişiye mektup yazarak ne kadar üretken olduğunu bizlere göstermiştir. Epistulae (Mektuplar) adlı eserinin onuncu cildinde kişisel çevresi ve dönemin Roma dünyasıyla ilgili bizlere paha biçilmez bilgiler vermiştir.³⁸⁰ On ciltlik eser büyük ölçüde kronolojik olarak düzenlenmiştir. Dikkatli bir gözden geçirme ve düzenlemeden sonra dokuz cildini hayatta iken yayınlamıştır. Eserin onuncu cildi ise Traianus tarafından Bithynia valisi olarak atanması sonrasında İmparator ile yazışmalarını içermektedir ve Plinius'un ölümünden sonra düzeltilmeden yayınlanmıştır.³⁸¹ Eserinin bölümleri; ister politik ister yasal olsun, edebi veya diğer olayların takdir edilmesi veya eleştirilmesi ya da sadece doğal olayların tanımları veya yerel haberlerin özetleri gibi tek bir temayı takip eder.³⁸²

Tacitus ve Plinius'un yanında dönemin bilinen tarihçisi ve filozofu Mestrius Plutarkhos'tur. Diğer ikisiyle tanıştığı bilinemese de Flavian Hanedanlığı döneminde Roma'da ders verdiği bilinmektedir.³⁸³ En büyük edebi etkinliği Hadrianus döneminde Nerva ve Traianus'un devrini kaleme aldığı *Ethika* ya da bilinen adıyla *Moralia*'dır.³⁸⁴ Batı dünyasını şekillendiren etik çalışması, ahlakî tasarruf ve duygusallığı barındırdığı için döneminde çoğu kimse *Moralia*'nın Stoacılığa³⁸⁵ aykırı olduğunu düşünse de Plutarkhos'un temel hümanizmini ve toplumu iyileştirme arzusunu ortaya koymaktadır.³⁸⁶

Bu dönemde öne çıkan bir diğer Grek kökenli edebiyat adamı Dio Chrysostom'dur. Yazdıklarından günümüze, kendisine atfedilen yetmiş üç söylev dışında bir şey kalmamıştır. İlk yıllarına ait söylevleri sofistike yapıda ve kendine özgüdür. Bu söylevlerinin siyasi olanları muhtemelen Traianus hükümdarlığı zamanında yazılmıştır. Kendi memleketini ve genel olarak Bithynia ile Küçük Asya'nın işleriyle ilgili bazı

³⁸⁰ R. Syme, *Tacitus I*, s.86-99.

³⁸¹ J. Bennett, *a.g.e.*, s.135-136.

³⁸² J. Bennett, *a.g.e.*, s.136.

³⁸³ P.A. Stadter, "Plutarch and Rome", Mark Beck (Ed.), *A Companion to Plutarch*, içinde, Blackwell Publishing Limited, New Jersey 2013, s.13-31.

³⁸⁴ S. Swain, "Plutarch, Hadrian, and Delphi", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, C:40 S:3 (1991), s.326-328.

³⁸⁵ Ç. Dürüşken, "Stoa Mantığı", *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi*, S:28 (1991), s. 287-307.

³⁸⁶ P.A. Stadter. "Notes and Anecdotes: Observations on Cross-Genre Apophthegmata", A. G. Nikolaidis (Ed.), *The Unity of Plutarch's Work: 'Moralia' Themes in the 'Lives', Features of the 'Lives' in the 'Moralia'*, içinde, Walter de Gruyter, Berlin 2008, s.53-66.

anlaşmaları ele alan Dio Chrysostom, sık sık kendi vatandaşları arasında süregelen çalkantılı durumlara eserlerinde yer vermiştir.³⁸⁷

Doğası gereği ‘âlim ve beyefendi’ olan C.Suetonius Tranquillus ise bu dönemin bilinen yazarlarından. Genç Plinius’un arkadaşı olan Suetonius, bu dönemde Tacitus’un gölgesinde kalmıştır. Bunun sebebi, yayın yapma konusundaki isteksizliği ve analiz tarzının okuyucuda farklı görünmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak M.S. 111/12 itibariyle tanınmış bir yazardı, muhtemelen *ius trium liberorum*’da edebi eserlerinden dolayı belirli haklar kazanmıştı ve bulunduğu pozisyonu edebî çalışmalarına borçluydu.³⁸⁸ Suetonius’un günümüzde en bilinen eseri Iulius’dan Domitianus’a kadar olan 12 Sezar’ın yaşamını anlattığı *vita Caesarum*’dur ve Hadrianus saltanatının ilk yıllarında yayınlanmıştır.³⁸⁹ Eserin bölümleri oldukça renkli ve katalog şeklindedir. Yazar, okuyucuları bilgilendirmeyi amaçlayan Hellenistik tarzda bir dizi biyografi şeklinde tasarlamıştır ve özneleriyle ilgili ilginç ve etkileyici anlamlar sunar. Eserinde genellikle ‘tarih dışı’ ayrıntıları kullanmış ve çağındaki önemli yönleri ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte okuyucularını bilgilendirmeyi amaçlayan Suetonius, yüksek bir bilgi standardına sahip olduklarını varsaymaktadır. Çünkü sık sık herhangi bir konunun kesin bağlamını açıklayamamış, ortaya attığı bir komplo ile ilgili detayları vermemiş, hatta Augustus’un iki kez cumhuriyeti geri getirmeyi düşündüğünü dahi söylemiştir.

Traianus dönemiyle birlikte gelen baskıdan kurtuluş ve Roma toplumunun iki üst safhasında teşvik ettiği düzen duygusu, temelinde edebiyattaki güven duygusunda yatmaktadır. Yukarıda ele aldığımız belli başlı edebî figürlerin dışında pekçok kişi, günümüzde sadece fragmanları kalsa da çağdaşları tarafından çokça saygı duyulan eserler üretme konusunda ilham almıştır. Bunlar arasında Domitianus, Nerva ve Traianus’u *ab epistulis* eserinde ele alan, mısralarının yanı sıra *Ünlü İnsanların Ölümleri* adlı nesir niteliğinde bir eser yazdığı bilinen, Plinius tarafından edebî çevrelere öncü bir ışık olarak tanıtılan ve çalışmaları için övgülerde bulunduğu Titinius Capito da vardır.³⁹⁰ Ayrıca Traianus’un Dacia Savaşları sırasında hekimi olan T.Statilius Crito da *Getica* ve

³⁸⁷ Dio Chrysostom, *Orationes*, XI.; XXXVIII-XL.

³⁸⁸ J. Bennett, *a.g.e.*, s.138.

³⁸⁹ Suetonius, *On İki Caesar’ın Yaşamı*, (çev: F. Gül Özaktürk), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s.1-4.

³⁹⁰ Plinius, *Epistulae*, I.17 ve VIII.12.

Cosmetica adında en az iki bilimsel eser kaleme almıştır.³⁹¹ Traianus rejiminin teşvik ettiği çözümleyici ve hukukî detayların ön plana çıkması, II. yüzyılın son yarısını karakterize eden büyük sentez eserlerini ortaya çıkaran iklimin temelini oluşturmuştur. Edebiyatın yeniden doğuşu, Traianus'un arzuladığı tarafsız yargı ve mali inancı yansıtmış ve edebî alandaki gelişmeler egemenliğini korumak için yaptığı diğer çalışmalarla bir bütün oluşturmuştur.

³⁹¹ J. Bennett, **a.g.e.**, s.139.

SONUÇ

Traianus, M.S 98-117 yılları arasında yirmi yıl imparatorluk yapmıştır. Bu durum Romalı bir yöneticinin iktidarda kalması için oldukça uzun bir süreydi. Modern tarihçiler Traianus'un yönetim tarzını, önceki imparatorlardan Domitianus'u andıran otokratik olarak nitelendirmişlerdir. Ancak mizacı, akranlarına karşı tutum ve davranışlarıyla Traianus, tiranlıktan uzak durmuştur. Traianus'un politikalarının pek çoğu Domitianus'un politikalarına benzemektedir. Ancak ikisi de çok farklı şekillerde hatırlanmıştır. Domitianus paranoyak bir tiran, Traianus ise yardımsever ve yüce bir hükümdar olarak hatırlanmıştır. Traianus anayasal, ekonomik ve askeri meselelere insanüstü mükemmellikte getirdiği dengeden dolayı Optimus Princeps olarak anılmıştır. Traianus, senato tarafından sembolize edildiği gibi princeps kavramı ile cumhuriyetçi sistemi başarılı bir şekilde birleştirmişti. Çünkü Traianus hem consul rütbesine sahipti hem de cumhuriyet dönemi ideal yöneticileri gibi askeri kökenden gelmekteydi. Halkın isteklerini yerine getirmek için oluşturduğu konseyin tavsiyelerini dinlemiş ve sürekli halkın yararına çalışmayı düşünen bir otokrat imajı çizmiştir. İmparator, kendisini kusursuz bir yönetici olarak sunmanın bir aracı olarak, Roma halkına gösterişli bir biçimde emperyal yardımlar vermiştir. Yönetimi süresince kamu ofislerinde kademeli olarak artan atlı sınıfın etkisi görülmektedir. Dolayısıyla, mükemmel bir yönetici olarak anılması, halkın yararına değiştirdiği bir takım değişim ve kurumsal reform programıyla olmuştur.

Genç Plinius'a göre Traianus Roma'ya vardığında şehrin kapısından gösterişli bir savaş atı sırtında törenle değil de gayet mütevazı bir şekilde yaya olarak girmiş ve halkı kucaklamıştır. Verdiği bu mesajla halkın gözünde asla sarsılmayacak pozitif bir imaj oluşturmuştur. M.S. 98 yılında imparator ilan edildiğinde 42 yaşında olan ve bütün hayatı orduda ve savaşlarda geçmiş Traianus'un gösterişten hazzetmeyen bir karakteri vardır. Kendisini selefleri gibi tanrı olarak değil, Roma vatandaşlarına hizmetle yükümlü bir devlet adamı olarak göstermek istemiştir. Nerva'nın ölümünden sonra Senato'ya başsağlığı mesajı göndermiş ve yönetimde senatonun da söz hakkı olacağını ve hiç bir senatörün aşağılanmayacağını ve suçu kanıtlanmadan idam edilmeyeceğini sözleriyle tasdiklemiştir. Böylece senatörlerin de güven ve takdirini kazanmıştır. Traianus, halkın içinde korumasız dolaşması, verdiği kararlarda adaletli davranmasıyla halkın gözünde sarsılmaz bir konuma ulaşmıştır. Tüm bu olumlu yanlarına karşın Traianus'un görünüşte

birkaç kusuru vardır. Antik yazarlar onun eğitimsizliğinden ve şaraba olan düşkünlüğünden bahsetmişlerdir. Buna rağmen sözü geçen bu durumlar küçük sorunlar olarak ele alınır ve açıklanırdı. Örneğin Cassius Dio, Traianus'un eğitimsizliğine rağmen kendini geliştirdiğini ve başlangıçta iyi bir hatip olmak için çaba gösterdiğini anlatır.

Traianus, halkın yararına çalışarak halkı teşvik ederken, gerçekte yönetimde yaptığı değişiklik, imparatora karşı gelenleri görevinden uzaklaştırmak ve ona sadık olanlara üst düzey görevler vererek rejiminin mutlak doğasını sağlamlaştırmaktı. Bunlardan en önemlisi 'serbest şehirlerin' fiili yönetimine dâhil olan ve Traianus zamanında İtalya'daki meselelerin denetimine de olanak sağlanan *iuridici* (idari yargıç) ve *curatores* (idari personel) atamalarıydı. Ayrıca bu atama, atlı sınıfın artan yükselişinde emperyal yönetimin temel direkleri olarak görülmektedir. Bu atamalar mevcut senatoryal görevleri geride bırakmaya başladı ve daha çok önem kazandı.

Traianus'un doğrudan kontrolü senato ile ilişkilerinde de görülmektedir. İmparator M.S. 103 yılı atamalarında genç senatörlerin seçiminin yanında kamu yöneticilerinin seçimine de doğrudan müdahalede bulunmuş, consullerin seçiminde ise dolaylı olarak müdahale etmiş ve pleblerin yasal ve idari haklarını iyileştiren önlemler almıştır. Traianus bunu devletin sürekliliği için yapmıştı. Başarıyı her zaman göz önünde bulunduran Traianus bu nedenle Hadrianus'u kendisine varis olarak seçmiş olabilir. Ancak bu müdahaleleri proconsul makamındaki bazı yöneticiler tarafından kötü bir şekilde karşılandı. Traianus'un saltanatı, onun bazı eyaletlerin anayasal temelini kökünden değiştirdiği, kamu yönetimini neredeyse tek seferde senatonun gözü önünde emperyal yönetime geçirdiği için ün yapmıştı. Yine de Traianus'un senato ile olan ilişkilerinde anayasal mülkiyet ve dokunulmazlığı koruduğu görülmektedir. Çünkü imparator ile yönetim organı arasındaki ilişkilerde bir kriz izine rastlanmamaktadır. Mutlak başarısını temelde, incelikle uyguladığı yöntemine ve olgunluğuna borçluydu.

Traianus'un sosyal politikalarının başında çiftçilere verilen kredilerle finanse edilen, düşük gelirli İtalyan ailelerine gıda yardımı sağlayan bir beslenme sistemi olan *alimenta* kurulması vardır. Bu beslenme programı Nerva tarafından başlatılmış ve Traianus tarafından sürdürülmüştür. Hukuksal anlamdaki en büyük katkısı ise küçük çocuklar ve terkedilmiş bebeklerin bakımı ve topluma kazandırılması için kanun çıkarmasıdır. Ayrıca bir diğer politikası da en temel besin maddesi olan tahıl arzını

iyileştirme kararıdır. Bu bağlamda Roma’da fırın sayısını arttırmak için tahıl işiyle uğraşanlara vatandaşlık hakkı verilmiştir.

Traianus ordu ile olan yakın ilişkisi sayesinde denizaşırı gelen temel gıda maddelerinin yol güvenliğini sağlamış, ticareti teşvik edip güvence altına almaya çalışmıştır. Yaptırdığı liman, yol, kanallar ve yeni şehirlerin inşası ve onarımı ile iç ve dış iletişimi iyileştirmenin yanı sıra halkın refah seviyesini yükseltme politikaları izleyerek Roma şehirlerinin büyümesini sağlamıştır. Adamlarının isimlerini akılda tutmuş ve onları şahsen selamlamıştır. Domitianus’un süslü askeri giyiminden ziyade Vaspasianus’un sade askeri giyimini tercih etmiştir. Traianus, orduya asker alımı ve emekli askerlerin iradesine ilişkin olarak yaptığı reformlar sayesinde ve askerleriyle olan ilişkilerinde onlar için bir baba figürü olmuştur.

Günümüze ulaşan anıtlar ve yazıtlar Traianus’u bir fatih ve büyük bir yönetici olarak resmetmiştir. Dış saldırılara karşı güvenlik konusundaki tutumuyla Roma’nın düşmanları gözlerini Roma’ya saldırmak için çevirdiğinde Tuna eyaletlerini incelemesiyle öne çıkmıştır. İmparator ilan edildikten sonra başkente dönmemiş, Tuna sınırının güvence altına alınması için bölgede kalarak çalışmalar yapmıştır. M.S. 98 yılındaki Germania Superior sınırının onarılması ve güçlendirilmesi için kurduğu komisyon şüphesiz M.S. 89 yılındaki Saturninian isyanının ardından yaşadığı deneyimlerden ortaya çıkmıştır. Genel olarak Traianus dönemi seferlerle geçmiştir. Şöhreti, büyük ölçüde imparatorluğa dört yeni bölge ekleyerek genişlemesine dayanmaktaydı. Bunlardan ikisi; Armenia ve Arabia ilhak yoluyla elde edilirken, Dacia ve Parthia askeri güç ile elde edilmiştir. Dacia’yı ele geçirmesi, onun bir askeri komutan olarak ününü sağlamlaştırmış ve Roma’ya büyük bir para akışı ve hamilik getirmesiyle sonuçlanmıştır. Bu maddi akışın neticesinde Traianus Forumu, Ulpia Bazilikası, Traianus Marketi ve Traianus Sütunu gibi Roma tarihinin en yüksek sanatsal ve mimari eserleri ortaya çıkmıştır. Cassius Dio, Traianus’un astlarına yönelik tutumuna dair bir anekdotunda, Daclar’la yapılan bir savaştan sonra, her iki tarafında çok sayıda yaralı verdiğini Traianus’un bile kendi kıyafetlerini şeritler hâlinde keserek birlikleri için bandaj olarak kullandığını anlatmıştır. Bu hikâye, Traianus’un sıradan insanlarla etkileşime girmekten çekinmediğini onun geleneksel sosyal hiyerarşiyi göz ardı ettiğini göstermektedir. Bu davranış erdemli olarak övülmüş ve sonraki nesillerce hatırlanan Traianus’un emperyal erdemlerinin bir parçası olarak hatırlanmıştır. Dacyalıları karşı

yaptığı başarılı seferlerden sonra Traianus, dikkatini Parthia'ya çevirmiş ve M.S. 113 yılında savaş için nedenleri belirsiz olmasına rağmen son seferine çıkmıştır. Bu savaş, doğudan gelen ticareti kolaylaştırmak ve muazzam kaynakları bulunan bölgeye sahip olmak için ekonomik olarak görülebilir. Neticede Traianus, ölümünden kısa bir süre önce Roma İmparatorluğu'na tarihinin en geniş sınırlarını kazandırmıştır. (Harita 5)

Hadrian'a atfedilen “sınırları koruma” politikasının temeli Traianus tarafından atılmıştır. Çünkü Traianus'un Roma İmparatorluğu'nu Basra Körfezi'ne kadar genişlettiği topraklarında art arda isyanlar başlamış, başkentten uzak olması dolayısıyla hükümdarlığının sonlarında bu bölgelerin yönetilmesinin zorluğunun farkına varmıştır. Bu sebeple Hadrianus'un imparatorluğun güvenliği ile ilgili Augustus'un çizdiği sınırlara geri dönüşü Traianus'un başlattığı, gelişmekte olan bir politikanın uygulamasıdır. Traianus, Roma'yı uluslar topluluğu içinde bilinçli bir iç ticaret politikası olan, iyi eğitilmiş ve konumlanmış ordusuyla sıkı bir şekilde korunan emperyalizm ilkesini geliştirmiştir. Halefi Hadrianus ise bu ilkeyi devralmış ve onu mantıklı bir şekilde sonuçlandırmıştır. Hadrianus, Traianus'un fethettiği doğu bölgelerini devraldığında devletin aşırı genişlemesinin yol açtığı olumsuz durumu telafi etmek için çaba göstermiştir.

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

AMMIANUS MARCELLINUS, **Rerum Gestarum Libri**, (çev: J. C. Rolfe), London 1939-1950

AMMIANUS MARCELLINUS, **Roma Tarihi**, (çev: S. Özgüler), İstanbul 2019

APPIANUS, **Histoira Romana**, (ed: H.White), London 1955

ARRIANUS, **Periplus Ponti Euxini**, (çev: M. Aslan), İstanbul 2005

AUGUSTUS, **Res Gestae divi Augusti**, (ed: F.W. Shipley), Massachusetts 1924

AUGUSTUS, **Monumentum Ancyranum**, (çev: Ç. Dürüşken), İstanbul 2009

AURELIUS VICTOR, **Epitome De Caesaribus**, (ed: T. M. Banchich), New York 2018

CAESAR, **Bellum Gallicum**, (çev: F. Akderin), İstanbul 2005

CASSIUS DIO, **Historia Romana**, (ed: E. Cary), London 1914-1927

CHRONICON PASCHALE, (çev: Mary Whitby ve Michael Whitby), Liverpool 1989

DIO CHRYSOSTOM, **Orationes**, (ed: T. E. Page), Massachusetts, 1951

DIODORUS, **Library of History**, (çev: C. B. Welles), Massachusetts, 1963

EUTROPIUS, **Breviarium**, (çev: Ç. Menzilcioğlu), İstanbul 2016

FRONTINUS, **De Aquaeductu Urbis Romae**, (çev: C. Herschel), Boston 1973

GAIUS, **Institutiones**, (ed: E. A. Whittuck), Oxford 1904

HISTORIA AUGUSTA, (çev: D. Magie), Massachusetts 1951-1960

HISTORIA AUGUSTA HADRIANUS, (çev: R. Tekoğlu), İstanbul 2011

I. MALALAS, **Chronographia**, (çev: E. Jeffreys, M. Jeffreys ve R. Scott), Melbourne 1986

IUSTINIANUS, **Digesta Seu Pandectae**, (çev: A. Watson), Philadelphia 1985

PAUSANIAS, **De situ Graeciae**, (W. H. S. Jones), London 1918

- PLINIUS MINOR, **Panegyricus**, (ed: W. M. L. Hutchinson), London 1915
- PLINIUS MINOR, **Epistulae**, (çev: B. Radice), Massachusetts 1969
- PLUTARKHOS, **Bioi Paralleloi**, (ed: B. Perrin), London 1959
- POLYBIOS, **Historiae**, (ed: W. R. Paton), London 1960
- QUINTILIAN, **Institutio Oratoria**, (çev: H.C. Wiese), Illinois 2015
- SENECA, **De Beneficiis**, (ed: A. Stewart), Maryland 1918
- STRABON, **Geographika**, (ed: H. L. Jones), London 1949
- SUETONIUS, **De vita Caesarum**, (çev: J. C. Rolfe), Massachusetts, 1913-1914
- SUETONIUS, **On İki Caesar'ın Yaşamı**, (çev: F. Gül Özaktürk), Ankara 2008
- TACITUS, **Annales**, (çev: C. D. Fisher), Oxford 1906
- TACITUS, **Historiae**, (çev: C. H. Moore), Massachusetts 1925
- TACITUS, **De vita Agricola**, (çev: H. Dereli), Ankara 1943
- TACITUS, **De Origine et Situ Germanorum**, (çev: M. Hatapkapulu), İstanbul 2006
- TITUS LIVIUS, **Ab Urbe Condita**, (ed: W. Heinemann), London 1919

ARAŞTIRMA ESERLERİ

- AKŞİT, O., **Roma İmparatorluk Tarihi I**, İstanbul 1976
- ALLEN, J., "The Gold Coinage of Trajan Dated COS V", **American Journal of Numismatics** 19 (2007), s.33-75.
- ATLAN, S., **Roma Tarihi'nin Ana Hatları: I. Kısım Cumhuriyet Devri**, Ankara 2014
- BAKER, S., **Eski Roma: Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü**, (çev: E. Duru), Ankara 2013
- BENDLIN, A., "Suovetaurilia", *The Encyclopedia of Ancient History*, C: VII, John Wiley & Sons, New Jersey: 2012

- BENEK, M. S., “Genç Plinius’un Anadolu Mektupları Işığında Traianus Döneminde Bithynia Eyalet Yönetimi”, **Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi** 17/36 (2016), s.83-96.
- BENNETT, J., “Plumbatae from Pitsunda (Pityus), Georgia, and some observations on their probable use”, **Journal of Roman Military Equipment Studies** 2 (1991), s.59-63.
- BENNETT, J., **Trajan Optimus Princeps: A Life and Times**, London 1997
- BIRLEY, A. R., “The Oath Not to Put Senators to Death”, **The Classical Review** 12/3 (1962), s.197-199.
- BIRLEY, A. R., **The Roman Government Of Britain**, Oxford 2005
- BIRLEY, E. B., “Hyginus and the First Cohort: Notes”, **Britannia** 12 (1981), s.287.
- BISHOP, M. C. ve COULSTON, J. C. N., **Roman Military Equipment: From The Punic Wars to The Fall of Rome**, Oxford 2006
- BIVAR, A. D. H., “The Political History of Iran Under The Arsacids”, (Ed: E. Yarshater), **The Cambridge History of Iran**, Cambridge 1983, s.21-100.
- BOWERSOCK, G. W., **Roman Arabia**, Massachusetts 1983
- BROSIUS, M., **The Persians**, London 2006
- BRUNT, P. A., **Italian Manpower, 225 B.C.-A.D. 14**, Oxford 1971
- BRUNT, P.A., “Laus Imperii”, (Ed: P. D. A. Garnsey ve C. R. Whittaker), **Imperialism in the Ancient World**, Cambridge 1978, s.159-193
- CAMPBELL, D. B., “A Camp in Search of a Campaign: The Reality of Hyginus' Roman Army”, **Ancient Warfare Magazine** 3/3 (2009), s.46-49.
- CAMPBELL, J. B., **The Emperor and the Roman Army, 31 BC/AD 235**, London 1996
- CLARIDGE, A., “Hadrian's Column of Trajan”, **Journal of Roman Archaeology** 6 (1993), s.5-22.
- CORNELL, T. ve MATTHEWS, J., “Pleblerin Yükselişi”, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi*, C:V, İletişim Yayınları, İstanbul: 1988

COTTON H., “The Guardianship of Jesus Son of Babatha: Roman and Local Law in the Province of Arabia”, **The Journal of Roman Studies** :83 (1993), s.94-108.

CRISAN, I. H., **Burebista and His Time**, Bucharest 1978

CURCHIN, L. A., **The Local Magistracies of Roman Spain**, Toronto 1990

CURETON, W., **Ancient Syriac Documents**, Edinburgh 1864

CURTIS, V. S., “The Iranian Revival in the Parthian Period”, (Ed: S. Stewart), **The Age of the Parthians**, New York 2007, s.7-26.

DAVIES, G. A. T.,” Trajan's First Dacian War”, **The Journal of Roman Studies** 7 (1917), s.74-97.

DEMİRCİOĞLU, H., **Roma Tarihi I: Cumhuriyet, Menşe’lerden Akdeniz Havzasında hâkimiyet Kurulmasına Kadar**, Ankara 2011

DOREY, T. A., “Agricola and Domitian”, **Greece & Rome** 7/1 (1960), s.66-71.

DUNCAN-JONES, R., **Structure and Scale in the Roman Economy**, Cambridge 1990

DÜRÜŞKEN, Ç., “Stoa Mantığı”, **İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi** 28 (1991), s. 287-307.

FARROKH, K., **Shadows in the Desert: Ancient Persia at War**, Oxford 2007

FRERE, S. S., “Hyginus and the First Cohort”, **Britannia** 11 (1980), s.51-60.

FUKS, A., “Aspects of the Jewish Revolt in A.D. 115-117”, **The Journal of Roman Studies** 51 (1961), s.115-117.

GRIFFIN M. T., **Nero: The End of a Dynasty**, London 1984

HAINES, C. R., **The Correspondence of Marcus Cornelius Fronto with Marcus Aurelius Antoninus, Lucius Verus, Antoninus Pius and Various Friend II**, New York 1920

HAİGHT, E. H., “Reconstruction in the Augustan Age”, **The Classical Journal** 17/7 (1922), s.355-376.

- HILL, P. V., “Buildings and Monuments of Rome on the Coins of the Second Century, AD 96-192: PART 1”, **The Numismatic Chronicle** 144 (1984), s.33-51.
- HILL, P. V., “Buildings and Monuments of Rome on the Coins of the Second Century, AD 96-192: PART 2”, **The Numismatic Chronicle** 145 (1985), s. 82-101.
- ISAAC, B. H., **The Limits of Empire: The Roman Army in the East**, Oxford 1993
- JONES, B.W., **The Emperor Titus**, London 1984
- JONES, C.P., “Sura and Senecio”, **The Journal of Roman Studies** 60 (1970), s.98-104.
- JONES, H. S., **The Roman Empire, B.C. 29-A.D. 476**, New York 1908
- KAYA, M. A., “Roma Lejyonerleri ve Anadolu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi** 24/37 (2005), s.87-98.
- KAYA, M. A., “Roma İmparatoru Septimius Severus Döneminde Anadolu”, **Tarih Araştırmaları Dergisi** 25/39 (2006), s.27-48.
- KEPPIE, L., **The Making of the Roman Army: From Republic to Empire**, London 1998
- KIRKBRIDE D., “A short Account of the Excavations at Petra in 1955-1956”, **Annual of the Department of Antiquities of Jordan** 4/5 (1960), s.117-122.
- LENDERING, J., “Batavian Revolt”, *Livius.org* (23 Kasım 2018), <https://www.livius.org/articles/concept/batavian-revolt>, (E.T: 06.03.2019)
- LENDERING, J., “Nabataeans”, *Livius.org* (27 Nisan 2019), <https://www.livius.org/articles/people/nabataeans/> (E.T: 21.05.2019)
- LEPPER, F.A. ve FRERE, S.S., **Trajan’s Column: A New Edition of the Cichorius Plates, Introduction, Commentary and Notes**, Gloucester 1988
- LEUNISSEN, P. M. M., “Direct Promotions from Proconsul to Consul under the Principate”, **Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik** 89 (1991), s.217-260.
- LIGHTFOOT C. S., “Trajan’s Parthian War and the Fourth-Century Perspective”, **The Journal of Roman Studies** 80 (1990), s.115-126.

- MACDONALD, W. L., **The Architecture of The Roman Empire**, New Heaven 1982
- MANN, J. C., “The Raising of New Legions during the Principate”, **Hermes** **91/4** (1963), s.483-489.
- MARTIN, R. E., **Tacitus**, Los Angeles 1981
- MATEI-POPESCU, F., “Tropaeum Traiani”, **Colloquium Cluj-Napoca** **29** (2013), s.25-223.
- MATTINGLY, D. J., **Tripolitania**, London 1995
- MATTINGLY, H., **Coins of the Roman Empire in the British Museum C: III**, London 1936
- MEIGGS, R., **Roman Ostia**, Oxford 1973
- METCALF, W. E., “The Tell Kalak Hoard and Trajan’s Arabian Mint”, **American Numismatic Society** **20** (1978), s.39-108.
- MILLAR, F., **The Roman Near East: 31 BC-AD 337**, Massachusetts 1993
- MÓCSY, A., **Pannonia and Upper Moesia: A History of the Middle Danubian Provinces of the Roman**, London 1974
- MORRIS, J., “Leges Annales under the Principate:Legal and Constitutional”, **Listy Filologické** **87/2** (1964), s.316-337.
- MORRIS, J., “Leges Annales under the Principate:Legal and Constitutional”, **Listy Filologické** **88/1** (1965), s.22-31.
- ÖYKEN, E., “Fasti’nin Açtığı Pencereden Roma Takvimine Bakış”, **Sosyoloji Dergisi** **3/26** (2013), s.191-212.
- ÖZSAİT, M., “Anadolu’da Hellenistik Dönem”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, ed: V. Sevin, C:II, Görsel Yayınlar, İstanbul: 1982
- PACKER, J., “Review Article: Trajan's Forum in 1989”, **American Journal of Archaeology** **96/1** (1992), s.151-162.
- PAGE, D. L., **Further Greek Epigrams**, Cambridge 1981

RAEPSAET-CHARLIER, M. T., "Germania inferior et Germania superior", **Latomus** **32/1** (1973), s.158-161.

RANCE, P., "Apollodoros of Damascus", *Ancient History Encyclopedia*, Oxford University Press, , West Sussex: 2013.

RICHARDSON, L., **A New Topographical Dictionary of Ancient Rome**, Maryland 1992

RODENWALDT, G., "Reviewed Work: Das Römerlager Vetera bei Xanten. Ein Führer durch die Ausgrabungen des Bonner Provinzialmuseums by Hans Lehner", **Gnomon** **2/6** (1926), s.338-340.

ROTMAN Y., "Babatha", *The Encyclopedia of Ancient History*, C: II, John Wiley & Sons, New Jersey: 2012.

ŠAŠEL, J., "Trajan's Canal at the Iron Gate", **The Journal of Roman Studies** **63** (1973), s.80-85.

SHERK, R.K., "Roman Geographical Exploration and Military Maps", **Aufstieg und Niedergang der römischen Welt** **2/1** (1974), s. 534-562.

SHERWIN-WHITE, A. N., **The Letters of Pliny: A History and Social Commentary**, Oxford 1966

SMALLWOOD, E. M., **Documents Illustrating the Principates of Nerva, Trajan and Hadrian**, Cambridge 1966

SPEIDEL, M., "The Captor of Decebalus a New Inscription from Philippi", **The Journal of Roman Studies** **60** (1970), s.142-153.

STADTER, P. A., "Plutarch and Rome", (Ed: M. Beck), **A Companion to Plutarch**, New Jersey 2013, s.11-31.

STADTER, P. A.. "Notes and Anecdotes: Observations on Cross-Genre Apophthegmata", (Ed: A.G. Nikolaidis), **The Unity of Plutarch's Work: 'Moralia' Themes in the 'Lives', Features of the 'Lives' in the 'Moralia'**, Berlin 2008, s.53-66.

STARR, R .J., "Augustus as "Pater patriae" and Patronage Decrees", **Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik** **172** (2010), s.296-298.

STRACK, P. L., **Untersuchungen zur römische Reichsprägung des zweiten Jahrhunderts I: Die Reichsprägung zur Zeit des Traian**, Stuttgart 1931

STRUBBE, J. H. M., “The Imperial Cult at Pessinous”, (ed: Lukas de Blois), **The Impact of Imperial Rome on Religions, Ritual and Religious Life in The Roman Empire** Boston 2006, s.106-122.

SWAIN, S., “Plutarch, Hadrian, and Delphi”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* **40/3** (1991), s.318-330.

SYME, R., **Tacitus I**, Oxford 1958

SYME, R., “Hadrian and Italica”, **The Journal of Roman Studies** **54/2** (1964), s.142-149.

SYME, R., “Marriage Ages for Roman Senators”, **Historia** **36** (1987),s.318-332.

SYME, R., “The Paternity of Polyonymous Consuls”, **Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik** **61** (1985), s.191-198.

ŞENOCAK, M. B., **Anadolu’da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2014

TAŞDÖNER, K., **Anadolu’da Roma Eyaletleri: Augustus Dönemi**, İstanbul 2017

TAŞDÖNER, K., “Augustus Dönemi’nde Armenia: Roma-Parth Hâkimiyet Mücadelesi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, **33/56**, Ankara 2014, s.55-72.

TEKİN, O., **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İstanbul 2010

The American Heritage Dictionary, “status ante quo” maddesi

The Encyclopaedia Britannica, “Aedile” maddesi

The Encyclopaedia Britannica, “Dacia” maddesi

The Encyclopaedia Britannica, “Romania” maddesi

The Encyclopaedia Britannica, “Tribunus” maddesi

The Oxford Classical Dictionary, 4th ed., “Gens” maddesi

The Oxford Classical Dictionary, 4th ed., “Quinquennium” maddesi

The Oxford Classical Dictionary, 4th ed., “Vigintivirate” maddesi

WHEELER, E. L., “Rome’s Dacian Wars: Domitian, Trajan, and Strategy on the Danube, Part I”, **The Journal of Military History** 74/4 (2010), s.1185-1227.

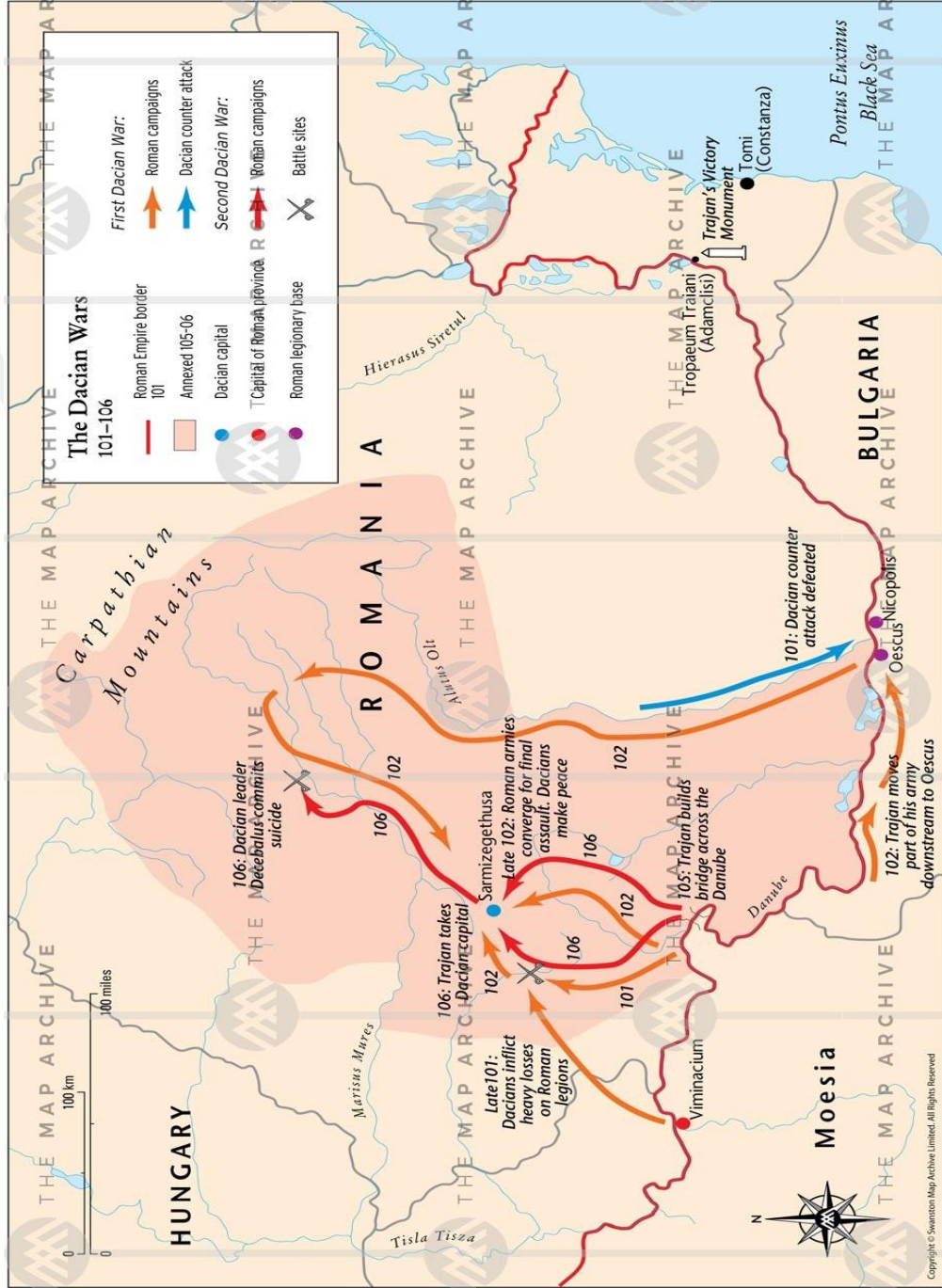
WHEELER, E. L., “Rome’s Dacian Wars: Domitian, Trajan, and Strategy on the Danube, Part II”, **The Journal of Military History** 75/1 (2011), s.191-219.

WILSON-JONES, M., “One hundred feet and a spiral stair: the problem of designing Trajan's Column”, **Journal of Roman Archaeology** 6 (1993), s.23-38.

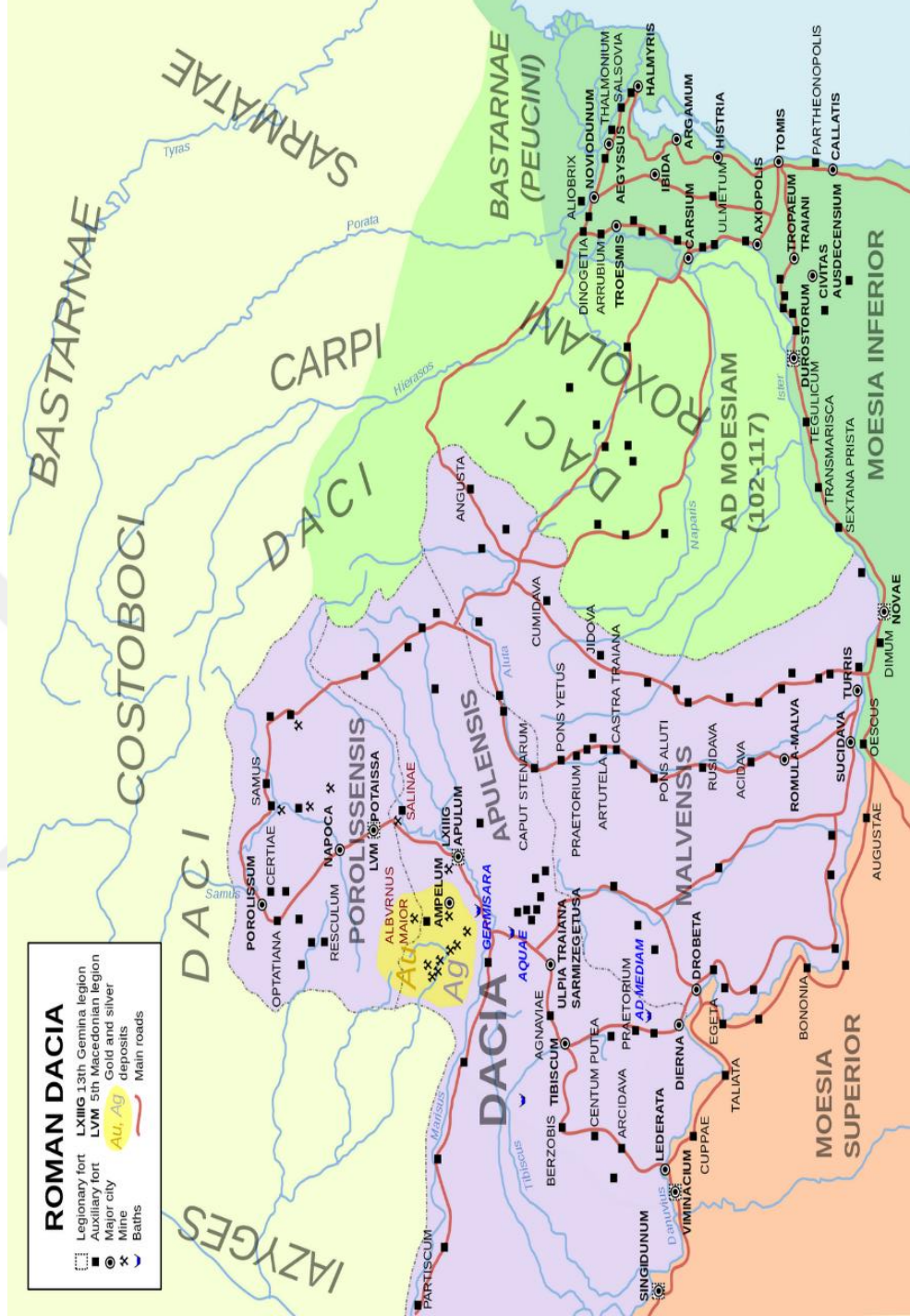
EKLER

HARİTALAR

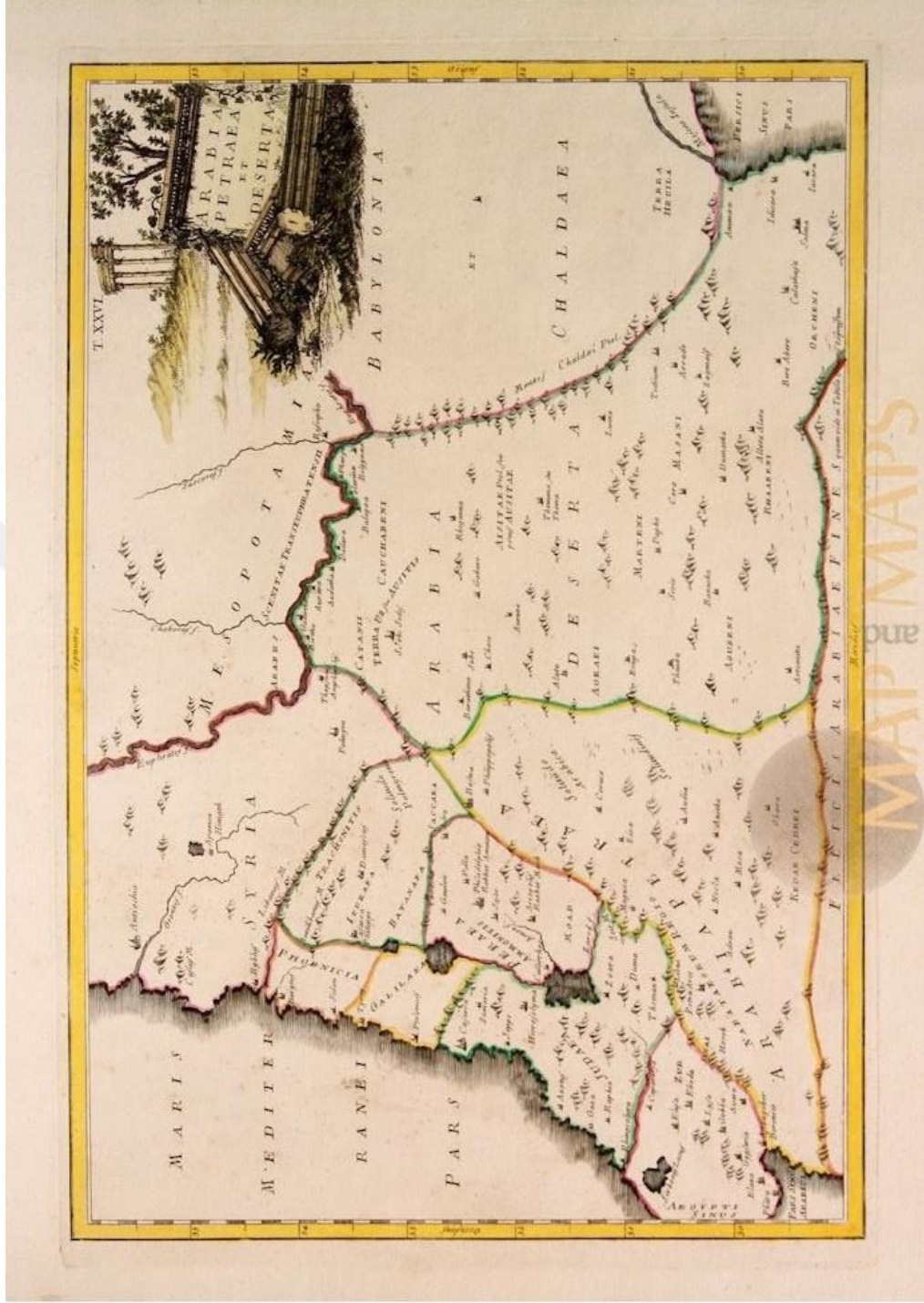
Harita 1: Traianus'un Dacia Savaşları Güzergâhı³⁹²

³⁹² <https://www.themaparchive.com/the-dacian-wars-10106-ce.html> (E.T: 30.05.2019)

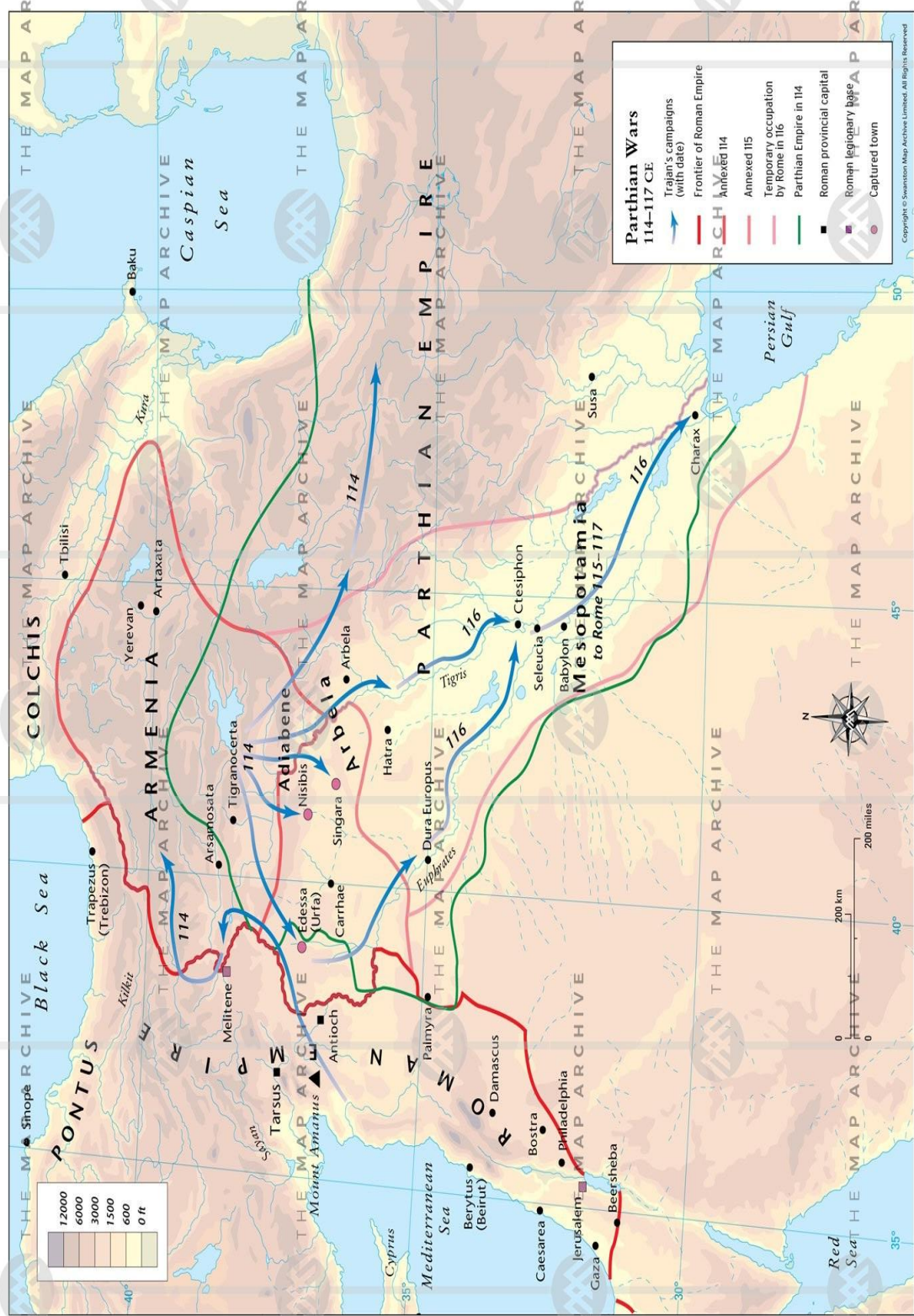
Harita 2: Traianus Dönemi ve Sonrası Dacia Bölgesi³⁹³

³⁹³ http://4.bp.blogspot.com/uOtwQwqdBJI/T0LT_8JwiwI/AAAAAAAAADvM/TVDT2szyT8E/s1600/
(E.T.: 31.05.2019)

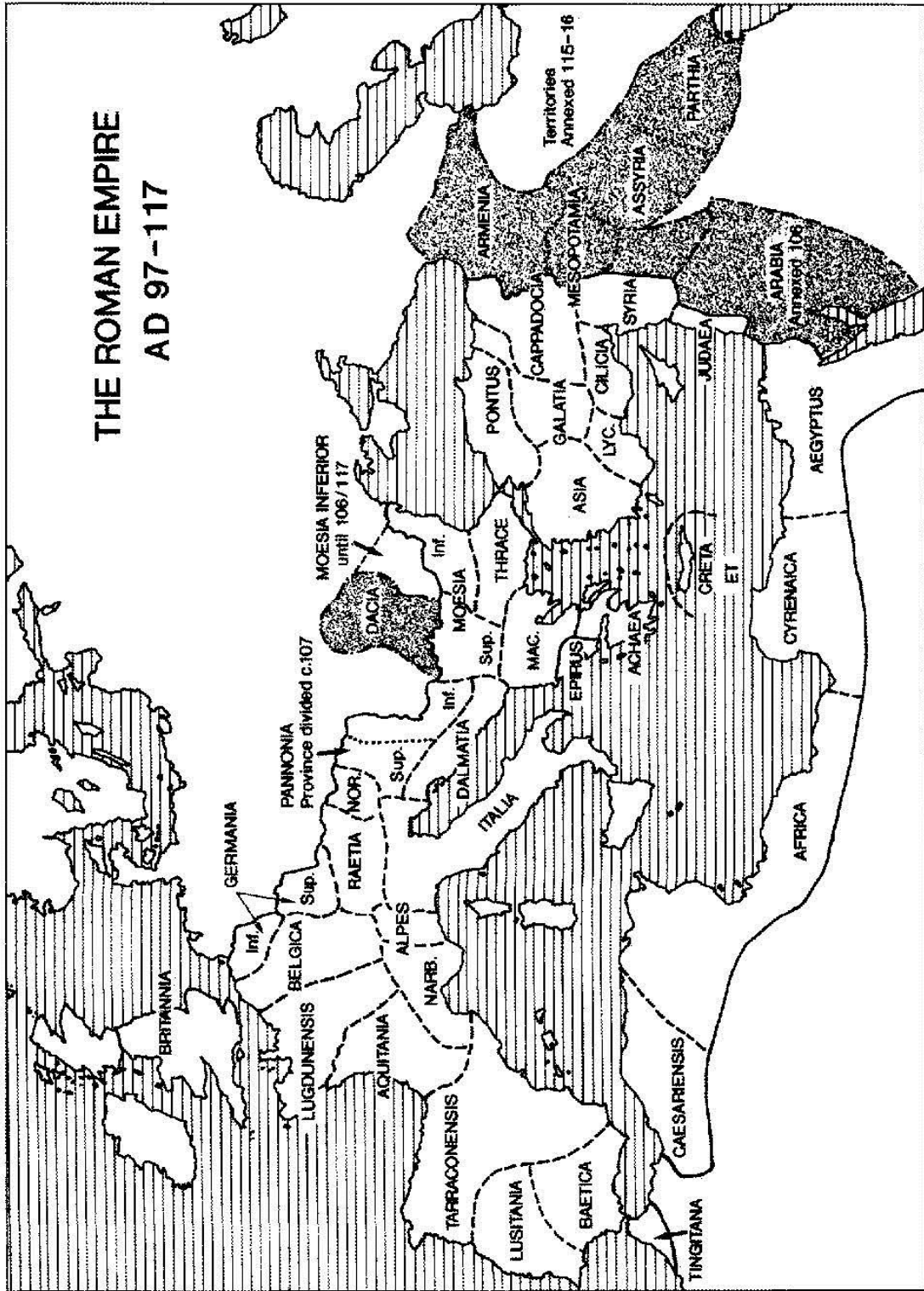
Harita 3: Traianus Dönemi ve Sonrası Arabia Bölgesi³⁹⁴

³⁹⁴ <https://www.mapandmaps.com/en/middle-east-antique-old-maps/1650-arabia-wilderness-bible-history-old-map-cellarius-1774.html> (E.T.: 31.05.2019)

Harita 4: Traianus'un Parthia Savaşı Güzergâhı³⁹⁵

³⁹⁵ <https://www.themaparchive.com/parthian-wars-114117-ce.html> (E.T.: 30.05.2019)

Harita 5: Traianus Dönemi'nde Roma İmparatorluğu³⁹⁶

³⁹⁶J. Bennett, Trajan: Optimus Princeps, London 1997

RESİMLER

Resim 1: Traianus'un Portresi³⁹⁷

³⁹⁷ <https://www.kisspng.com/png-trajan-bust-roman-empire-hellenistic-period-miletu-2465727/> (E.T.: 31.05.2019)

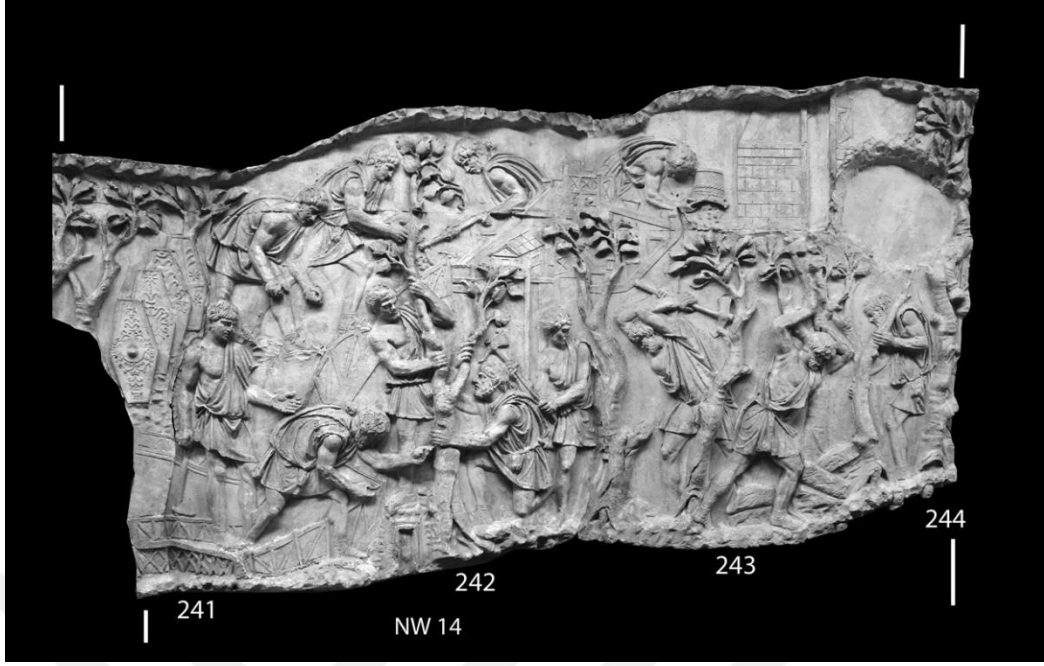
Resim 2 :Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi³⁹⁸

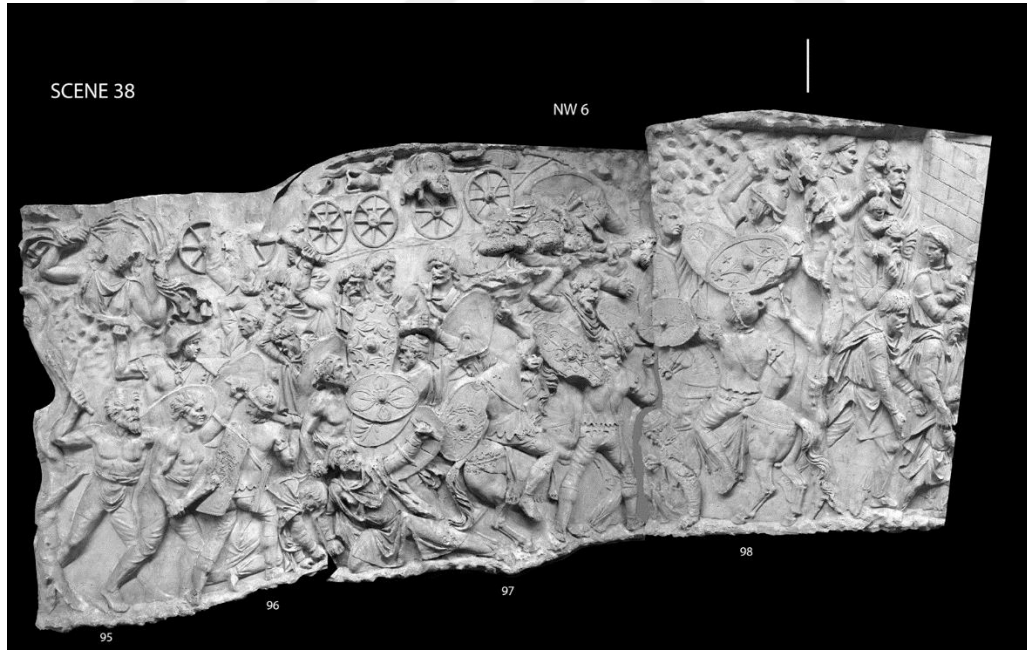
Resim 3 : Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi³⁹⁹

³⁹⁸ <http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

³⁹⁹ <http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

Resim 4 : Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi ⁴⁰⁰

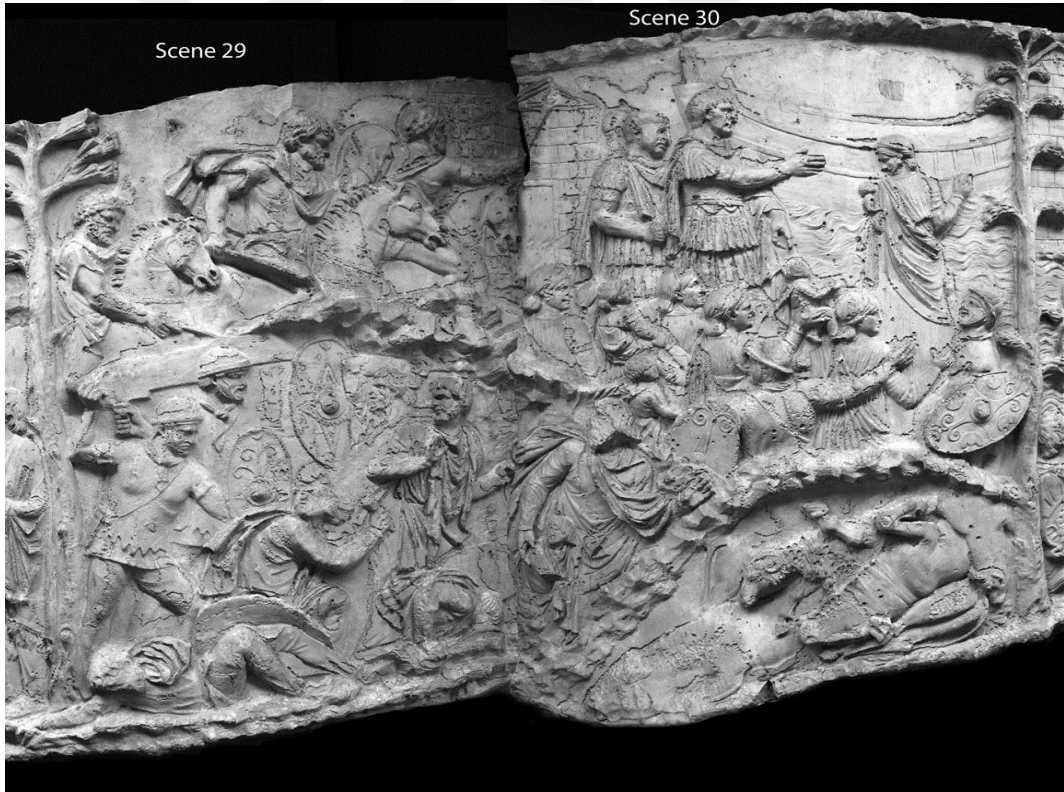
Resim 5 : Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi ⁴⁰¹

⁴⁰⁰ <http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

⁴⁰¹ <http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

Resim 6 : Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi ⁴⁰²

Resim 7 : Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi ⁴⁰³

⁴⁰² <http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

⁴⁰³ <http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

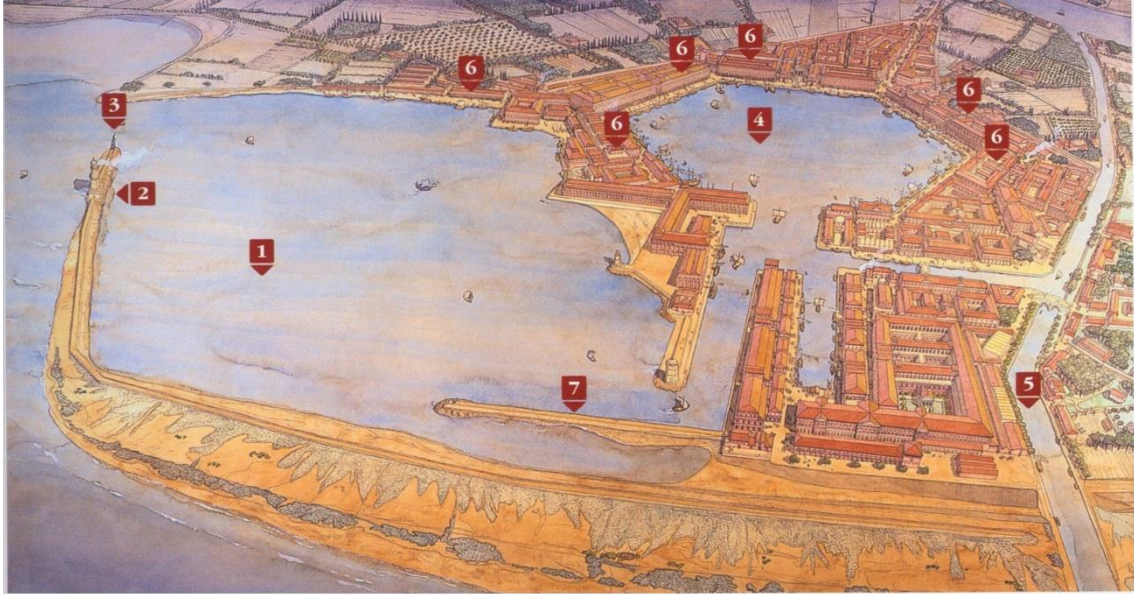
Resim 8 : Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi ⁴⁰⁴

Resim 9 : Traianus Sütunu Dacia Savaşları Sahnesi ⁴⁰⁵

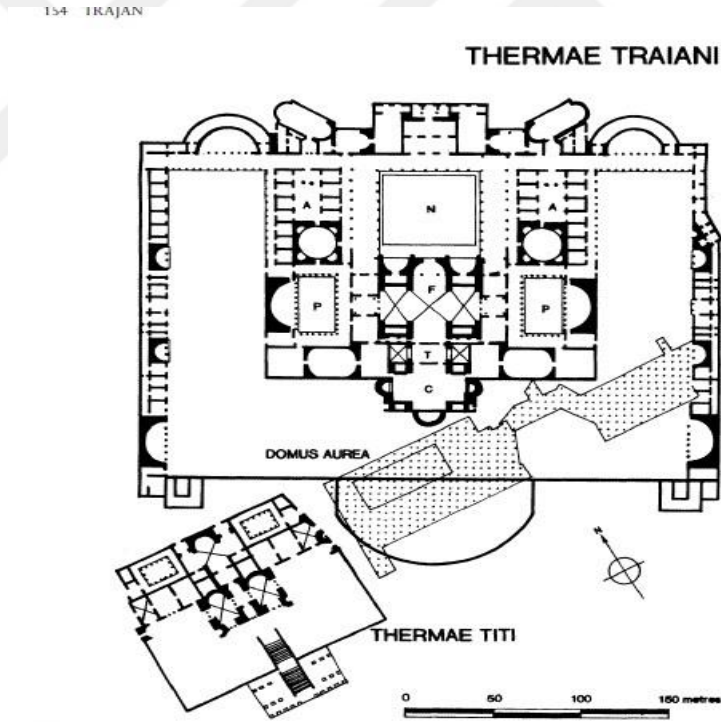
⁴⁰⁴<http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

⁴⁰⁵<http://www.trajans-column.org> (E.T.: 31.05.2019)

1- PORTUS AUGUSTUS, 2- DENİZ FENERİ, 3- DEVASA HEYKEL, 4- TRAJAN LİMANI, 5- TRAJAN KANALI, 6- DÜKKANLAR VE DEPOLAR, 7- ANTİK DÖNEM İSKELE

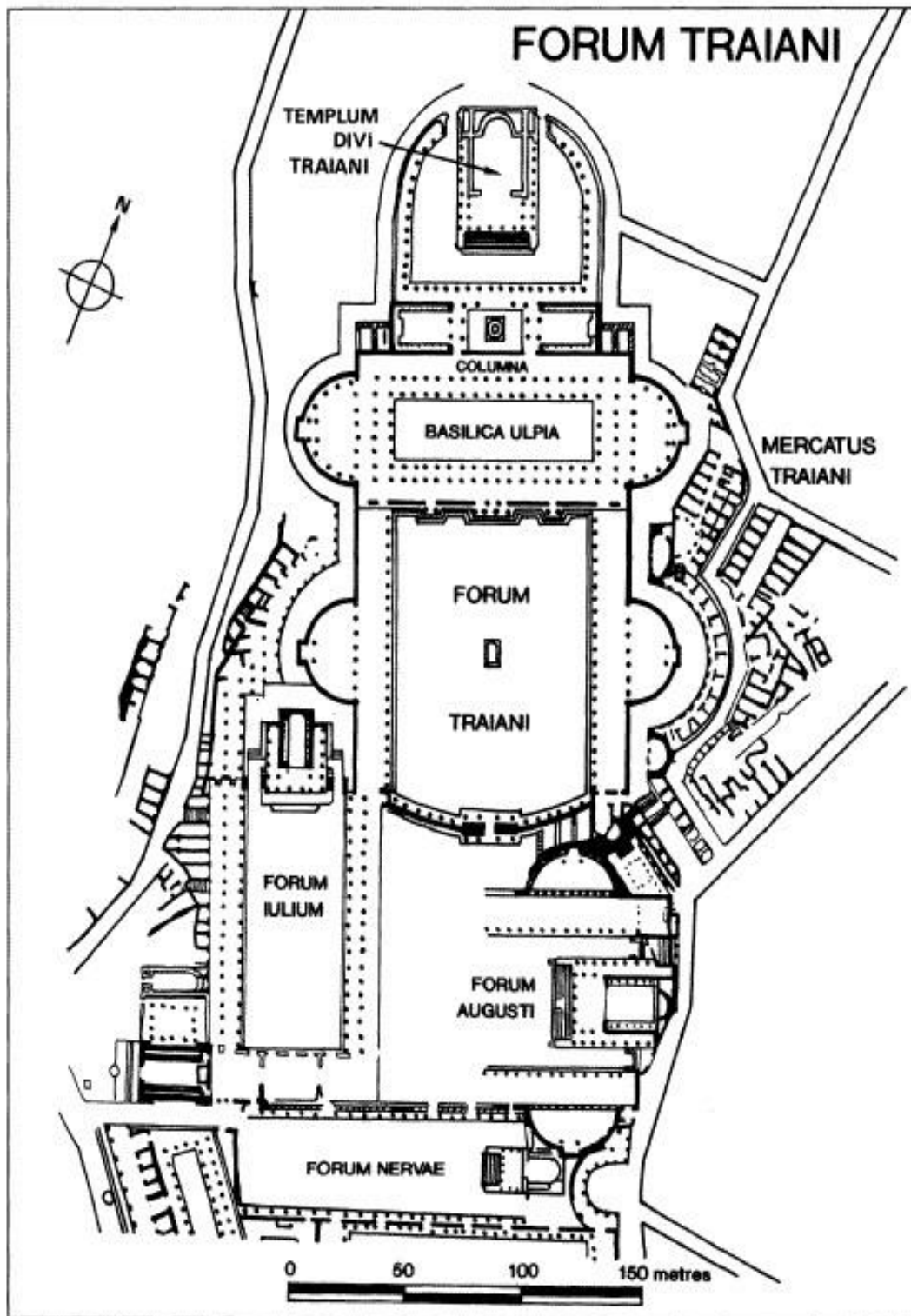
Resim 10: Ostia Limanı⁴⁰⁶

Resim 11: Traianus Hamamı⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ <https://www.realmofhistory.com/2016/07/27/animations-ostia-antica-harbor-ancient-rome/> (E.T.: 31.05.2019)

⁴⁰⁷ J. Bennett, Trajan: Optimus Princeps, London 1997

Resim 12:Traianus Forumu⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ J. Bennett, Trajan: Optimus Princeps, London 1997

Resim 13:Traianus Sütunu⁴⁰⁹

⁴⁰⁹<https://www.kisspng.com/png-trajan-s-column-roman-empire-ancient-rome-trajan-s-3811624/preview.html> (E.T.: 31.05.2019)

Resim 14:Traianus Market⁴¹⁰

⁴¹⁰<https://www.visionpubl.com/en/cities/rome/trajans-forum-markets/> (E.T.: 31.05.2019)